

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

POČÁTKY HRADU V ČESKÉM KRUMLOVĚ – HRAD JAKO SYMBOL MOCI
A VÝRAZ KULTURNÍHO TRANSFERU

Vedoucí práce: PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.

Autor práce: Zlata Gersdorfová

Studijní obor: Historie

Ročník: 3.

2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českém Krumlově dne 17. 5. 2010

Poděkování

Za obětavou podporu a mnohé podnětné připomínky provázející vznik tohoto díla bych chtěla poděkovat vedoucímu své bakalářské práce, PhDr. Petru Hlaváčkovi, Ph.D. Mé vřelé díky patří i řediteli Národního památkového ústavu, ú.o.p. v Českých Budějovicích, Mgr. Petru Pavelcovi, který mě začlenil do svého pracovního týmu a zavázána jsem v mnohém též PhDr. Pavlu Slavkovi, řediteli Státního hradu a zámku v Českém Krumlově, bez něhož by tato práce nikdy nevznikla. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mi umožnili studijní pobyt na univerzitě Vídní, kde jsem pro tuto práci hledala inspiraci a ponaučení.

ANOTACE

Tato práce se v prvním plánu zabývá okolnostmi počátků Českého Krumlova. Pojímá jižní Čechy jako zónu překrývajících se kulturních vlivů (Bavorsko, Čechy, Rakousko) a zároveň jako dějiště kolonizačních procesů, jichž se na české straně zhostil zejména rod Vítkovců. Nelze však opomenout síť jejich vazeb a příbuzenských vztahů, které měly vliv na kulturní transfer, jenž se odrazil i v rovině jejich mocenských výrazových prostředků - lze hovořit o konstituování a prezentaci rodu, rodového zázemí, tj. vznik sídelního města a hradu. Hrad je zde pojímán nejen jako symbol moci, ale též jako průsečík možného interdisciplinárního přístupu, který využívá mezních možností historického a archeologického průzkumu a zároveň využívá nových interpretačních a datačních možností. Cílem práce je tedy pokus o zařazení hradu v Českém Krumlově do absolutní chronologie a vnést tak příspěvek do diskuse o jeho nejstarších dějinách.

ANNOTATION

This work deals with beginning of the castle Český Krumlov. It takes South Bohemia area as the area of cultural influences, which overlapped itself (Bavaria, Bohemia, Austria) and simultaneously as a scene of colonizational proceses. They were discharged namely by Víték's genus. In this place, we have to remember a network of Víték's family bindings which had an influence to cultural transfer, which bounced at level of power means – we can talk about constitution and presentation of Víték's genus and his clannish background, it means a genesis of settlemental town and castle. The castle was taken as a symbol of power, but also as an intersection of potential interdisciplinary approach, which uses limited possibilities of historical and archeological research and simultaneously uses new interpretative and datative possibilities. The aim of this work is an attempt to classify the castle Český Krumlov to the absolute chronology and to bring a contribution to discussion about its ancient history.

OBSAH

Obsah.....	6
1. Slovo úvodem.....	7
2. Metodické východisko práce.....	9
2. 1. Prameny historického poznání.....	10
2. 2. Stavba, architektura, památka.....	11
3. Český Krumlov v dosavadním bádání, bilance, perspektivy.....	13
3.1. Státní hrad a zámek.....	13
3.2. Město a Vítkovci.....	18
4. Teorie o vývoji Českého Krumlova.....	21
4.1. Český Krumlov jako hrad bergfritového typu.....	22
4.2. Hrad dvoupalácové dispozice.....	28
4.3. Český Krumlov jako dvojhrad.....	31
4.4. Jiná lokalizace panského sídla.....	34
5. Vítkovci.....	44
5.1. Frauendienst jako nejstarší zmínka o Krumlově.....	44
5.2. Ve znamení růže.....	53
5.3. Zelená růže krumlovská.....	63
5.4. Krumlovské dědictví.....	71
6. Závěrem.....	79
7. Seznam použitých pramenů a literatury.....	81
7.1. Seznam zkratk.....	81
7.2. Prameny nevydané.....	82
7.3. Edice pramenů.....	83
7.4. Literatura.....	85
7.4.1. Restaurátorské zprávy.....	85
7.4.2. Literatura.....	87
8. Přílohy.....	95
8.1. Seznam příloh a vyobrazení.....	95
8.2. Přílohy.....	97

1. SLOVO ÚVODEM

„Sicut tempus labitur et ad modum cere semper defluit liquefacte, sic ex primi parentis prevaricatione in perhenne oblivionis exilium acta temporum secum trahit hiis dumtaxat exceptis, que voce testium viva vel testimonio litterarum fuerint roborata.“¹

Není pochyb o tom, že Český Krumlov, objekt státního hradu a zámku a rovněž tak urbanistický komplex starého města, dnes náleží mezi velmi významné celky, o čemž svědčí i zápis na seznamu UNESCO i další ocenění, kterých se zámku v posledních letech díky odborné péči dostalo.² Toto je ovšem pouze dnešní posuzování stavu vzniklého a formovaného mnoha staletími, kdy Krumlov nabyl významu zejména v rovině rezidenčního města jednoho z nejvýznamnějších rodů v Českém království. V případě Českého Krumlova nelze pochybovat o tom, že jako rezidenční město mocného rodu Rožmberského byl významným centrem politickým, hospodářským, kulturním i církevním. Bylo tomu tak ale od počátků jeho historie sahající do dob pánů z Krumlova a ještě hlouběji do minulosti?

Jedním ze zamýšlených cílů této práce je ponořit se až k samotným počátkům existence hradu a to s využitím rozšířené pramenné základny. Tato práce má za cíl pojmout stavbu jako historický pramen, neboť mnohé průzkumy mohou přinášet exaktní výsledky, které nelze opomíjet. Hrad je zde pojímán nejen jako symbol moci, ale též jako průsečík možného interdisciplinárního přístupu, který využívá mezních možností historického a archeologického průzkumu a zároveň využívá nových interpretačních a datačních možností, především výsledků dendrochronologických analýz. Cílem práce je tedy pokus o zařazení hradu v Českém Krumlově do absolutní chronologie a vnést tak příspěvek do diskuse o jeho nejstarších dějinách.

Vzhledem k tomu, že není možno vnímat hrad bez města, které se konstitovalo jako sídliště na staré obchodní stezce, je nutno brát v potaz i tyto aspekty, které zajisté mají co říci vzhledem k starobylosti osídlení těchto míst. Dále si práce klade za cíl stručně nahlédnout do geneze kolonizačních postupů v těchto končinách země, zmínit vazby, které napomohly kulturnímu transferu, jenž se odrazil i v rovině mocenských

¹ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB) IV/1, edd. Sáša DUŠKOVÁ – Jindřich ŠEBÁNEK, Praha 1962, č. 185, s. 337.

² Jako jediný objekt v Evropě je Státní hrad a zámek v Českém Krumlově dvojnásobným nositelem prestižní ceny Europa nostra.

výrazových prostředků rodu Vítkovců; lze hovořit o konstituování a prezentaci rodu, rodového zázemí a s tím souvisí též vznik sídelního města a hradu.

Cílem této práce rozhodně není zrekonstruovat podobu hradu, neboť ani výše uvedené metody nejsou schopny za dnešního stavu poznání přesně zdokumentovat vývoj tak komplikovaného objektu a urbanistického celku, jakým je Český Krumlov.

2. METODICKÉ VÝCHODISKO PRÁCE

„Často se hradům říká němi svědkové minulosti. Ovšem tak zcela němi nejsou a tomu, kdo se umí pozorně dívat, umožní poznat mnohé nejen o sobě a o dávném životě, ale i o době, která je přivedla k životu - středověku.“³

Dějiny období, jehož se tato práce dotýká nelze rekonstruovat a uchopit pouze z roviny písemných pramenů, neboť pramenná základna tohoto typu je velmi torzovitá. Tato práce si klade za cíl přinést příspěvek do diskuse o počátcích krumlovského hradu a to nejen jako příspěvek k poznání stavební historie objektu. Důležitý je však i pohled z širší perspektivy, který je předpokladem vedoucím k bližší interpretaci vývoje osídlení těchto končin. Role zajištění území v právě probíhající kolonizační expanzi se zhostil na jihu Čech rod Vítkovců. „Páteří kolonizace byla síť správních a obranných hradů a tržních center. Proto s úsilím o zbudování hradních středisek jednotlivých domén synů Vítka z Prčic musíme počítat od přelomu 12. a 13. století a tedy i s hradem pánů z Krumlova erbu⁴ zelené růže.“⁵

Nové poznatky a interpretační možnosti je nutno rozšířit interdisciplinárním pojetím zvoleného tématu a kombinací dosud známých poznatků z písemných pramenů a výsledků archeologických průzkumů v konfrontaci s výsledky restaurátorských či stavebně-historických průzkumů, které kontinuálně probíhají na objektu samotném. Často velmi zajímavé nálezy zůstávají nepublikovány a zjištění je známo pouze úzkému okruhu pracovníků, kteří se na těchto akcích podíleli a zaštiťovali je po odborné stránce. Neméně cennými zdroji poznatků jsou dendrochronologické analýzy a digitální vizualizace, díky nimž je možno exaktně ověřit poznatky získané výše uvedenými postupy.

³ T. DURDÍK, *Encyklopedie*, s. 11.

⁴ O erbovním znamení pánů z Krumlova nemáme přesné zprávy. O této tinktuře růže se u krumlovských Vítkovců pochybuje zvláště s odkazem na skutečnost, že tuto informaci zaznamenal až Beneš Krabice z Veitmile kolem roku 1360 („jakýsi rytíř jménem Záviš, jehož znakem je růže zelené barvy“ viz Marie BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 176), tedy půlstoletí poté, co krumlovští Vítkovci vymřeli. Nejméně do roku 1337 žil poslední krumlovský Vítkovec Závišův syn Ješek, komtur Řádu německých rytířů. Taktéž v první polovině 14. století žila Závišova dcera neznámého jména, která byla matkou dvou pánů z Lichtenburka Tito Závišovi vnukové jistě věděli, jak vypadal erb jejich slavného děda. Tedy představa, že se zcela v polovině 14. století vytratilo povědomí o barvě růže pánů z Krumlova a že si Beneš Krabice musel Závišův erb vymýšlet je stěží udržitelná.

⁵ Jan MUK – Luboš LANCINGER, *Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum – Horní hrad*, Praha 1991, s. 1.

Historické vědy však při svém badatelském vypětí velmi často opomíjejí pramen nejcennější a tím je samotná stavba. Velmi často se přehlíží fakt, že zejména pod vlivem archeologie středověku byly stavby přijaty mezi hmotné prameny a mohou tudíž přinášet po odborném vyhodnocení cenné informace pro historiografii. Pro účely této práce definujeme stavbu jako historický pramen, tak jak jej uchopil ve svém příspěvku František Gabriel.⁶

2.1. Prameny historického poznání

Samotná definice pramene jako prostředku, odkud historická věda čerpá své poznání, je velmi široká umožňuje další členění. Prameny jsou ve své podstatě informace, jež se dochovaly z minulého vývoje v materiální i duchovní sféře. Mají charakter symbolů či artefaktů.

Symbol lze definovat jako myšlenku či význam, informaci, ústně sdělenou nebo zachycenou prostřednictvím média, které nám ji zprostředkovává, čímž se toto médium samotné stává artefaktem. Symbol narozdíl od artefaktu byl svým tvůrcem vědomě vytvořen jako informace. Problém zde nastává v situaci, zda má symbol stejný význam pro svého tvůrce i příjemce. Toto s sebou může přinášet možnost tendenční úpravy informace ze strany příjemce, který zprávu přijímá a dále interpretuje. Problém tkví i v časovém odstupu přijetí této informace, neboť v delším časovém horizontu se v mnoha případech ztrácí schopnost vnímání a porozumění symbolickému poselství. Tímto mohou vznikat různé interpretace, velmi odlišné, které ale mohou být svou podstatou zcela ahistorické, zejména ve snaze interpretovat symbol za každou cenu.

Artefakt vzniká z potřeby nějaké živé kultury, nevzniká primárně jako informace, proto jej tvůrce informacemi záměrně nevybavuje, což s sebou přináší interpretační obtíže, neboť způsob vyhodnocení předpokládá existenci živé kultury. Artefakty, které náležejí k mrtvým kulturám, artefakty archeologizované, je nutno podrobit důkladné analýze, deskripci a syntéze, přičemž výsledkem je vymodelovaná formální struktura, rekonstrukce role těchto artefaktů v rámci kultury, v níž byly vytvořeny, což je nutný předpoklad pro získání informace, kterou artefakt může přinášet.

⁶ František GABRIEL, *Postavení staveb mezi historickými prameny*, MaVP 40/ ČSPS 110, 2002, s. 150-161. V rovině teoretické tento problém předestírá velmi stručně i Petr MACEK, *Standartní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*, Supplementum ZPP 57, 1997, s. 5. Stavebně-historický průzkum je však pouze jednou z terénních metod studia v rámci stavební historie-viz Joachim ZEUNE, *Burgen. Symbole der Macht. Ein neues Bild der mittelalterlichen Burg*, Regensburg, 1996.

Stavbu samu je možno zařadit mezi artefakty. Nemusí se však jednat o jedinou platnou kategorii, kam je možno stavby zařadit. Za určitých podmínek se stává stavba nositelem symbolů, architekturou, jejímž rozbořením se má zabývat především obor dějin umění.

2.2. Stavba, architektura, památka

Nuance mezi pojmem stavba a architektura na první pohled může splývat, ale ve skutečnosti se obě kategorie od sebe odlišují. Kritériem pro označení a zařazení stavby mezi architekturu je umělecké řešení stavby.⁷ Otázkou však zůstává míra uměleckého řešení a zda to, co je dnes jako umělecké zpracování vnímáno, bylo i původním záměrem projektanta, což zkresluje interpretaci symbolu, který architektura má přinášet, byla-li za tímto účelem vytvořena. Hmotnou podstatu architektury, čili ono médium nesoucí symbol, je ale nutno řadit mezi artefakty.

Dalším vztahem, který by neměl zůstat nepovšimnut je kategorie stavba – památka. Památková péče v mnohém vnímá stavbu ne jako artefakt, ale jako symbol. Potřeba a význam památek všeobecně vyplývá z potřeby zachovat historické prameny pro poznání budoucí. Úplné zastavení dynamiky vývoje nebo její omezení, o které se snaží památková péče, však není možné. Je dobré mít na paměti, že každý zásah do stavby je zásahem destruktivním, který stírá její vypovídací hodnotu a přináší nové nevratné změny i když je snaha, aby byl zásah co nejšetrnější.⁸ Z charakteru věci je ale naprosto nemožné udržet úplnou výpovědní hodnotu stavby a zároveň ji zachovat v naprosté úplnosti a neporušenosti. Každý zásah do stavby ale zároveň vede k rozšíření našich poznatků, které v podobě písemné a obrazové dokumentace zůstávají zachovány pro budoucí časy. Vždy je ale nutno počítat s dobou a stavem poznání, v nichž byla stavba studována.

Kladení otázek je i zde, stejně jako v případě ostatních pramenů, základním kamenem, který dláždí cestu poznání. Specifikum stavby však tkví v neopakovatelnosti nálezu při jakémkoli zásahu, i když je destruktivní dopad omezen na minimum, přece

⁷ Marcus VITUVIUS POLLIO (ed. Alois OTOUPALÍK), *Deset knih o architektuře*, Praha 2001.

⁸ Za konzervaci jižní fasády Horního hradu Státního hradu a zámku Český Krumlov obdržel realizační tým cenu Europa nostra, cenu Evropské unie pro kulturní dědictví. SHZ Český Krumlov se stal jediným památkovým objektem v Evropě, který se může pochlubit již druhým oceněním. Na záchranu původních stavebních prvků a autentických materiálů bylo použito tradičních stavebních řemesel a technologií. Přenesením restaurátorské metody a etiky, dosud užívané jen pro umělecká díla, do oblasti péče o stavební památky zavedli realizátoři obnovy zcela nový trend v české památkové péči. Evropská unie ohodnotila také množství objevných a pozoruhodných informací, které prohloubily poznání památky o technice a technologii postupné stavební činnosti v průběhu 500 let.

jen lze hovořit o degradaci historického pramene, neboť již nikdy nebude příležitost k plnohodnotnému studiu v intaktním stavu. Pozdější interpretační neshody a jedinečnost nálezů je možno omezit pouze pomocí zevrubné dokumentace jakýchkoli prováděných zásahů do stavby.

3. ČESKÝ KRUMLOV V DOSAVADNÍM BĀDÁNĪ – BILANCE, PERSPEKTIVY

3.1. Státní hrad a zámek

K Českému Krumlovu existuje samozřejmě velmi obsáhlá bibliografie. Faktická hodnota jednotlivých titulů se však značně liší. Naznačený vývoj zájmu a způsobu přístupu si v žádném případě nečiní nárok na úplný a vyčerpávající seznam, informuje pouze o literatuře a zdrojích základních a zásadních.

Ačkoli byl zámek čtým předmětem bádání a umělecko-historických rozborů, stále jsou naše znalosti o jeho středověké podobě velmi mlhavé a to i vzhledem k neúplné pramenné základně, která se často vzhledu hradu vůbec nedotýká.⁹ Písemná pramenná základna váží se k dějinám stavby do 16. století je pouze útržkovitá a těžko si lze z ní učinit představu o stavebním vývoji objektu.¹⁰ Též žádné plány hradu¹¹ nepopisují námi dotčené období a ikonografické prameny k této době nemáme prakticky žádné.¹²

Naši představě bohužel nepomohou ani inventáře. Nejstarší inventární soupis pochází ze dne 4. března roku 1418¹³ a jsou v něm zmíněny jen některé místnosti, které však nelze ve většině případů lokalizovat. Leč alespoň torzovitě nám umožňuje nahlédnout do několika mála prostor, kterých se bezprostředně týká. Velmi často bývá tento inventární soupis označován jako seznam pokladů a cenností uložených v pevných zdech krumlovského hradu před nebezpečím zničení či zcizení za neklidných dob husitských.¹⁴ Většinu položek opravdu tvoří bohoslužebné či kostelní předměty, avšak tyto sem byly pouze dlouhodobě zapůjčeny z klášterů Zlatá Koruna (tehdy Svata

⁹ Kusé zprávy lze nalézt Valentin SCHMIDT – Alois PISCHA (edd.), *Urkundenbuch der Stadt Krummaw in Böhmen* I-II, Praha 1908-1910 (dále v textu UBKB); *Popravčí kniha pánův z Rožmberka*, ed. František MAREŠ, Praha 1878; nepřiliš detailní poznámky týkající se většinou stavební aktivity lze nalézt v korespondenci; dochované dokumenty týkající se stavebního vývoje zámku a plánová dokumentace je uložena ve fondu Velkostatek Český Krumlov v SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov.

¹⁰ Anna KUBÍKOVÁ, *Středověký českokrumlovský hrad ve světle archivních pramenů*, PP 6, 1999, s. 106-110.

¹¹ Plánová dokumentace je součástí archivního fondu Velkostatek Český Krumlov uloženého v SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov.

¹² Vůbec nejstarším známým ikonografickým pramenem je obraz Dělení růží. Viz Zlata GERSDORFOVÁ, *Příběh obrazu Dělení růží*, Hláska 20, 2009, s. 49-53.

¹³ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 3K beta 7e; edičně zpracováno Mathias PANGERL (ed.), *Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron in Böhmen*, Wien 1872, č. 166a. (dále v textu jako FRA II/37).

¹⁴ A. KUBÍKOVÁ, *Jak to bylo doopravdy s cennostmi v době husitských válek*, Výběr 35, 1991, s. 260-262.

Koruna), Vyšší Brod a Třeboň a tvořily nedílnou součást slavnosti ukazování svatých ostatků, která se konala každoročně v den svátku Božího Těla.¹⁵

Další inventární soupis byl pořízen s časovým odstupem 127 let po smrti Petra V. v roce 1545 a v podstatě mu porozumí pouze současník.¹⁶ Velmi výstižně tento stav shrnul ve stavebně-historickém průzkumu Horního hradu Jan Muk, že vzhledem k fragmentárnosti pramenné základny je nám pramenem pro nejstarší období samotná stavba.¹⁷

Na základě systematického výzkumu české hradní architektury,¹⁸ který vychází povětšinou z hledání analogií mezi stavbami hradů na našem území, bylo konstatováno, že se nejstarší hrad v Českém Krumlově nevymyká šlechtickým podnikům své doby, tzn. že náleží ke hradům bergfritového typu, který byl základním typem šlechtického hradu a v nejstarším horizontu se objevuje od druhé čtvrtiny 13. století.¹⁹ Naopak tento názor nekoresponduje se zjištěním Dobroslavy Měnclové, která ve svém celoživotním díle České hrady pojala hrad z umělecko-historického hlediska a na základě rozboru architektonických prvků dospěla k závěru, že „proti tak časně existenci hradu mluví i ostře hrotitý portál věže, který její vznik posunuje rozhodně až do druhé poloviny 13. stol.“²⁰ V literatuře tradovaný názor, že Hrádek, konkrétně jeho válcová věž, je stavbou pocházející přibližně z poloviny 13. století však nikdo z výše uvedených autorů

¹⁵ Valentin SCHMIDT, *Das Krummauer Heilthumfest. Sonderausdruck aus der Zeitschrift des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, Praha 1902.

¹⁶ Informace typu „v druhé komoře větší před tou malou“ nám opravdu příliš nepomohou. Nejstarší inventáře českokrumlovského zámku evidují pouze nábytek, okna či textilie - viz Hynek GROSS, *Inventář zámku v Českém Krumlově, sepsaný r. 1600 Václavem Březanem*, Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské v Českých Budějovicích 1929, s. 16-26; či dále inventáře z let 1600-1605 uložené v SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, zn. I 7 I 2, fol. 288-317, 377, 598-522; starší inventář z roku 1545 je obdobným případem (viz výše uvedená citace) - SOA Třeboň, Cizí rody-registratura z Rožmberka, fasc. 27.

¹⁷ J. MUK – L. LANCINGER, *Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum - Horní hrad*, Praha 1991, s. 190.

¹⁸ Za jednoho z prvních zakladatelů myšlenky soustavnějšího studia lze označit romantický zájem a kastelologické dílo Františka Alexandra Hebera. Stať o Českém Krumlovu viz František Alexander HEBER (ed. Irena BUKAČOVÁ), *České hrady, zámky a tvrze. Jižní Čechy*, Praha 2008; první práci o středověkých šlechtických sídlech založenou na metodě kritické historické vědy vycházející především z využití písemných pramenů je monumentální dílo Augusta Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze království českého*, jejichž první sešit prvního dílu vyšel v roce 1881 a poslední v roce 1926. Studie o českokrumlovském hradu viz August SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze Království českého III. Budějovsko*, Praha 1884, s. 1-59.

¹⁹ T. DURDÍK, *Vývoj hradů 13. století v Čechách*, FHB 1, 1979, s. 177-192; Týž, *Nástin problematiky feudálních sídel českých feudálních sídel 13. století*, CB 7, 2000, s. 17-50; Týž, *Encyklopedie českých hradů*, Praha 2005.

²⁰ Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady I*, Praha 1972, s. 178.

spolehlivě nedoložil. První písemný pramen, který Hrádek výslovně zmiňuje, pochází až z poloviny 15. století.²¹

Posledním, kdo přispěl do diskuse o počátcích hradu Českého Krumlova byl Jiří Varhaník,²² který dospěl k názoru, že starším jádrem může být Horní hrad, jehož vznik většina literatury kladla až do první poloviny 14. století.²³ Jiří Varhaník vycházel ze silné orientace na podunajské prostředí, kterou většina výše zmíněných badatelů připouštěla spíše až v dalších etapách stavby, kdy je již zachycen pohyb odborníků písemnými prameny.²⁴ Pronikání podunajských vlivů ve světle církevních objektů postihl pro nejstarší období, tj. románské umění, Jiří Kuthan,²⁵ který se celkem dlouhodobě zajímal o jižní Čechy jakožto specifický kulturní region, jenž čerpá svou inspiraci z oblastí rakouských a bavorských.²⁶ Zajímavá je i studie Zdeňka Boháče²⁷ věnující se vztahu osídlení a budování románských staveb. Pro období gotiky na toto téma navázal i Václav Mencl.²⁸ Přímo Českého Krumlova, hradu i města, se týká jiná práce s předmluvou téhož autora, shrnující dosavadní výsledky tehdejšího bádání.²⁹

Jiným typem literatury, který zde nemůže být opomenut, jsou souhrnné soupisy památek kulturních či uměleckých³⁰ vznikající od počátku 20. století nebo průvodce

²¹ Roku 1451 Oldřich z Rožmberka přikazuje, aby se „ani v hrádku jeho věcmi nehýbalo.“ Viz Valentin SCHMIDT – Alois PICHA, *Urkundenbuch der Stadt Krumau in Böhmen II* (dále v textu jako UBKB II), Prag 1910, s. 88, č. 336.

²² Jiří VARHANÍK, *K počátkům hradů Rožmberka a Českého Krumlova*, PP 11, 2004, s. 53-60.

²³ T. DURDÍK, *Encyklopedie českých hradů*, Praha 2005; Týž, *Česká hradní architektura doby Jana Lucemburského*, CB 6, 1998; Jan MÜLLER, *Český Krumlov. Hrad a zámek*, Praha 1996; Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady I-II*, Praha 1972-1976; František DVOŘÁK a kol., *Český Krumlov, jeho život a umělecký a růst*, Praha 1948.

²⁴ Jedná se především o Hanse Götzingera či Oldřicha Pesnitzera z Burghausenu; více viz A. KUBÍKOVÁ, *Příspěvek k životu a dílu Hanse Götzingera*, PL 11, 1996, s. 8-9.

²⁵ Jiří KUTHAN, *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*, České Budějovice 1976, Týž, *Architektura jižních Čech do poloviny 13. století*, JSH 40, 1971, s. 65-77.

²⁶ J. KUTHAN, *Jižní Čechy. Kulturní „provincie“ na pomezí země*, JSH 62, 1993, s. 30-49; Týž, *Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku*, Praha 1991; Týž, *Gotická architektura v jižních Čechách. Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II.*, Praha 1975; Týž, *Umění na dvoře Přemysla Otakara II. v rámci středoevropských kulturních okruhů 13. století*. In: Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (edd.), *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě*, Praha 1998, s. 191-196; Aleš MUDRA (ed.), *Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity* (= Opera Facultatis Theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium 7), Praha 2008.

²⁷ Zdeněk BOHÁČ, *Osídlení raně středověkých Čech ve světle památek románské architektury*, FHB 1, 1979, 157-176.

²⁸ Václav MENCL, *Středověká architektura na střední Vltavě*, Umění 10, 1962, s. 147-217.

²⁹ F. DVOŘÁK a kol., *Český Krumlov. Jeho život a umělecký růst*, Praha 1948. Nejnověji shrnuje bádání o městě Český Krumlov J. MÜLLER, *Český Krumlov v umělecko-historické architektuře, bilance, perspektivy*, PP 6, 1999, s. 3-20.

³⁰ Jelikož k zámku v Českém Krumlově existuje nepřeberné množství tohoto typu literatury různé kvality, zmiňme výběrem: František MAREŠ – Jan SEDLÁČEK, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Krumlovském I*, Praha 1918; Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech I*,

umělecko-historické (okrajově i turistické),³¹ které podávají základní informace o stavebním vývoji zámku, zvláště v kontextu jeho historické držby. Většina z nich čerpá z výše uvedených prací, i když existují i výjimky,³² ale nový pohled na základě nepřilíš zevrubného pohledu nepřináší; vesměs se jedná spíše o umělecko-historická hodnocení stavby. Výjimečné místo svým rozsahem i pojetím zaujímá práce Jana Müllera,³³ která se celkem podrobně věnuje dějinám sídla, a to nejen v rovině jeho majitelů a jejich sebe prezentace, ale i z hlediska stavebního vývoje a kulturního rámce vyžití rezidence. V rukopise této práce byla velká část věnována stavebnímu vývoji objektu i některým zajímavým umělecko-historickým a kulturním souvislostem, ale zřejmě vzhledem kvůli srozumitelnosti pro laickou veřejnost a rozsahu textu, byly tyto pasáže kráceny.³⁴

Systematičtější výzkum stavby probíhá na objektu samotném; v rámci rekonstrukcí, ale i předpokládaných stavebních úprav probíhají dílčí výzkumy, většinou nedestruktivními metodami. Jedná se kupříkladu o stavebně-historické průzkumy,³⁵ dendrochronologické analýzy, dílčí rekonstrukce, obnova fasád³⁶ apod. Výsledky těchto akcí, které mnohdy mohou významně osvětlit nejen odborné veřejnosti problémy spojené s datací a vývojem stavby, bývají většinou nepublikovány a jsou uloženy v příslušném archivu NPÚ či na objektu samotném. Dílčí zjištění bývají publikována na stránkách časopisu *Průzkumy památek*, *Zprávy památkové péče* či případně

Praha 1977; Karel TRÍSKA a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V. Jižní Čechy*, Praha 1986;

³¹ Zdeněk WIRTH – Jaroslav BENDA, *Státní hrady a zámky*, Praha 1955 náležející spíše k obrazovým publikacím, rovněž tak jako Josef EHM - Jaroslav JELÍNEK – Jaroslav WAGNER, *Československé hrady a zámky*, Praha 1972; Vladimír BRYCH - Jan RENDEK, *České hrady a zámky*, Praha 2006.

³² F. DVOŘÁK a kol., *Český Krumlov. Jeho život a umělecký růst*, Praha 1948; Eva ŠAMÁNKOVÁ, *Český Krumlov*, Praha 1961; J. MUK – I. NEUMANN – J. ZÁLOHA, *Pět století Českého krumlova ve výtvarném umění*, Český Krumlov, 1974.

³³ J. MÜLLER, *Český Krumlov. Hrad a zámek*, Praha 1996.

³⁴ Rukopis této práce mi laskavě poskytla SHZ v Českém Krumlově se svolením autora.

³⁵ Jedná se zejména o stavebně historické průzkumy SÚRPMO (Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů) které prováděli zejména Jan Muk a Luboš Lancinger viz: Jan MUK – Luboš LANCINGER, *Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum – Horní hrad*, Praha 1991; Luboš LANCINGER – Jan MUK – Daniela ŠIMKOVÁ, *Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum areálu zámku čp. 59 Hrádek*, Praha 1990. Tímto způsobem byla zpracována většina objektů v zámeckém areálu.

³⁶ K rekonstrukci fasád Horního hradu a Hrádku je obsáhlá dokumentace v rovině písemné i fotografické – většina restaurátorských zpráv je uložena v archivu NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, další má k dispozici správa SHZ Český Krumlov (viz soupis pramenů a literatury). Některé poznatky byly zveřejněny viz: Václav GIRSA - Miloslav HANZL – Pavel JERIE, *Restaurování západního průčelí zámku v Českém Krumlově*, ZPP 63, 2003, s. 145-151; Daniel ŠNEJD, *K stavebnímu vývoji západního průčelí Horního hradu v Českém Krumlově*, ZPP 63, 2003, s. 152-155; Týž, *K stavebnímu vývoji jižního průčelí Horního hradu v Českém Krumlově*, ZPP 66, 2006, s. 191-198; Václav GIRSA - Miloslav HANZL - Pavel JERIE - Dagmar MICHONOVÁ, *Konzervace jižního průčelí Horního hradu zámku v Českém Krumlově*, Praha 2008.

v tématických a regionálních sbornících nebo jiných publikačních platformách.³⁷ Výsledky průzkumů stavby a celkový souhrn nejnovějších poznatků za poslední desetiletí budou publikovány v rámci nově připravované knihy o Českém Krumlově, která je koncipována jako sborník z konference „Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví,“ která se konala v Českém Krumlově od 20. do 22. 5. 2009.³⁸

Co se týče archeologických výzkumů, dosud systematický výzkum neproběhl ani ve vnitřním areálu hradu, ani v jeho předpolí. Vůbec první archeologický výzkum³⁹ (a doposud poslední) v areálu zámku proběhl v letech 1994 - 1995 na ploše prvního a druhého nádvoří ve spolupráci archeologů z Okresního vlastivědného muzea v Českém Krumlově a Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, přičemž výsledky průzkumu a závěry z nich plynoucí byly předloženy veřejnosti.⁴⁰ Archeologický výzkum pracuje s tezí, kterou formuloval již August Sedláček⁴¹ a to, že již ve 13. století stál v Českém Krumlově hrad se dvěma jádry. V tomto duchu se vyjádřili ve svých studiích o stavebním vývoji krumlovského zámku Theodor Wagner a také schwarzenberský inženýr Emil von Hartenthal⁴² bezprostředně navazující na průzkumy prováděné na počátku 20. století Theofilem Melicharem.⁴³

Přínos pro poznání Českého Krumlova jako celku (města i zámeckého areálu) přinášejí různé konference,⁴⁴ které se zde konají, a výstavy,⁴⁵ které bezprostředně ovlivňují historické vědomí veřejnosti.

³⁷ Nejnověji ediční řada zvaná *Miscellanea* vydávaná NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích týkající se památkového fondu na území Jihočeského kraje.

³⁸ Studie o počátcích hradu a města vychází z referátu Petra Pavelce a Zlaty Gersdorfové *Počátky hradu a města*, jež zazněl dopoledne prvního dne programu jednání, tj. 20.5.2009.

³⁹ Kompletní zpráva z archeologického průzkumu: Michal ERNÉE – Jan MILITKÝ - Karel NOVÁČEK, *Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v areálu SHZ Český Krumlov*, České Budějovice 1995.

⁴⁰ M. ERNÉE – J. MILITKÝ, *Archeologický výzkum v areálu státního hradu a zámku v letech 1994 – 1995*. In: *Acta Crumloviensia I*, Český Krumlov 1997; či M. ERNÉE – K. NOVÁČEK, *K počátkům českokrumlovského hradu. Výsledky archeologického výzkumu v letech 1994 – 1995*, PP 5, 1999, s. 21-34.

⁴¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze Království českého III. Budějovsko*, Praha 1884, s. 1-59.

⁴² SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, *Sbírka rukopisů*, č. 187, 188.

⁴³ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, *Velkostatek Český Krumlov*. Zde se odvolávám na ústní informaci, jež mi poskytla ředitelka pobočky SOA v Třeboni v Českém Krumlově, paní Mgr. Anna Kubíková.

⁴⁴ Poslední mezioborová konference *Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví* uskutečněná 20.-22.5.2009 v prostorách zámecké jízdárny v Českém Krumlově; konference je jednou z přípravných etap pro vydání rozsáhlé knihy věnující se tématu Českého Krumlova - více viz: TISKOVÁ ZPRÁVA NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, *Český Krumlov: Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví. Mezioborová konference v jízdárně českokrumlovského zámku* [online]. květen 2009 [cit.2010-04-10]. Dostupné z < <http://www.npu-cb.eu/tiskove-zpravy/> >.

⁴⁵ Výstavy Českokrumlovsko konané v devadesátých letech či akce konané k příležitosti 700 let města Českého Krumlova v roce 2009.

3.2. Město a Vítkovci

Jelikož jsou počátky hradu těsně spjaty s rozvojem města, je nutné vnímat celý kontext historického a kulturního vývoje, zejména vývoj osídlení oblasti a pronikání Vítkovců na jih Čech.⁴⁶ Vůbec první písemná zmínka, kterou lze ke Krumlovu prokazatelně vztáhnout, je predikát Vítka z Krumlova (Witigo de Chrumbenowe) v listině vydané roku 1253.⁴⁷ Velmi často literatura spojuje tento predikát s existencí panského sídla, tj. krumlovského hradu, ačkoli predikát nemusí bezpodmínečně vypovídat o jeho existenci.⁴⁸

Někdy bývá za nejstarší doklad o existenci krumlovského hradu považována zmínka v autobiografické básni Die Frauendienst rakouského minnesängera Ulricha z Liechtensteinu, která je kladena do počátku čtyřicátých let 13. století a líčí pozvání na rytířský turnaj do země české na Krumlov („Ein ritterschaft in Beheim lant/ waer ze Krumbenowe⁴⁹ genomen/“⁵⁰). Zmínka se však nemusí bezpodmínečně vztahovat na Český Krumlov, v literatuře je prozatím přijímána argumentace, že se zmínka váže k Moravskému Krumlovu.⁵¹ Diskuse na toto téma není doposud uzavřena.⁵²

⁴⁶ Ke kolonizaci, Vítkovcům a jejich počátkům a vzestupu viz Johann Gottfried SOMMER, *Königreich Böhmen IX*. Budweiser Kreis, Prag 1841, s. 60-63 (první kritická genealogie od Františka Palackého); Matthias PANGERL, *Die Witigonen. Ihre Herkunft, ihre ersten Sitze und ihre älteste Genealogie*, AÖG 51, 1873, s. 502-576; Josef ŠUSTA, *Záviš z Falkenštejna*, ČČH 1, 1895, s. 69-75, 246-259, 287-298, 384-392; Heinrich SPERL, *Die Grenzen zwischen Böhmen und dem Mühellande im Mittelalter und die Heimat der Witigonen*, MVGDDB 38, 1900, s. 394-404; Julius STRNAD, *Das Land im Norden der Donau*, AÖG 94, 1907, s. 161-192; Roman CIKHART, *Původ a rozrod Vítkovců*, JSH 4, 1931, s. 84-88; Heinz ZATSCHKE, *Die Witigonen und die Besiedlung Südböhmens*, Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung 1, 1937, s. 110-130; Vratislav VANÍČEK, *Vzestup rodu Vítkovců 1169-1269*, FHB 1, 1979, s. 93-108; Týž, *Vítkovci a český stát v letech 1169-1278*, ČsČH 29, 1981, s. 89-110; Týž, *Rodová politika Vítkovců a strukturální proměny jihočeského regionu v soustátí krále Přemysla II. Otakara*. In: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě, Praha 1998, s. 77-93; A. KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky. Krátký a summovní výtah od Václava Březana*, České Budějovice 2005, s. 75-96.

⁴⁷ *Regesta diplomatica nec nec epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále RBM) I, ed. Karel Jaromír Erben, Praha 1855, č. 1322, s. 608-609; *Urkundenbuch des Landes ob der Enns* (dále UBLöE) III, Wien 1862, č. 204, s. 200.

⁴⁸ Jan KLÁPŠTĚ, *Poznámky o sociálních souvislostech počátků šlechtických hradů v českých zemích*, AR 55, 2003, s. 786-800. K otázce predikátu a počátku šlechtických hradů v Čechách viz diskuse Tomáše Durdíka s Janem Klápštěm: T. DURDÍK, *K počátkům šlechtických hradů v Čechách*, AR 66, 2004, s. 169-175.

⁴⁹ Místní jméno Krumlov vzniklo ze spojení středohornoněmeckého výrazu krump (b) – křivý a ze substantiva ouwe – proud, mokřina, (polo)ostrov. Blíže viz Josef HEJNIC, *Crumlovia, Crumlovium, Český Krumlov*, JSH 42, 1973, s. 77-82.

⁵⁰ Ulrich von LIECHTENSTEIN (ed. Karl LACHMANN), *Vrouwen Dienest*, Berlin 1841, s. 477.

⁵¹ Václav BOK, *Místní jméno „Krumbenowe“ v básnické skladbě „Frauendienst“ Ulricha von Liechtenstein*, Zpravodaj místopisné komise ČSAV 21, 1980, s. 208-214; Týž, *Příspěvky k literární kultuře Českého Krumlova ve 14. a 15. století se zvláštním zřetelem k německé literatuře*. In: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, v tisku; Václav BOK a kol., *Moravo, Čechy, radujte se! Němci a rakouši básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Praha 1998, str. 11; Bokovy závěry však nejsou jednoznačně přijímány. Srov.

V písemných pramenech je hrad poprvé doložen až k roku 1302,⁵³ kdy se král Václav II. vzdává práva odúmrti a panství Český Krumlov získávají Rožmberkové. Město je prvně jmenováno k roku 1309.⁵⁴ Písemné prameny k nejstaršímu období města shrnuje první díl edice *Urkundenbuch der Stadt Krumau in Böhmen*.⁵⁵

Město se jako sídelní aglomerace konstitovalo již od raného středověku, jak prokázaly prováděné archeologické výzkumy.⁵⁶ Již tehdy tudy procházela obchodní stezka a byl zde brod, který bývá situován do prostoru dnešního Lazebnického mostu. Lokalizace brodu však není jednoznačně přijímána, tento názor souvisí s otázkou průchodu dálkové komunikace městem.⁵⁷

K rozvoji města jako celku se vyjadřuje ve své studii i Vladislav Razím, který se zabýval urbanismem města v rámci rekonstrukce jeho opevnění.⁵⁸ Literatura, jež se města dotýká, nalezla své souhrnné zhodnocení naposledy v příspěvku Jana Müllera,⁵⁹ který podal zhodnocení celkového stavu poznání historického jádra města Českého Krumlova v průběhu jednotlivých slohových etap.

Poslední příspěvky, které se vyjadřují k počátkům hradu a města, byly předneseny v rámci krumlovské konference „Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví,“ jež se konala v květnu 2009. Ve sborníku, který je v současné době připravován, se jedná se o studii Jiřího Veselého a Petra Pavelce.⁶⁰ Petr

Libor JAN, *Počátky turnajů v českých zemích a jejich rozkvět v době Václava II.*, LF 128, 2005, s. 1-19; dále Miroslav PLAČEK – Peter FUTÁK, *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*, Praha 2006, s. 77.

⁵² Naposledy se toho tématu dotknul Lukáš REITINGER, *Místo „Chrumnowe“ v mírové smlouvě Přemysla Otakara II. s Rudolfem I. Habsburským*. In: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, v tisku.

⁵³ RBM II, č. 1914, s. 823; UBKB I, č. 41, s. 8.

⁵⁴ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 5 AS č.2. Zmínka se váže k rozestavěnému domu pro klášter ve Zlaté Koruně, který se staví „in nostra Civitate Crumnow.“ K pokusu o lokalizaci domu viz A. KUBÍKOVÁ, *Pokus o identifikace tzv. Zlatokorunského domu v Českém Krumlově*. Výběr 33, 1996, s. 286-288.

⁵⁵ Valentin SCHMIDT – Alois PICHA (edd.), *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen I. 1253-1419*, Prag 1908.

⁵⁶ Michal ERNÉE, *Archeologické výzkumy v historickém jádru Českého Krumlova v roce 1994*, AR 47, 1995, s. 455-458; Michal ERNÉE – Zuzana THOMOVÁ, *Raně středověké nálezy na území města Český Krumlov*, AVJČ 10, 1997, s. 135-139; Michal ERNÉE – Pavel VAŘEKA – Petr ZAVŘEL, *Nové doklady osídlení 13. století na Českokrumlovsku*, AVJČ 10, 1997, s. 41 – 57; Petra EFFENBERKOVÁ, *Záchranný archeologický výzkum v Masné ulici v Českém Krumlově*, AVJČ 16, 2003, s. 221-237; Michal ERNÉE – František GABRIEL, *Český Krumlov, Radniční ul. Č. 29. Informace o výsledcích zjišťovacího archeologického výzkumu*, AVJČ 14, 2001, s. 269-274.

⁵⁷ Jiří VESELÝ, *Vznik českokrumlovského městského osídlení a jeho další rozvoj*. In: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, v tisku.

⁵⁸ Vladislav RAZÍM, *Opevnění města Českého Krumlova ve středověku I. Latrán a Nové město*, PP 6, 1999, s. 35-66.

⁵⁹ J. MÜLLER, *Český Krumlov v umělecko-historické literatuře, bilance, perspektivy*, PP 1999, s. 3-20.

⁶⁰ J. VESELÝ, *Vznik českokrumlovského městského osídlení a jeho další rozvoj*. In: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, v tisku; Petr

Pavelec vyzdvihuje význam Rožmberků pro konstituování hradu a města Krumlova vzhledem k jejich mocenské pozici. Ve stejném duchu plánovitého založení města po příchodu prvních Rožmberků se vyjadřuje i starší disertace Milose Krumla *Die mittelalterliche Stadt als Gesamtkunstwerk und Denkmal*, která věnuje případovou studii přímo Českému Krumlovu.⁶¹

PAVELEC, *Počátky hradu a města Český Krumlov*. In: Martin Gaží (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, v tisku

⁶¹ Milos KRUML, *Die mittelalterliche Stadt als Gesamtkunstwerk und Denkmal*, Wien 1992, s. 197-203.

4. TEORIE O VÝVOJI ČESKÉHO KRUMLOVA

Budiž předem řečeno, že následující výčet teorií věnujících se vývoji hradu a zámku v Českém Krumlově v kontextu urbanistického celku města si nečiní nárok na úplnost, jelikož pozornost je zde prvoplánově soustředěna na počátky hradu. Zmíněny jsou pouze hlavní vývojové teorie, jež budou posléze diskutovány na následujících stranách této práce.

Jelikož, jak již bylo zmíněno, pramenná základna pro nejstarší údobí stavby je více než torzovitá, většina teorií, které jsou spjaty s počátky hradu, vyvěrají z architektonického rozboru stavby. Po této straně kastelologického rozboru založeného na dispozičním typu⁶² je hrad v Českém Krumlově velmi zajímavým objektem, neboť samotná stavba v sobě snoubí dva typy hradní architektury - dvoupalácovou dispozici a bergfritový typ hradu. Přesto je příkladem naprosto individuální stavby a tak by měla být i vnímána.

V souvislosti s historicko-architektonickým rozbohem se již dlouhou dobu projevují snahy o stanovení a popsání obecnějších zásad jednotlivých „kategorií“ staveb, které by byly charakteristické pro určité období a které by mohly přispět v případě časového zařazení určitého objektu. Proces formování hradní typologie a z něj vyvěrající teorie o původu a časovém zařazení jednotlivých objektů (českokrumlovský hrad nevyjímaje) však nelze brát v potaz jako neměnné dogma. Velmi často se stává pod dojmem absolutní vlády schematismu, že nejsou zohledněny mnohé další indicie, které mohou mít nezanedbatelnou výpovědní hodnotu nehledě na fakt, že mnohé teorie, které si činí nárok na trvalou platnost (jak o to jejich tvůrci velmi často usilují) tuto univerzální platnost nemají.

Snahy o stanovení hradní typologie, zejména v kulturním okruhu bývalé Franské říše, jsou spojeny s dílem Carla Schuchhardta,⁶³ jehož závěry a typologické členění na hrady franko-normanské a germánsko-saské se po zveřejnění ještě v průběhu 30. let dočkaly ostré kritiky. Bodo Ebhardt, prezident kastelologické společnosti Deutsche Burgenvereinigung, odmítl dogmaticnost poněkud nacionálně laděné Schuchhardtovy

⁶² Jako dispoziční typ je současnou českou kastelologií chápána četnost, prezence a absence a prostorové uspořádání základních skladebných jednotek dispozice-především věže, paláce a hradby. Viz Tomáš DURDÍK, *České fortifikace vrcholného středověku*. In: Vladimír Kupka – Vladimír Čtverák – Tomáš Durdík – Michal Lutovský – Eduard Stehlík, *Pevnosti a opevnění v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2002, s. 47.

⁶³ Carl SCHUCHHARDT, *Die Burg im Wandel der Weltgeschichte*, Potsdam 1931.

teorie a zpochybnil platnost a aplikaci hradní typologie vůbec. Ehardt zdůrazňuje, že podoba hradu byla dána především konkrétní podobou staveniště hradu, možnostmi stavebníka i znalostmi, schopnostmi a zdroji realizátora stavby.⁶⁴

V českém prostředí se diskuse vedené v dílech Ehardta, Schuchhardta či Pipera⁶⁵ promítly především v díle Dobroslavě Menclové *České hrady*.⁶⁶ Toto dílo se vůbec jako první zabývá problematikou vývoje hradní architektury a přináší její další členění a to nejen pouze na základě vývoje funkce, polohy a podoby hradní věže, která se měnila ze stavby obytného charakteru na stavbu s ryze obrannou funkcí (kritika statického pojetí typologie Schuchhardtovy), ale dále se zabývá i stanovením skupin hradů nikoli podle architektonických znaků, ale dle stavebníků (kupříkladu jako samostatnou skupinu vyčleňuje hrady Vítkovců).

V současnosti užívaná hradní typologie odráží snahu o komparativní zhodnocení ryze architektonických znaků staveb a prostorových i funkčních vztahů jednotlivých částí hradu. Duchovním otcem moderní české kastelologické terminologie a typologie je zejména Tomáš Durdík,⁶⁷ který i velmi často při svém hodnocení přihlíží k osobě stavebníka, což se odrazilo přímo v jedné kategorii „hrady Václava IV.“, kterou označuje kvalitativní přechod mezi hradem a zámekem a pro niž zatím česká kastelologie nenašla vhodnějšího pojmenování.

Stálým problémem při studiu sídel středověkých společenských elit však velmi často zůstává i jistá pojmová nejasnost, ale i strohé členění mezi českými, moravskými a slezskými hrady často viděné pouze v úzkém kontextu. Dalším výrazným problémem, který přinesl diskusi o metodologii kastelologie vůbec, je opomíjení studia konkrétního architektonického vývoje jednotlivých hradů.⁶⁸

4.1. Český Krumlov jako hrad bergfritového typu

Přihlédneme-li prvoplánově k čistému typologickému členění hradů a chronologickému vývoji tak, jak byl popsán Tomášem Durdíkem, přikloníme se k závěru, že českokrumlovský hrad je ve své první vývojové fázi hradem bergfritového typu.

⁶⁴ Bodo EBHARDT, *Der Wehrbau Europas im Mittelalter I*, Berlin 1939, s. 22-94.

⁶⁵ Otto PIPER, *Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen*, Würzburg 2001.

⁶⁶ Toto dílo bylo prakticky dokončeno již v padesátých letech 20. století, vydáno bylo však později: D. MENCLOVÁ, *České hrady I-II*, Praha 1972; 2. rozšířené vydání Praha 1976.

⁶⁷ Tomáš DURDÍK – Pavel BOLINA, *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.

⁶⁸ F. GABRIEL, *Quo vadis vědo o hradech?*, CB 8, 2002, s. 499-502; Pavel KOUŘIL – Martin WIHODA, *Česká kastelologie na rozcestí?*, AH 27, 2002, s. 21-35.

Obecně řečeno se v případě hradu bergfritové dispozice jedná o relativně nerozsáhlý objekt jednoduché dispozice, jenž v ideálním případě tvoří povětšinou okrouhlá věž, bergfrit,⁶⁹ stojící v čele hradu. Hmota bergfritu plní v podstatě funkci štítové zdi, v případě nutnosti byla pak věž určena jako poslední útočiště obránců hradu. Z tohoto důvodu bývá též přístupná obvykle z prvního patra skrze padací můstek po konstrukci provizorního charakteru (můstek, žebřík, dřevěné schodiště), která se v případě ohrožení dá strhnout či jinak odstranit. Objevily se však názory, že vysoko položený vstup a samotná výše bergfritu má spíše psychologicko-symbolický charakter než smysluplnou funkci při obléhání hradu.⁷⁰ Z neschůdné přístupnosti je možno i uvažovat o jakémsi „trezorovém charakteru“ věže.⁷¹ Na nejchráněnějším místě dispozice stojí zpravidla malý sálový palác. Hradní areál postrádá samostatný trakt kaple. Bergfrit může být jistým způsobem vevázán do hradby nebo ta jej může obtáčet v závislosti na daných reliéfních podmínkách. Nutno však podotknouti, že vzájemný vztah hradby a věže nemá v českém prostředí chronologickou platnost.⁷²

Durdíkův bergfritový typ je v podstatě totožný s tzv. sasko-hesenským hradem, jenž uvádí Dobroslava Menclová, neboť dle jejího mínění se vyvinul v Hesensku na pomezí antického a saského světa, kde se zprvu obytná věž přetransformovala v obranný prvek.

Hrady bergfritové dispozice se v českém prostředí začínají objevovat od druhé čtvrtiny 13. století, což souvisí s celkovým přerodem hradské soustavy. V této době byly položeny základy nové sítě královských hradů.⁷³ Podle Tomáše Durdíka se jednalo v případě hradů bergfritové dispozice především o šlechtické podniky, protože samotná dispozice není příliš rozsáhlá a tím pádem lze uvažovat i o nižších nákladech na vybudování kamenné stavby. Zároveň je zde nutno poukázat na formování vrstvy silnější a stabilnější elity, která se dlouhodobě otevírala přeměnám, jež ji zařadily do geopolitického ohniska probíhajících teritoriálních a kolonizačních změn. Bergfritový typ se stal základním typem šlechtických hradů nejen v průběhu 13., ale i 14. století, kdy je samozřejmě již od nejranějších staveb možno sledovat různé modifikace této dispozice.

⁶⁹ Etymologický původ pojmu je neznámý. Existují teze o středohornoněmeckém původu slova či odvození z latiny či dokonce řečtiny. Více viz Hans Klaus PEHLA, *Wehrturm und Bergfried im Mittelalter*, Aachen 1974, s. 203–242.

⁷⁰ J. ZEUNE, *Burgen*, s. 42–46.

⁷¹ Horst Wolfgang BÖHME (ed.), *Burgen in Mitteleuropa I. Bauformen und Entwicklung*, Stuttgart 1999, s. 238.

⁷² T. DURDÍK, *České hrady*, s. 57.

⁷³ Tamtéž, s. 18.

Mnozí badatelé dokonce od tvarové podoby bergfritu odvozují zahraniční vlivy a kulturní transfer odrážející se tímto na stavbě samotné. Na tomto místě lze jmenovat vítkovcovský hrad Příběnice, jehož osmiboký polygonální bergfrit je v Čechách poměrně výjimečný – samotný hrad je pak napodobeninou královských hradů s obvodovou zástavbou.⁷⁴ Podobná osmiboká věž, tzv. Loupežnická, stávala na znojenském hradě a dle Miroslava Plačka odráží štaufské vlivy působící na naši hradní architekturu.⁷⁵ Podobný tvar bergfritu lze najít i na rakouských hradech, ku příkladu na hradě Gars u Thunau am Kamp pocházející již z přelomu 11. a 12. století, dále mezi hrady s polygonálními bergfrity nedaleko českých hranic je možno jmenovat hrady Rastenberg nedaleko Zwettlu (půdorysně velmi se podobající Příběnicím), zříceninu hradu Dobra (Wetzlas), dále hrad Raabs an der Thaya (v letech 1260-1262 v držení Voka z Rožmberka), vzpomenout můžeme i zříceninu hradu Rutenstein (Pierbach v Mühlviertelu) a další.⁷⁶

Vítkovcovské Příběnice tak náleží do malé skupiny podobných staveb, které jsou známy, jak bylo výše uvedeno, z území Rakouska a jižní Moravy. Původ a geneze osmiboké věže však doposud není zcela jasná. „Rakouskými badateli byl vysloven i názor, že by mohla souviset s byzantským pevnostním stavitelstvím, jehož ohlasy by se mohly dostat do Rakouska spolu s byzantskými manželkami posledních Babenberků. Jde však jen o jednu z možností (a to ne zcela pravděpodobnou), celá otázka si vyžádá další detailní studium.“⁷⁷

Zatím nikdo z badatelů této otázky krom zběžného konstatování nevěnoval soustavnou pozornost, tvary bergfritu a jejich četnost se do statistických dat pokusil převést Friedrich-Wilhelm Krahe. Avšak výběr objektů pro statistiku v jeho díle lexikonu půdorysů hradů německého středověku, jenž zahrnuje i české země, nelze označit za systematický ani reprezentativní a tudíž není ani možno řídit se těmito čísly.⁷⁸

⁷⁴ T. DURDÍK, *České hrady*, s. 238.

⁷⁵ M. PLAČEK, *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 377.

⁷⁶ Všechny výše jmenované hrady krom Gars u Thunau am Kamp jeví jisté dispoziční podobnosti s hrady Vítkovců. Za konzultaci a vřelou pomoc zde děkuji Mag. Dr. Thomasu Kührtreiberovi (Österreichische Akademie der Wissenschaften - Zentrum für Mittelalterforschung, Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit, Krems). Půdorysy hradů (strany dle pořadí jmenování) viz: Falko DAIM – Karin KÜHTREIBER – Thomas KÜHTREIBER (edd.), *Burgen Waldviertel, Wachau, Mährisches Thayatal*, Wien 2009, s. 141-146, 426-429, 384-387, 403-407.

⁷⁷ Tomáš DURDÍK – Viktor SUŠICKÝ, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Jižní Čechy*, Praha 2002, s. 100.

⁷⁸ Friedrich - Wilhelm KRAHE, *Burgen des deutschen Mittelalters. Grundriss Lexikon*, Augsburg 1996,

Tomáš Durdík se k vlastnímu vývoji hradů ve 13. století v Čechách vyjadřuje takto – za vlády Přemysla Otakara I. v podstatě setrval předchozí stav a hrady vystavěné v románském slohu považuje za ojedinělý jev povětšinou s cizími genetickými souvislostmi. Přesto je možno se na sklonku jeho vlády setkat nejen s královskými fundacemi, ale i snahami mocnějších šlechtických rodů o založení vlastního kamenného hradu (Víkovci, Bavorové). Tento trend byl nastolen zejména za vlády Václava I. a za Přemysla Otakara II. představuje kamenný hrad již běžné sídlo významnější šlechty. Stále však trvá striktní diferenciací mezi hrady královskými a šlechtickými a to zejména v použitém dispozičním typu, neboť s miniaturami královských hradů se v této době dle Durdíkova mínění téměř nesetkáváme (výjimku však tvoří výše vzpomínané Příběnice).⁷⁹

Na základě výše uvedeného lze tedy předpokládat, že Krumlov jako šlechtická fundace v žádném případě nevybočoval ze srovnatelných podniků své doby a tedy i predikát Vítka z Krumlova dokládá existenci panského sídla, které je skrze typologickou interpretaci lokalizováno na Hrádek, jenž je tak v drtivé většině literatury téměř dogmaticky označován za nejstarší část celého hradu.

Toto ale nepotvrzují výsledky nejnověji odebíraných vzorků pro dendrochronologické analýzy a průzkumy omítkových vrstev,⁸⁰ neboť pokud by Hrádek byl primární částí zástavby areálu hradu, nebyl do něj nalezen vstup od východu, tj. z prvního nádvoří, jak bychom předpokládali, protože, jak bude dále řečeno, nálezy profilovaných ostění oken slohově nevýrazných a tím i spolehlivěji nedatovatelných, existenci hlavního vstupu přes palácové křídlo od severu přes druhé nádvoří prakticky vylučují. Otázka vstupu do Hrádku (jak od východu, tak od severu) zatím nebyla uspokojivě zodpovězena.

Dobroslava Menclová uvádí též Hrádek jako nejstarší část českokrumlovského hradu a na základě umělecko-historické komparace ostře hrotitého portálu věže posunuje jeho vznik až do druhé poloviny 13. století a tím též zpochybňuje zmínku Ulricha von Liechtenstein jako důkaz o existenci hradu, neboť samo jméno lokality Krumbenowe by spíše poukazovalo na hrad vodní (jako v případě Witting-au) než na hrad vyložené

s. 28-31. Recenzováno Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Moravské a slezské hrady v lexikonu půdorysů hradů německého středověku*, VVM 49, 1997, s. 196-209; Tomáš Durdík označil tuto knihu dokonce za zklamání evropské kastelologie.

⁷⁹ V současné době je připravována nová kniha o Příběnicích a Příběničcích z pera Tomáše Durdíka a Petra Rožmberského. Bohužel k závěrům z ní vyvěrajícím v rámci této práce nemohlo být přihlídnuto.

⁸⁰ Výsledky z restaurátorských akcí na Hrádku mi laskavě poskytl Ing. Daniel Šnejd z NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích.

výšinný, jakým Český Krumlov je. Dále však uvádí, že konání rytířského turnaje na Krumlově se nevylučuje, neboť bylo běžným jevem, že malý hrad nemohl poskytovat dostatečné zázemí pro účastníky, diváky i hosty rytířského turnaje a proto bylo zcela obvyklé, že se tyto konaly mimo hrady ve zvlášť vyhrazených prostorech, tzv. „šraňcích.“⁸¹

O Hrádku jako nejstarší části hradního areálu Menclová uvažuje v kontextu komparace s hradem Rožmberkem, kde za nejstarší část označuje Horní hrad (respektive jeho jedinou dochovanou část - věž Jakobínku) a tím i typově podobný Dolní hrad na Rožmberku a též Horní hrad v Českém Krumlově vznikl později, tudíž došlo později i ke zdvojení hradů, pročež zde je nutno podotknout, že též vítkovcovské hrady Příběnice a Příběničky vznikly dle Menclové současně a jsou tak jediným podvojným hradem Vítkovců.

Tato teze alespoň v případě Rožmberka byla vyvrácena již na sklonku sedmdesátých let minulého století při provádění stavebně-historického průzkumu, který přinesl nové, zásadní poznatky, jež vedly k přehodnocení celé vývojové teorie týkající se hradu Rožmberku.⁸² Zásadním nálezem bylo okénko v jižní věži, jemuž je přisuzován ještě románský původ.⁸³ Toto pak posunuje vznik Dolního hradu do první poloviny 13. století.

Toto rozpoutalo debatu o stáří válcové věže Horního hradu, jejíž původ z poloviny 13. století byl zpochybněn.⁸⁴ Pramenně je druhý hrad na Rožmberku doložen až k roku 1412, kdy se výslovně připomínají dva purkrabí, jeden na větším hradě Rožmberku.⁸⁵ V případě hradu Rožmberka se však vícero purkrabí uvádí již k roku 1260 a následujícího roku dokonce tři,⁸⁶ což značí, že bychom mohli uvažovat o tom, že již v této době mohl být Rožmberk dvojhradem. O podobě a dispozici Horního hradu však nevíme prakticky nic. Velkým přínosem by mohly dozajista být archeologické výzkumy, avšak areál dvojhradu v Rožmberku nebyl archeology do této doby prakticky vůbec zkoumán.

⁸¹ D. MENCLOVÁ, *České hrady I*, s. 177.

⁸² Jan MUK – Milada VILÍMKOVÁ, *K počátkům hradu Rožmberka*, AH 7, 1982, s. 379-384.

⁸³ J. MUK – M. VILÍMKOVÁ, *Rožmberk. Stavebně-historický průzkum – Dolní hrad*, Praha 1978.

⁸⁴ Jan MUK – Jan URBAN, *Rožmberk. Stavebně-historický průzkum – Horní hrad*, Praha 1989; nověji Petra HOFTICHOVÁ – Václav ŠPALE – Jan BRABEC, *Rožmberk nad Vltavou - Horní hrad. Doplňující stavebně historický průzkum a základní orientační restaurátorský průzkum*, Praha 2006.

⁸⁵ *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské* (dále AČ) VI, ed. František PALACKÝ, Praha 1872, č. 20, s. 27. „Bohuslaw z Petrowic na většiem hradě na Rosenberce, Petr z Mladotic na druhém hradě tudiez.“

⁸⁶ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB) V/1, edd. Sáša DUŠKOVÁ – Jindřich ŠEBÁNEK, Praha 1974, č. 230, s. 357; Tamtéž, č. 284, s. 244.

Obecně je dnes přijímáno, že věž Horního hradu vznikla v rozmezí závěru 13. století a první poloviny 14. století. Velmi zajímavou interpretaci vzniku a funkce věže Jakobínky předkládá Vladislav Razím.⁸⁷ Vzhledem k výši prahu portálu vedoucího do věže (14 metrů nad dnešní úrovní terénu) a jeho vlastní orientaci uvažuje, že před věží musela stát vysoká, zřejmě i širší zeď. Uvažuje tedy o zapojení Jakobínky do systému fortifikace využívající štítovou zeď a dále v souvislosti s vlastním architektonickým rozbohem uvažuje o pozdějším vzniku věže až v průběhu 14. století a nevylučuje ani její vznik až v předhusitském období. Jako analogické řešení uvádí kombinaci volně stojící věže a štítové zdi na rakouském hradě Schaunbergu, který není příliš vzdálen od českých hranic a navíc oba rody byly v této době i pokrevně spřízněny, neboť první manželkou Jindřicha III. z Rožmberka, rožmberského vladaře v letech 1390 – 1412, byla Barbora ze Schaunbergu.⁸⁸ Za dnešního stavu poznání však nelze s určitostí tvrdit nic konkrétnějšího o podobě a vztahových souvislostech Horního hradu v Rožmberku a tudíž se pohybujeme pouze v rovině hypotéz.

Posledním, kdo se vyjádřil k počátkům hradů Rožmberka a Českého Krumlova byl Jiří Varhaník,⁸⁹ který vystavěl svou hypotézu o vzniku výše uvedených hradů na přeshraničních vlivech, zejména v komparaci jihočeských objektů s rakouským hradem Weitra (česky zvaném Vitoraz), jenž jeví nápadnou půdorysnou podobnost s Dolním hradem na Rožmberku. Zjevná dvojpólová dispozice Horního hradu v Českém Krumlově jej vedla k rozšíření a aplikace jeho hypotézy o shodném vzoru z nedalekého rakouského sousedství i na krumlovský hrad.

Jeho argumentace je v případě krumlovského hradu založena na rozměrech Horního hradu, bere-li se v potaz věž nad zámeckou kaplí, která již dnes neexistuje. Tato věž byla ubourána v roce 1750 a vzhledem k radikálním úpravám v průběhu přestaveb zámecké kaple sv. Jiří se zjevně neuplatňuje ani v dnešním půdoryse zámku. Je však velmi dobře sledovatelná na vedutách zachycujících jižní fasádu Horního hradu počínaje proslulým obrazem Dělení růží po velmi přesné veduty Hörnerovy či Wernerovy z poloviny 18. století. Z tohoto vyplývá, že krumlovský Horní hrad neměl věže dvě, jak literatura zcela běžně uvádí, ale tři.

⁸⁷ V. RAZÍM, *Tzv. Plášť v Českém Krumlově. Příspěvek k diskusi o tzv. Renesančním domě č.p.177*, PP 4, 1997, s. 120-122.

⁸⁸ A. KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky*, s. 121.

⁸⁹ J. VARHANÍK, *K počátkům*, s. 53-60.

4.2. Hrad dvoupalácové dispozice

Dvě věže, které literatura běžně zohledňuje, stály v západním a východním čele hradu a chránily tak příjezdové komunikace a palácové stavby. Dosavadní literatura převážně popisuje tuto dvojici věží na obou koncích dispozice Horního hradu jako primární prvky zástavby. Z tohoto vyvozuje Tomáš Durdík své zařazení krumlovského Horního hradu mezi objekty náležející dvoupalácové dispozici, která je zastoupena zejména mezi stavebními podniky doby Jana Lucemburského.⁹⁰ Tomuto by neodporovaly výsledky vzorků dendrochronologické analýzy,⁹¹ jež byly odebrány v červenci roku 2009. Na základě dendrochronologického datování záhloví trámu (1425/1426), který se dochoval v obvodovém zdivu torza gotické věže nad presbytářem, lze dobu vzniku věže a rozšíření prostoru kaple, který se dochoval ve své dispozici dodnes, zařadit do druhé čtvrtiny 15. století.

Toto potvrzuje i nález armovaného nároží těsně za druhým oknem dnešní lodi kaple, který byl učiněn v rámci rekonstrukce fasád jižního zámeckého průčelí v roce 2004.⁹² Úhel tesaného kamene naznačoval možný polygonální závěr kaple, což v kombinaci s výsledky dendrochronologických analýz jeví se jako více než pravděpodobný důkaz o nejstarším vzhledu hradní kaple sv. Jiří, která je poprvé zachycena písemnými prameny k roku 1334, kdy je obdařena odpustky pro zbožné návštěvníky. Tato zmínka je pokládána za nejstarší písemnou zprávu vážící se k existenci Horního hradu.⁹³ Výslovně je zde uvedeno, že kapli sv. Jiří a špitál nechal vybudovat Petr z Rožmberka. Valentin Schmidt a Alois Picha v poznámkách ke své edici *Urkundenbuch der Stadt Krummau* uvažují, že obě stavby jsou staršího původu – neváhají uvažovat ani o 20. letech 14. století.⁹⁴ S názorem, že výstavbu nejen

⁹⁰ T. DURDÍK, *Česká hradní architektura*, s. 57.

⁹¹ Výsledky dendrochronologických analýz zpracovaných Ing. Tomášem Kynclem mi laskavě poskytli Ing. Daniel Šnejd, vedoucí Odboru památkových průzkumů a monitoringu světového dědictví z NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, a PhDr. Pavel Slavko, kastelán Státního hradu a zámku Český Krumlov.

⁹² D. ŠNEJD, *Ke stavebnímu vývoji*, s. 191-198. Kompletní dokumentace k restaurování průčelí je uložena v archivu NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích (zejména ač. 3140, ač. 2941a/b, ač. 3331a).

⁹³ RBM IV, č. 2178, s. 849, 28.10. 1334 „qui ad capellam S. Georgii seu ad hospitale S. Jodoci in Crumpnaw Pragensis dioecesis, quae vir strenus Petrus de Rosenberg propriis construxit sumptibus et expensis....“

RBM IV, s. 36, č. 105, 6. 11. 1334 „...omnibus, qui capellam S. Georgii in castro Crumlow et hospitale infirmorum sub ipso castro Crumlow ante civitatem in honorem S. Jodici per nob.d. Petrus de Rosenberch constructum...“

⁹⁴ UBKB I, s. 193 a to pravděpodobně s ohledem na zmínky o rožmberském kaplanu. O existenci samostatné kaple na krumlovském hradě ještě před stavebními podniky Petra I. předpokládá Josef SCHWARZMEIER, *Im Ringe des Krummauer Schloßberges. Ein Beitrag zur Krummauer Kirchengeschichte*, Krummau 1929, s. 63.

kaple, ale i Horního hradu završil Petr I. z Rožmberka se ve své studii k Počátkům hradu a města Český Krumlov ztotožnil i Petr Pavelec.⁹⁵

Pokud budeme uvažovat, že nejstarší kaple byla menší a měla polygonální závěr, zcela toto vylučuje Varhaníkovu argumentaci o primární existenci věže nad dnešním presbytářem kaple. Tato věž by plnila, pokud by náležela k primárním prvkům zástavby, zejména obrannou funkci, neboť krumlovská hradní kaple neměla farní práva a tudíž ani nepotřebovala věž k zavěšení zvonů. Nejstarší zvon, který byl umístěn v zámeckých věžích, je písemně doložen k roku 1360.⁹⁶

Jisté rysy podobnosti dispozice dvoupólových jader obou výše zmiňovaných jihočeských hradů zmínil v elaborátu stavebně-historického průzkumu Horního hradu Jan Muk,⁹⁷ přičemž jej k dalším úvahám o podobnosti obou hradů odradily především rozdílné rozměry, respektive vzdálenost čel obou krajních krumlovských věží, která činí 68 m oproti o 11 m kratší vzdálenosti na Dolním hradě Rožmberku. V případě Vitorazi však tato vzdálenost činila daleko více a to přibližně 80 m. Lze však podotknout, že stavebníku spíše než o přesně určené rozměry šlo o maximální využití ke stavbě příhodného terénu, který je ve všech třech případech srovnávaných hradů, velmi členitý.

Porovnáme-li eventualitu zmíněnou Jiřím Varhaníkem, tj. počítali-li bychom na Krumlově vzdálenost od západní věže pouze k chórové věži kaple, vychází délka pouze 55 m, což je téměř shodné s Rožmberkem. Jak již bylo výše řečeno, chórová věž kaple ale nepatří k nejstarším prvkům hradní dispozice. Samotný fundament dnešní kaple sv. Jiří jeví se však jako velmi prastarý, Jan Muk dokonce uvažoval i o kapli románské, obdélné, bez existence samostatného presbytáře, což by typologicky odpovídalo kaplím 13. století vzniklým např. na Zvíkově či Jindřichově Hradci,⁹⁸ leč tato představa a otázka o existenci hradní kaple v této době, jak autor sám přiznává, je poněkud diskutabilnější.

Nahlédneme-li do starší literatury, setkáme se dokonce s názorem, že „kaple stará“, tj. původní kaple sv. Jiří vzniklá před kaplí vybudovanou Petrem I. z Rožmberka, nenachází se na místě kaple dnešní, ale napravo od vjezdu do Horního hradu. Jedná se o tzv. Románskou komoru, jejíž označení však nemá s jejím stavebním původem žádné

⁹⁵ P. PAVELEC, *Počátky*, v tisku

⁹⁶ UBKB I, č. 129, s. 35.

⁹⁷ J. MUK - L. LANCINGER, *Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum - Horní hrad*, Praha 1991, s. 194.

⁹⁸ J. MUK - L. LANCINGER, *Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum - Horní hrad*, Praha 1991, s. 196.

dočinění.⁹⁹ Přesto je označována v mnohých studiích za jednu z nejstarších částí Horního hradu.¹⁰⁰ Zajímavá by byla komparace tohoto prostoru s typově podobnými elegantními stavbami tzv. rayonnantního slohu, k nimž patří prostory královské kaple na Bezdězu či dnes již neexistující klenot, jakým byla kaple Panny Marie, pozdější kaple sv. Cyrila a Metoděje v Brně z doby Václava II. postavená na Rybném trhu, dnešním Dominikánském náměstí.¹⁰¹ S dvorskými stavbami nepochybně soupeří podobou svého zaklenutí i celkovou noblesností a výtvarnou rafinovaností kapitulní síň vyšebrodského kláštera, která náleží k etapě výstavby datované do šedesátých a sedmdesátých let 13. století.¹⁰² Právě této se po stránce architektonického řešení prostoru včetně klenebního schématu velmi podobá již zmiňovaná tzv. Románská komora na Českém Krumlově.

Úvahy a posléze tvrzení o stáří této místnosti, která by byla ještě starší než kaple sv. Jiří, vznikly na základě Březanovy zmínky v životopise Petra Voka z Rožmberka, v němž Václav Březan popisuje stěhování rožmberské knihovny a archivu do Třeboně v listopadu roku 1601: „než listové, kromě privilejí domu rožmberského, ještě na Krumlově v kapli svatojiřské staré ještě pozůstali januário a februário měsíce nastávajícího roku do sudů složení a pobiti i v truhlách opatření a také na Třeboň dovezeni.“¹⁰³ Tuto starou kapli svatojiřskou možno lokalizovat na místo malé kaple rožmberské, jejíž svěcení není doposud známo a která si dodnes dochovala gotický vzhled. Narozdíl od velké kaple, která v době posledních Rožmberků byla snad přestavována a 1576 nově vysvěcena,¹⁰⁴ čímž tato malá kaple jevila se jako stará.¹⁰⁵ Spekulace ohledně stáří prostoru tzv. Románské komory stále trvají, ale jedno lze s určitostí říci. A sice, že je na spáru přiložena k východní věži. Zdivo mezi těmito dvěma objekty není provázáno, což ostatně značí v průjezdu zřetelně viditelná dilatační spára.

⁹⁹ Označení „camera romana“ se používalo pro kunstkomoru, ve které byl uložen eggenberský pozlacený kočár, který posloužil roku 1638 k diplomatické cestě do Říma Janu Antonínu z Eggenbergu. Kunstkomora byla umístěna v severovýchodní části Starého paláce, nedopatřením se však název „Románská komora“ přenesl i na gotickou místnost sklenutou na střední sloup. V tomto textu bude gotická místnost takto nazývána, ačkoli paradoxně je toto označení chybné, ale v literatuře běžně používané.

¹⁰⁰ Tzv. románskou komoru se starou kaplí ztotožňuje A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 6; dále tuto myšlenku o prvotní kapli vyřkl Theodor Wagner (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 188, s.p.); Emil von Hartenthal (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 187, s. 1-2) považuje tzv. Románskou komoru společně s věží přiléhající k této prostora z východu za nejstarší jádro Horního hradu, ale ve svém textu ji označuje jako „Profangemach“ - tj. světskou komnatu.

¹⁰¹ V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, Praha 2002, s. 530.

¹⁰² J. KUTHAN, *Vyšší Brod. Památkový areál – bývalý klášter*, České Budějovice 1989, s. 10.

¹⁰³ V. BŘEZAN (ed. Jaroslav PÁNEK), *Životy* s. 559.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 281-282. Více viz A. KUBÍKOVÁ, *Renesanční přestavby českokrumlovského zámku a jeho interiéry*, OH 3, 1993, s. 368.

¹⁰⁵ Toto vysvětlení nabízí ve svém zamyšlení o Březanově zmínce i Theodor Wagner.

V případě úvah o podobě nejstaršího Horního hradu v Českém Krumlově je dobré vycházet z přírodního terénního reliéfu, který bezpochyby měl hlavní vliv na rozvržení dispozice a tím i její celkovou délku, takže rozměry při komparaci hradních jader Vitorazi a Rožmberku nemusí být vůbec směrodatné, neboť v případě Českého Krumlova primární palácové stavby na severu nejeví se jako velkoryse založené. Skalní masiv má tři výrazné vrcholy – v západní a východní části – čili v obou čelech hradu – stojí na těchto výchozech čtverhranné věže. Třetím bodem skalního masivu, který zároveň dosahuje nejvýše nad hladinou Vltavy, se stal symbolicky základem pro výše diskutovanou hradní kapli sv. Jiří.

Horní hrad je tedy dozajista hradem dvoupólové dispozice, velmi důležitou otázkou je jeho vztah k druhému jádru – Hrádku.

4.3. Český Krumlov jako dvojhrad

Třetí vývojovou teorií, jež je nutno zmínit, je existence Krumlova jako hradu, který měl od počátku dvě hradní jádra.

V tomto duchu, že na výškově dominantních částech skalního masivu nad řekou byla vybudována dvě oddělená hradní jádra, Hrádek („das alte Schloß“) a Horní hrad, se vyjadřuje schwarzenberský archivář Theodor Wagner ve své studii *Kurze baugeschichtliche Studie über das Schloß Krumau*.¹⁰⁶ Dispozici Krumlova přirovnává k Rožmberku, Příběnicím a Kestřanům. K nejstarší podobě Horního hradu se vyjadřuje ve shodě s názory výše řečenými, totiž že Hornímu hradu dominovaly dvě věže (třetí identifikuje nad kaplí, ale nepřikládá jí větší význam), přičemž obě identifikuje ve shodě s půdorysem, leč východní věž v zápětí zaměňuje s točitým schodištěm, které ke věži přiléhalo a po pohlcení východní věže další zástavbou tzv. Starého paláce (to se odehrálo ještě v dobách gotiky, avšak datace této stavební akce není jednoznačně přijímána), se opravdu pohledově jevilo jako samostatná věž. Ostatně tohoto omylu se dopouští celá řada badatelů dodnes. Zajímavý je Wagnerův názor, že páni z Rožmberka po svém příchodu na Krumlov začali rozšiřovat hradní dispozici z horního jádra směrem dolů.¹⁰⁷

¹⁰⁶ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 188. Rukopis je doplněn poznámkami Františka Mareše z r. 1910. Rukopis samotný je nedatovaný (asi mezi lety 1876 – 1887).

¹⁰⁷ „Wie uns bedünken will, erweiterten die Rosenberge...das Schloß von der oberen Feste beginnend nach unten zu.“ Theodor WAGNER, *Kurze baugeschichtliche Studie über das Schloß Krumau*, SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 188, s.p.

Zastáncem dvojhradu v Českém Krumlově je i Emil von Hartenthal, vedoucí schwarzenberské stavební správy (stavebního ředitelství). Vzhledem k rozsahu krumlovského panství soudí, že rozsah krumlovského sídla byl nevýznamný, přesto v rekonstrukci nejstaršího stavu uvažuje nad dvěma jádry hradu, které dle středověkých zásad fortifikačního umění vznikly na nejvyšších bodech skalního ostrohu. K nejstarším objektům v zámeckém areálu řadí Máselnici, Hrádek a východní čelní věž Horního hradu s tzv. Románskou komorou.¹⁰⁸

V této souvislosti zmiňme i hypotézu Augusta Sedláčka přisuzující hradu již v dobách jeho vzniku kolem poloviny 13. století existenci obou jader: „Hrad založen tak, že vedle předhradí dva hrady (horní hrad a Hrádek) obsahoval.“¹⁰⁹ Snad tato teze vyvěrá z častých návštěv Sedláčkových schwarzenberského archivu třeboňského, který v této době vedl výše zmiňovaný Theodor Wagner. Nutno vyzdvihnouti, že otevřená formulace této hypotézy je v literatuře celkem ojedinělá.

Velmi výrazný posun v poznání nejstarších počátků českokrumlovského hradu přinesly výsledky archeologického průzkumu, které byly prováděny v areálu zámku na druhém a prvním nádvoří v letech 1994-1995 ve spolupráci archeologů z Jihočeského muzea v Českých Budějovicích (Mgr. Jan Militký) a Okresního vlastivědného muzea v Českém Krumlově (Mgr. Michal Ernée). Za současného stavu poznání písemných pramenů, které jsou prakticky vyčerpány, je jedinou z mála disciplín, která může přinést zásadní poznatky, právě archeologie.

V prostoru prvního a druhého nádvoří bylo provedeno několik sond, které přinesly celkem překvapivé informace. V případě druhého nádvoří ležely sondy především v jihozápadní (sondy 13, 14, 15 a 18) a jihovýchodní (sondy 4, 6 a 7) části nádvoří. Byly odkryty stavební konstrukce, které jsou výmluvným dokladem rozsahu a významu hradu ještě v průběhu 13. století.

V jihovýchodní části nádvoří se podařilo prozkoumat pozůstatky kamenné architektury, konkrétně pozůstatky tří staveb - hradební zdi, která byla stavebně provázána s komunikačně propustným objektem identifikovaným jako pozůstatek konstrukce padacího mostu tzv. kolébkového typu a třetí stavbou byl kanál, který pravděpodobně sloužil k odvodu dešťové vody z cesty vstupující do průjezdu brány.

Vznik nalezeného východního úseku opevnění prostoru mezi Hrádkem a Horním

¹⁰⁸ Emil von HARTENTHAL, *Kurze Baugeschichte des Schlosses Krumau*, SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 187, s. 1-2. Rukopis vznikl v roce 1912.

¹⁰⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 21.

hradem lze nejpravděpodobněji položit do druhé poloviny 13. století. Existenci souvisle opevnění plochy dokládá zároveň nález jižní hradební zdi v místech severní obvodové zdi eggenberské Mincovny (což lze ostatně zjistit přímo na místě ve sklepních prostorách budovy). Oba nalezené úseky hradební zdi odkryté v sondách 7 (východní úsek) a 16, 18, 19 (jižní úsek) směřují v úhlu cca 65° k severozápadnímu nároží paláce Hrádku, se kterým mohly tvořit jediný komunikační prvek. Počítačová vizualizace celkové situace však ukázala, že při celkové rekonstrukci opevnění prostoru druhého nádvoří, bude-li dodržen úhel vedení hradeb, stojí Hrádek zcela stranou bez jakékoli možnosti komunikace s prostorem druhého nádvoří. Otázka vstupu do Hrádku tak začala být řešena zejména v souvislosti s tvorbou počítačového modelu zámku.¹¹⁰ Hrádek se totiž zatím jeví z prostoru druhého nádvoří jako komunikačně nedostupný objekt.

Absenci jakéhokoli vjezdu do Hrádku od severu potvrzují i sondážní průzkumy omítek a zdiva tohoto objektu.¹¹¹ V linii komunikace prvního nádvoří a Horního hradu se tedy Hrádek jeví jako mrtvé jádro hradu, které vzniklo buď jako prvotní stavba, nebo naopak později a dodatečně. Průzkumy stavby totiž zatím poukazují na její jistou „nedokončenost“, která se projevuje absencí povrchové úpravy omítek uvnitř stavby ale i velmi nízkým bergfritem, jehož velkorysé založení projevující se v poloměru věže a síle zdiva mělo dozajista jiné ambice.¹¹²

V sondách ležících severně od Mincovny byly odkryty relikty šesti metalurgických zařízení a souvisejících objektů, které vedou k hypotéze o zaměření hutnické dílny na výrobu drahého kovu, která je tak jedním z nejlépe dokumentovaných soudobých příkladů v Evropě. „Všechny metalurgické objekty přináležejí jednomu stratigrafickému horizontu přelomu 13. a 14. století, a souvisí spolu nejen časově, ale i prostorově a funkčně.“¹¹³ Samotná poloha tohoto poměrně rozlehlého pracoviště ve vnitřní a dobře opevněné zóně naznačuje snahu o zvýšenou kontrolu tohoto pracoviště,

¹¹⁰ Na trojrozměrné počítačové vizualizaci stavebního vývoje zámku pracuji od podzimu roku 2008. Právě počítačový model poukázal na tento problém, jemuž do té doby nebyla prakticky věnována žádná pozornost.

¹¹¹ Jiří ŘÍHA - Vladislav ŘÍHA - Josef NOVOTNÝ - Petr NOVOTNÝ - Jan SEVERA, *Restaurátorská dokumentace Hrádku*, archiv Národního památkového ústavu ÚOP ČB ač. 1472 - 75, 1513/1-4, 1845; *Státní restaurátorské ateliéry, Hrádek s věží. Průzkumová zpráva*, Praha 1989, Archiv NPÚ ČB, ač. 2431; ověřovací sondy před započítím rekonstrukce objektu, který je v současné době adaptován na hradní muzeum, provedl v květnu 2009 Mgr. Petr Pavelec.

¹¹² O stavebním vývoji Hrádku napověděly mnoho dendrochronologické analýzy, které gotické výstavbě věže Hrádku přisoudily pouze tři podlaží. Dřevo na výstavbu věže bylo skáceno mezi lety 1291-1313.

¹¹³ M. ERNÉE – K. NOVÁČEK, *K počátkům*, s. 30.

kteře bylo umístěno na komunikačně exponované zóně mezi oběma jádry hradu – takto tedy soudí alespoň archeologové ve svém příspěvku, neboť pak by podle nich tak rozsáhlé opevnění postrádalo smyslu.

4.4. Jiná lokalizace panského sídla

Bez povšimnutí bychom na tomto místě neměli nechat další hypotézu, která se objevila pouze v rámci interních pracovních debat. Jedná se o teorii, která doposud nebyla veřejně diskutována a prezentována – jde o zcela jinou lokalizaci původního sídla pánů z Krumlova.¹¹⁴

Český Krumlov je prvně výslovně jmenován jako město roku 1309, přičemž dává tušit zajisté starší vývoj, neboť konstituování každého urbanistického celku je dlouhodobým procesem trvajícím přinejmenším desetiletí. Urbanistická analýza města Krumlova však od dob Václava Mencla nebyla dodnes výrazně přehodnocena. Lze říci, že v literatuře zatím absentuje důkladná studie o urbanistické koncepci a genezi města. Obrat v této otázce by měla přinést kolektivní monografie z edice *Collectiones Národního památkového ústavu* věnovaná Českému Krumlovu shrnující nejnovější poznatky o městě i hradu.

První archivně doloženou budovou města je tzv. Zlatokorunský dům, k němuž se vztahuje ona pověstná listina z 2. srpna roku 1309.¹¹⁵ Dům zlatokorunského kláštera, který byl stavěn „in nostra civitate Crumnaw“ byl tímto „na věčné časy“ osvobozen od peněžitých dávek a daní. Bylo též povoleno, aby v něm jeho majitelé provozovali svobodný obchod a čepovali pivo bez povinnosti odvádět tržní poplatky a mýto. Zároveň je v listině zmiňován i most, pravděpodobně se jedná o dnešní Lazebnický most. Anna Kubíková zabývající se lokalizací tohoto domu, jenž stavěl pan Theodorik, opat Svaté Koruny, vyvrátila tradovanou a zcela nepodloženou teorii o čp. 12 na náměstí a nově dům lokalizovala do nárožní partie dnešní radnice,¹¹⁶ přičemž při průzkumu budovy byl nalezen fragment okna, který tomuto neodporuje.¹¹⁷

Fakt, který mnoho autorů nezmiňuje, je prokazatelná kamenná zástavba v místě centra města již ve 13. století, což zjistily archeologické výzkumy provedené na území

¹¹⁴ Upozornění na příhodnost svatovítské ostrožny pro starší osídlení z doby před vznikem nejstaršího jádra současného hradu: J. MUK, *Neznámý Českokrumlovský karner*; Českokrumlovské listy 30.7.1993.

¹¹⁵ RBM II, č. 2191, s. 952-953.

¹¹⁶ A. KUBÍKOVÁ, *Takzvaný Zlatokorunský dům v Českém Krumlově*, Výběr 31, 1994, s. 259-261; Táž, *Pokus o identifikaci tzv. Zlatokorunského domu v Českém Krumlově*, Výběr 33, 1996, s. 286-288.

¹¹⁷ J. MÜLLER, *Český Krumlov v umělecko-historické architektuře*, s. 5.

historického jádra města Český Krumlov.¹¹⁸ Na místě přední části domu čp. 15 na náměstí Svornosti stál přes celou šíři parcely kamenný podsklepený dům. V Panské ulici na místě dnešního čp. 20 stála stavba s roubenou konstrukcí, požárem zanikla v průběhu poslední třetiny 13. století, avšak je důležité říci, že jižní průčelní zeď respektovala dnešní, do ulice orientovanou průčelní obvodovou zeď. Ve druhé polovině 13. století byla intenzivně využívána i část města, kterou dnes zabírá Masná ulice, což doložily odkryté situace spolu s početnými keramickými nálezy a archeobotanickými analýzami provedenými v rámci záchranného archeologického průzkumu, který se konal kvůli obnově městské infrastruktury. „Je nepochybné, že zástavba v této části města existovala již ve 13. století. Otázku její podoby částečně zodpovídají výzkumem odkryté situace. Do ulice svalená mocná požárová vrstva s kameny a mazanicí s otisky dřev dává tušit, že v prvních letech fungování města zde stály na kamenné podezdívce budované dřevěné domy patrně roubené konstrukce se stěnami omazanými hlínou.“¹¹⁹ Kamenné štětování, které bylo objeveno v délce ulice naznačuje, že tento prostor od počátku sloužil jako komunikace, masné krámy zde pak existovaly nepochybně od 14. století, neboť budované kamenné domy ve své uliční čáře respektovaly předsunutí jedné poloviny masných krámů (ve třicátých letech 20. století byly strženy a na jejich místě vznikla novostavba čp. 131). Intaktně dochované archeologické situace vrcholně středověkého stáří (13. století) byly zjištěny i při průzkumu objektu v Radniční ulici čp. 29. „Zcela vyloučit nelze zatím ani vrcholně středověkých původ některých zděných konstrukcí a tedy i existenci náročnějších staveb v těchto místech již v době vzniku města.“¹²⁰

Poměrně intenzivně se tedy archeologicky projevuje období počátku druhé poloviny 13. století, kdy vzniká město – dá se říci, že je prvně dokumentováno listinou ze srpna roku 1274. Mezi svědky figuruje rychtář Sipota: „item homines domini Witkonis: Nemoj, Benada, Sipota iudex de Crumnnow.“¹²¹ Rychtář Sipota je tedy prvním listinně doloženým představitelem městské správy a vlastně i představitelem

¹¹⁸ M. ERNÉE, *Archeologické výzkumy v historickém jádru Českého Krumlova v roce 1994*, AR 47, 1995, s. 455-460; M. ERNÉE – F. GABRIEL, *Český Krumlov, Radniční ul. č. 29. Informace o výsledcích zjišťovacího archeologického výzkumu*, AVJČ 14, 2001, s. 269-274; P. EFFENBERKOVÁ, *Záchranný výzkum v Masné ulici v Českém Krumlově*, AVJČ 16, 2003, 221-237.

¹¹⁹ P. EFFENBERKOVÁ, *Záchranný výzkum*, s. 236.

¹²⁰ M. ERNÉE – F. GABRIEL, *Český Krumlov, Radniční ul. č. 29*, s. 271.

¹²¹ RBM II, č. 2799, s. 1227.

vrchnosti, která jej do funkce jmenovala. Lze tedy vyvozovat, „že město vzniklo a existovalo již před zmíněným rokem 1274.“¹²²

Zajímavostí je, že až na ojedinělé případy související se soubory keramiky 13. století, se zatím nepodařilo identifikovat materiál následujícího 14. století, tedy doby, kdy dle mnohých autorů město mělo vlastně vznikat. Je zřejmé, že cílevědomé gründerké úsilí o vznik města je patrné již v době pánů z Krumlova, tedy zejména od poloviny 13. století. „Prostor, na kterém vzniklo ve 13. století poddanské městečko byl osídlen i dříve a nálezy dávají tušit, že toto místo bylo z nám ne zcela dosud jasných příčin (opěrný bod na komunikaci, brod atp.?) důležité již od nejstaršího pravěku.“¹²³

Dle dosud známých výsledků archeologických průzkumů se zdá, že ostrožna, na které stojí dnešní zámek, nebyla v průběhu raného středověku osídlena a nebyl zatím nalezen žádný prokazatelný doklad osídlení (s výjimkou pravěkých situací)¹²⁴ této polohy před polovinou 13. století. Některé sporé nálezy pochází z prostoru tzv. Dolní panské zahrady, kde byla nalezena polozemnice a keramický materiál datovaný do 8. století a dále z prostoru vlastního středověkého města, konkrétně z interiéru domu čp. 15 na náměstí Svornosti a Radniční ulice čp. 29. Nálezy však dávají tušit, že rovinné sídliště se rozkládalo na obou březích Vltavy, což značí dlouhodobý zájem o tuto lokalitu. „Co se týče případné existence výšinného sídliště (hradiště?) na ploše Českého Krumlova, nelze zatím tuto myšlenku ani vyvrátit, ani potvrdit. V průběhu výzkumu v areálu Státního hradu a zámku Český Krumlov nebyly nalezeny žádné pozůstatky raně středověkého osídlení. To však nevylučuje možnost, že mohla být v tomto období osídlena i jiná vhodná poloha v bezprostředním sousedství nebo že raně středověké situace, nalézající se na ploše dnešního hradu, byly oderodovány či zplanýrovány ve středověku.“¹²⁵

Nálezy dávají tušit sídlištní kontinuitu již v dobách raného středověku tedy v období 8. - 12. století, sídlištní aglomerace v místě dnešního města se konstitovala pravděpodobně při obchodní stezce, která těmito místy vedla již od dob pravěku, to jest poloha na tzv. soumarské stezce Linecké (Souchweg, Schafweg, Salzweg), která je

¹²² Jolande MINÁŘOVÁ, *Město Český Krumlov ve světle nejstarších dochovaných písemných dokumentů*. In: Anna Kubíková (ed.), *Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310-1380*, Český Krumlov 1996, s. 17. K osobě Sipoty se velmi zajímavě vyjadřuje Jiří VESELÝ, *Vznik českokrumlovského městského osídlení a jeho další rozvoj do poloviny 16. století*. In: Martin Gaží (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, v tisku

¹²³ M. ERNÉE, *Archeologické výzkumy*, s. 455.

¹²⁴ Michal ERNÉE – Jiří MILITKÝ, *Pravěké osídlení hradního návrší v Českém Krumlově*, AVJČ 9, 1996, s. 179 -188.

¹²⁵ M.ERNÉE – Z. THOMOVÁ, *Raně středověké nálezy*, s.138

doložená již v roce 906.¹²⁶ V roce 1242 je tato cesta označena již jako „antiqua via versus Bohemiam directa.“¹²⁷ Tato stezka směřovala do Prahy od Dunaje, procházela Lincem, vedla směrem k Bad Leonfelden a dále na Studánky, pozdější Vyšší Brod, u Rožmberka překračovala Vltavu brodem a pokračovala přes Český Krumlov, Boletice, Chvalšiny, Smědeč a Lhenice na Zlatou stezku k Netolicím, dále vedla přes Protivín a Písek do centra Čech. Pohraniční hvozdy nenabízely příliš mnoho stezkových přechodů, jejich počet se pomalu zvyšoval s postupem kolonizace tohoto pohraničního, zprvu jen panovníkovi patřícího, pásu země. Je pochopitelné, že zejména nejstarší zemské stezky měly velký vliv na založení a vzrůst královských i poddanských městeček snažících se o kontrolu pohybu zboží, zejména se jednalo o vítanou příležitost zvýšení příjmů z cel.

Vývojový model města v mnoha případech dosud předpokládal cílevědomé konstituování zejména v souvislosti se vznikajícím panským sídlem, tj. existence ostrožného hradu, latránu a posléze založení „nového města“¹²⁸ na pravém břehu Vltavy.¹²⁹ Dokonce se lze setkat i s další hypotézou, že „součástí nejstaršího osídlení pod krumlovským hradem byla i Široká ulice v západní části pozdějšího pravobřežního města, čemuž by mohla odpovídat její šířka i postavení v pozdějším městském půdorysu, stejně jako její směr v zásadě navazující na latránskou cestu a vyhýbající se stoupání přes dnešní náměstí. Hypoteticky by vřetenové rozšíření Široké ulice mohlo být dokonce pozůstatkem návsi osady existující snad dokonce před vznikem hradu.“¹³⁰ Krumlov je však velmi složitým a jedním z nejkomplikovanějších urbanistických historických celků v republice a to se samozřejmě promítá i v možnostech jeho poznání.

Pro půdorysy měst doby kolonizace je obvyklým schématem systém pravoúhlého náměstí a pravoúhlých domovních bloků - toto schéma našlo své dokonalosti při založení královského města Českých Budějovic založených počátkem šedesátých let 13. století na půdoryse centrálním a pravoúhlém. Právě v těchto dobách už nesla kolonizační činnost Vítkovců své ovoce a jejich državy již měly pevné zázemí, míněno vznikem opěrných mocenských bodů ve formě hradů a vznikem poddanských měst. Založení Českých Budějovic či další Přemyslovy fundátorské počiny (zmiňme ku

¹²⁶ František ROUBÍK, *Spory jihočeských měst o směr obchodních cest ve 14. až 17. století*, JSH 67, 1971, s. 1. Článek je upravenou kapitolou z nepublikované studie autora Vývoj dopravní sítě jižních Čech.

¹²⁷ Týž, *Spory*, s. 2.

¹²⁸ Pojem nové město je záměrně uveden v uvozovkách, neboť v Českém Krumlově existuje část města označovaná jako Nové město, nachází se na Latránu v blízkosti kláštera a pivovarských zahrad, vznikla druhotnou expanzí osídlení z pravého břehu Vltavy a jeho vznik je datován do 70. let 14. století.

¹²⁹ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996, 576-577.

¹³⁰ Týž, *Města I*, s. 576.

příkladu klášter ve Zlaté Koruně založený roku 1263) v jižních Čechách však nemusely nutně znamenat snahu o zastavení kolonizační expanze Vítkovců, i když prvky rivality zde byly nutně přítomny. Spíše se český král snažil o větší propojení nově získaných rakouských území s Českým královstvím. O tom by svědčilo i velkoryse pojaté náměstí Českých Budějovic s výměrou jednoho hektaru, které bylo dozajista plánováno jako obchodní centrum na kupeckých stezkách vedoucích od Dunaje.

Vraťme se však zpět do Českého Krumlova. Jen při letmém shlednutí půdorysu zjišťujeme, že prakticky jediným prvkem, který jeví nějakého výrazu souměrnosti, je náměstí. Koncepce města je zcela samostatná, oproštěna od geometrického členění, uzpůsobená spíše všem místním požadavkům zdejších komunikací, členitého terénu a snad i respektující starší zástavbu, jak ukázal archeologický výzkum v místě čp. 20 v Panské ulici. Uličky vybíhající z náměstí pak vytvářely (nebo spíše kopírovaly) směry již existujících a využívaných hlavních dálkových komunikací, linecké cesty, která nejspíše vedla od Slupence k Horní bráně budoucího města a posléze dnešní Radniční ulicí k brodu a dále latránskou ulicí směrem k dnešní silnici na Kájov a Chvalšiny přes Fialkovou ulici.

V případě města Českých Budějovic, které bylo prakticky vyměřeno na zelené louce, je osoba lokátora známa; v případě Českého Krumlova nikoli. Možná, že jím byl onen zmiňovaný rychtář Sipota. Již zmiňovaný Zlatokorunský dům ale může naznačovat i další možnost vzniku města. Při lokaci a výstavbě středověkých měst sehrávali významnou roli jako specialisté, zejména měřiči, příslušníci mnišských řádů.¹³¹ Vzhledem ke stopám cisterciácké stavební hutě při výstavbě špitálního kostela sv. Jošta na Latránu¹³² je to možnost více než pravděpodobná.

Pokud vycházíme z výše uvedeného, že město tedy vznikalo cílevědomou činností jako urbanistický sídlištní komplex již během 13. století, musíme svou pozornost upřít krom zástavby též na péči o obyvatele městečka v rovině duchovní - tj. na otázku po vzniku farního kostela. Pro formování křesťanské obce a pro středověké město vůbec hraje životně důležitou roli existence farního kostela, popřípadě kláštera a špitálu. Farní kostel provázel lidský život od kolébky do smrti. Otázka svátostí byla pro středověkou zbožnost velmi důležitá a tvořila neodmyslitelnou součást života každého

¹³¹ Tento postup odehrával se zřejmě i při vyměřování města Českých Budějovic. I když je lokátor znám, byl jím zvíkovský purkrabí Hirzo, byl jednou z prvních staveb uvnitř vyměřovaného města klášter dominikánů.

¹³² J. MUK – L. LANCINGER, *Český Krumlov – Latrán č.p. 6, bývalý kostel sv. Jošta, stavebně-historický průzkum*, Praha 1991.

člověka, skrze svátost je věřícímu udělena Boží milost, „ostatně svátost znamená vlastně sám cíl posvěcení. Ale cíl posvěcení je život věčný.“¹³³ Klášter působil ve městě jako kulturní instituce a stavěl morální zrcadlo každodennímu životu, byl důležitým doplňkem církevního a duchovního života ve městě (vzpomeňme na pozdější slavnosti ukazování ostatků ve svátek Božího Těla) a význam kláštera byl i charitativní. Špitál pak zaopatřoval ty, jenž nebyli sami schopni čelit nástrahám dne - nemocným a lidem bez přístřeší poskytoval záštitu.¹³⁴

Zohledníme-li vznik fary a přiléhajícího kostela v nedalekém Přídolí již ve dvacátých letech 13. století,¹³⁵ jeví se představa o neexistenci kostela a fary v predikátním sídle pánů z Krumlova jako téměř neuvěřitelná. Písemné zmínky o faře, špitálu a zejména stavbě kostela pochází v případě Českého Krumlova relativně pozdě (první zmínka o špitále pochází z odkazu Violy Těšínské z roku 1317¹³⁶ a klášter je zakládán Kateřinou z Rožmberka a jejími syny Petrem, Joštem, Oldřichem a Janem v roce 1350¹³⁷), přesto lze uvažovat o existenci farního kostela a špitálu jako životně důležitých součástí vznikajícího města již ve 13. století.¹³⁸

První písemná zmínka o existenci fary, respektive o osobě českokrumlovského faráře, („ego Andreas plebanus in Chrumpnaw“) pochází z 18. 11. 1336.¹³⁹ Již před tím je však listinně doložená existence hradní kaple a špitálu sv. Jošta, o rožmberském kaplanu zvíme z listiny vystavené dne 2. 6. 1329 („Syman, zu den zeiten chapplan dez erbern herren von Rosenberch“),¹⁴⁰ přičemž právě tato zmínka je oporou pro mnohá tvrzení předpokládající již v této době existenci samostatné hradní kaple.¹⁴¹ Ta ale nikdy neměla farní práva.¹⁴²

Dnešní stavba kostela sv. Víta je novostavbou¹⁴³ z první třetiny 14. století, pravděpodobně z prvních let vlády Petra I. z Rožmberka či snad z dob jeho otce

¹³³ „Praeterea, dictum est quod sacramentum proprie significat ipsum finem sanctificationis. Sed finis sanctificationis est vita aeterna,...“ SANCTI THOMAE AQUITANIS SUMMA THEOLOGIAE. *Pars Tertia. De sacramentis quid sit sacramentum* [online]. duben 2010 [cit.2010-4-25]. Dostupné z <<http://krystal.op.cz/sth/sth.php?&A=3>>

¹³⁴ M. KRUML, *Die mittelalterliche Stadt*, s. 194.

¹³⁵ UBKB, č. 1, s.1.

¹³⁶ Tamtéž, č. 54, s. 10.

¹³⁷ Tamtéž, č. 91, s. 23-24. Tuto dobu vzniku potvrzují i odebrané vzorky dendrochronologií – do let 1349/1350 byl datován překlad ve štítové zdi mezi presbyteriem a lodí (čp. 50 klášter minoritů) a do let 1358/1359 byla datována podlaha v konventu bekyň.

¹³⁸ M. KRUML, *Die mittelalterliche Stadt*, s. 198.

¹³⁹ UBKB I, č. 70, s.13.

¹⁴⁰ Tamtéž, č. 59, s.10.

¹⁴¹ UBKB I, s. 193; J. SCHWARZMEIER, *Im Ringe*, s. 17.

¹⁴² J. VARHANÍK, *K počátkům*, s. 56.

¹⁴³ P. PAVELEC, *Kostel sv. Víta v Českém Krumlově*, České Budějovice 1999, s. 3.

Jindřicha.¹⁴⁴ Starší literatura však předpokládá románské základy kostela, zejména kostelní věže.¹⁴⁵ Při sondážích severní strany trojlodí kostela sv. Víta v roce 1993 byl učiněn nález malované pasparty a vně byl odkryt zazděný otvor s lomeným obloukem bez výrazné profilace. Tvarosloví poukazuje na starší vznik než při vrcholně gotické přestavbě kostela po roce 1407.¹⁴⁶ Tento nález nebyl do dnešních dnů výrazněji reflektován.

V první fázi výstavby předpokládané již ve 13. století nemusíme hovořit o kamenné stavbě, jejíž relikty by nám mohly být nápomocnými, ale velmi často lze uvažovat v prvotních etapách výstavby s konstrukcemi přechodnými, tj. provizorními, často dřevěnými, jejichž stopy již dnes nemusí být patrné. Je též velmi pravděpodobné, že jádro starší budovy či její část ukryvá dnešní stavba. Více by snad mohl říci i případný archeologický výzkum v okolí kostela. Do této doby však žádný neproběhnul. Veškeré archeologické průzkumy mají v Českém Krumlově povahu záchranných archeologických výzkumů. Proto tedy do dnešních dnů tuto hypotézu nemohly případné archeologické výzkumy či nedestruktivní stavebně-historické rozbory potvrdit ani vyvrátit a proto též tato varianta nikdy otevřeně nevstoupila do úvahy.

Co je všeobecně též velmi málo známo a reflektováno, je objev karneru v místě čp. 161, který učinil Jan Muk v souvislosti s průzkumem tohoto objektu.¹⁴⁷ Karnery, neboli hřbitovní kaple se k nám dostaly z Podunají a souvisí zejména s německou kolonizací 13. století. Karnery nikdy nevznikaly samostatně, ale jen současně s farními kostely své obce. Tyto kruhové dvouetážové kaple, jejichž horní patro sloužilo jako kaple a podzemní patro bylo kostnicí, jsou známy především v austrobavorské oblasti.

V žádném případě není vyloučeno, že starší jádro karneru s kostnicí a listinně doloženou kaplí sv. Václava může pocházet z doby před nástupem Petra I. z Rožmberka, tj. před rokem 1310. Závěr průzkumu zní zcela jasně, že karner je starší než kostel sv. Víta a tudíž jistě pamatuje existenci starší svatyně obklopené hřbitovem. Do kostnic byly shromažďovány kosti, pokud musely ustoupit novým pohřbům, a to z toho důvodu, že církevní nařízení nedovolovala, aby kosti zůstávaly jakýmkoli způsobem nad terénem. Existence karneru by se pak mohla dát vykládat i jako svědectví

¹⁴⁴ J. HEJNIC, *K zakládací listině českokrumlovského kostela*, JSH 40, 1971, s. 44–47; srov. A. KUBÍKOVÁ, *K nejstarší historii českokrumlovského chrámu sv. Víta*, Výběr 34, 1997, s. 118–121.

¹⁴⁵ J. SCHWARZMEIER, *Im Ringe*, s. 16.

¹⁴⁶ Ústní sdělení Mgr. Petra Pavelce a Mgr. Romana Lavičky.

¹⁴⁷ J. MUK, *Český Krumlov - č.p. 161, 162, hloubkový průzkum průčelí*, Praha 1991; nález z východního průčelí č.p. 161 pro laickou veřejnost: J. MUK, *Neznámý českokrumlovský karner*; Českokrumlovské listy ze dne 30. 7. 1993.

o větší sídlištní aglomeraci, což vzhledem k poloze Krumlova jako místa na staré obchodní stezce není zcela vyloučeno. V případě Krumlova bývala tato zasvěcena sv. Václavu, později byla přесvěcena na kapli sv. Jeronýma. Z písemných pramenů víme, že se jednalo o kapli, karnery přichází do úvahy v souvislosti se zprávou o odstraňování kostí z prostoru pod oltářem za Josefa II. Posléze byl objekt přestavěn k obytným účelům. Kostí byly ale objeveny i při nedávné rekonstrukci podlahy v objektu čp. 161, v jehož útrokách se konstrukce hřbitovní kaple částečně dochovaly. V českokrumlovském okolí byly jako kostnice využívány podzemí sakristie, což bylo všeobecně celkem běžným jevem (např. toto řešení bylo zvoleno i na Moravě v kostele sv. Václava v Bítově – dnes je zatopen vodami Vranovské přehrady).

Kaple v Krumlově vystupovala nad řekou před městskou hradbu („Capella St. Wenceslai super Moldau“),¹⁴⁸ což odpovídá obdobně umístěné kapli Božího Těla v Kutné Hoře při chrámu sv. Barbory a dále kapli sv. Václava ve Znojmě, které rovněž vystupuje ze svahu, přičemž obě zmiňované sloužily jako karnery. V českých zemích není příliš dochovaných těchto staveb - krom již výše psaných jsou oblastí výskytu zejména oblasti související s Podunajím - tj. jižní Morava¹⁴⁹ (sv. Oldřich v Hrádku u Znojma, jisté pozůstatky lze najít v Šatově, sv. Jan Křtitel ve Starém Městě u Uherského Hradiště, kaple zvaná Cyrillka v Podivíně, sv. Michal v Moravských Budějovicích, dále kaple neznámého svěcení ve Vranově nad Dyjí a velmi dobře je zachovaná románská hřbitovní kaple sv. Trojice ve Stonařově).¹⁵⁰

Výše uvedené stavby mají povětšinou románské základy, což není vyloučeno ani u stavby českokrumlovské – obloukovitý výběh zdi napovídá, že kaple měla polokruhový závěr, což je až na drobné výjimky typické pro románské stavitelství. Zároveň ale samozřejmě není vyloučena varianta, že krumlovskou kapli založil opravdu Petr I. ke starší stavbě. Pokud by se podařilo prokázat, že stavba měla centrální kruhový půdorys, setkááme se zde s jevem celkem běžným v Dolním Rakousku, Štýrsku, Korutanech, Salcburku, Tyrolsku, ale i Horním Rakousku či Bavorsku a v dalších oblastech pod vlivem rakouského Podunají – tj. na jižní Moravě, Slovensku či Maďarsku.

¹⁴⁸ J. SCHWARZMEIER, *Im Ringe*, s. 17. Tuto kapli považuje za předchůdce farního kostela, což SHP zjištěním funkce objektu jako kostnice vyvrací.

¹⁴⁹ Ucelený komplexní pohled na moravské románské karnery přináší následující studie: Václav PAUKRT, *Románské karnery na Moravě. Disertační práce UJEP*, Brno 1976.

¹⁵⁰ STONAŘOV. Lubomír PELTAN, *Hřbitovní kaple* [online]. březen 2010 [cit.2010-03-4]. Dostupné z <http://www.stonarov.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=15560&id=7522&p1=19917>; celkem zdařilá je tato bakalářská práce: Barbora ROUČKOVÁ, *Veřejně přístupné kostnice a karnery v České republice. Bakalářská práce FF MU*, Brno 2006.

Z výše uvedeného se tedy přímo naskýtá otázka o nejstarším osídlení – terénní hřbet, na kterém dnes stojí kostel sv. Víta, je stavebně příhodnější než protější skalní hřbet, kde byl vybudován hrad – pravý břeh Vltavy krom „akropole“ s chrámem neznámého svěcení a datace obklopeném hřbitovem obsahuje prakticky jednu z nejstarších zástaveb v místě historického centra města. Zároveň je pravý břeh výhodnější i z hlediska obrany a přístupnosti, neboť jediná cesta po pevnině vede přes Horní bránu. Srovnáme-li situaci s Moravským Krumlovem, právě v tomto místě, úžině, která jako jediná zaručovala vstup do města, byl za dob Přemysla Otakara II. vybudován hrad.

Pozoruhodné je, že ačkoli je Latrán považován za starší část města Krumlova (vývojový model hrad - latrán - pravobřežní město), nebyla nikdy brána v potaz neexistence archeologických nálezů, které by přímo potvrzovaly tamní intenzivní osídlení již ve 13. století, které by napovídalo cílevědomému konstituování městské zástavby (tj. nálezy architektury). Při archeologickém výzkumu domu čp. 23 v Pivovarské ulici na Latráně¹⁵¹ byla v místě pozdějšího kamenného domu odkryta odpadní jáma předcházející existenci domu. Odpadní souvrství zde narůstalo od druhé poloviny 13. století. Do poslední třetiny 13. století byly datovány mnohé nálezy, které lze označit jako pozůstatky luxusních předmětů – nádobkový kachel se čtvercovým ústím (jeden z nejstarších v Čechách), dále byla nalezena nožka keramického poháru (pravděpodobně import z Podunají), či zlomek skleněné nádoby, tzv. lahve s vnitřním prstencem (Doppelflasche) a bez zajímavosti není ani nález železné šipky do kuše. Velmi sporadicky jsou zastoupeny nálezy, které by bylo možné datovat do 14. století, hojněji jsou zastoupeny až nálezy z 15. století, které těsně předchází výstavbě kamenného domu, z něhož se dodnes zachovaly obvodové zdi.

Nelze popřít existenci Latránu jako sídelní jednotky úzce vázané na provoz hradu, která se dle předpokladů formovala nedlouho po jeho založení. Nemusíme ale hovořit o ucelené dvouřadé zástavbě a cestu vedoucí Latránem „nelze automaticky považovat za součást cílevědomé urbanistické koncepce, o níž v pravém slova smyslu zde nemůžeme hovořit. Původně mohly být příbytky hradního personálu umístěné spíše ve vlastním předhradí a teprve se stoupající intenzitou hospodářského využití tohoto prostoru mohly zaujmout oddělené místo.“¹⁵²

¹⁵¹ M. ERNÉE, *Archeologické výzkumy*, s. 458.

¹⁵² V. RAZÍM, *Opevnění*, s. 38.

Latrán jako předměstí není jmenován ani v listině Petra I. z Rožmberka z roku 1347,¹⁵³ což by se dalo očekávat, neboť tímto privilegiem bylo připojeno k městu předměstí, dále několik vesnic a dvorů. S Latránem jako sídelní jednotkou se setkáváme v písemných pramenech až překvapivě pozdě a to v sedmdesátých letech 14. století. V roce 1357 je zakládán klášter - z toho lze vyvozovat, že zde byly dostatečné volné prostory pro velkorysou fundaci kláštera klarisek a minoritů, který vyvěral z cílevědomé urbanistické koncepce. Podíváme-li se pak na lokalizaci špitálu či kláštera, hovoří se v lokalizaci těchto jen jako u paty mostu pod hradem či před městem (jeden příklad za všechny - „hospitali nostro sub castro Chrumpnaw in pede pontis“¹⁵⁴). V sedmdesátých letech 14. století bylo na volné levobřežní ploše založeno Nové město, ježto je nutné chápat nikoli jako pouhé rozšíření Latránu, jakožto podhradí, ale jako samostatné město na levém břehu řeky Vltavy. O jeho vlastní urbanistické osnově, rozloze a konkrétní návaznosti na případnou zástavbu Latránu a areál vznikajícího kláštera, nelze však s určitostí říci nic konkrétnějšího.

Co toto všechno může znamenat? Na místě je zcela jednoduchá odpověď. Jelikož jsme viděli, že existence zástavby na místě historického jádra na pravém břehu Vltavy pochází již ze 13. století a je zde doložena i kaple sv. Václava, mohlo být první sídlo pánů z Krumlova situováno na pravém břehu Vltavy. Dendrochronologické analýzy z nejspodnějších pater bergfritu v podstatě vylučují datování stavby Hrádku před rok 1291. Navíc lze uvést ještě jeden argument a tím je lepší strategická poloha ostrožny na níž stojí kostel sv. Víta než té, nad níž stojí hrad, neboť prostor dnešního jádra města je fakticky přístupný po pevnině pouze přes tzv. Horní bránu, kterou chrání masivní skalní průrva. Terén pro zástavbu je zde navíc daleko příhodnější než v případě ostrožny, na níž se dnes majestátně tyčí areál zámku, což lze snadno vidět při návštěvě sklepních prostor objektu zámku.

¹⁵³ UBKB I, č. 81, s. 17-19.

¹⁵⁴ Tamtéž, č. 80, s. 15.

5. VÍTKOVCI

„Horní Povoltaví bylo jednou z oblastí, ohrožených od 2. poloviny 12. století intenzivní kolonizační expanzí, vedenou z rakouské strany říšskými ministeriály. Její upevnění a zajištění pro český stát shodnou metodou, která se na říšské straně tak osvědčila, připadlo rodu Vítkovců. Páteří kolonizace byla síť správních a obranných hradů a tržních center. Proto s úsilím o zbudování hradních středisek jednotlivých domén synů Vítků z Prčic musíme počítat od přelomu 12. a 13. století a tedy i s hradem pánů z Krumlova erbu zelené růže.“¹⁵⁵

5. 1. Frauendienst jako nejstarší zmínka o Krumlově

První listinná zmínka, která je spjata s místem dnes označovaným jako Český Krumlov, pochází z roku 1253. Dne 1. dubna vydal Otakar, budoucí český král, tehdy rakouský a štyrský vévoda a moravský markrabě, listinu, v jejíž svědečné řadě je uvedeno jméno „witigo de chrumbenowe.“¹⁵⁶

Je na místě položit si otázku, co vlastně predikát vypovídá o dané osobě, neboť drtivá většina literatury považovala a považuje tento predikát za nezvratný důkaz existence hradu.¹⁵⁷ Vzhledem k postavení, které Vítkovci na českém královském dvoře zastávali jako silná rodová koalice, je více než pravděpodobné, že jejich sebevědomí vyrůstalo i z pevného zázemí a snad můžeme hypoteticky uvažovat, že hrad v Českém Krumlově v polovině 13. století doopravdy stál. Zároveň ale nesmíme zapomínat, že tento predikát je i první listinnou zmínkou o pánech z Krumlova snad jako samostatné větvi rodu Vítkovců, za jejíhož zakladatele je považován Vítek Starší, který je v pramenech uváděn bez predikátu.

Český Krumlov a jeho bezprostřední okolí mohlo být východiskem kolonizace krumlovských Vítkovců, jinak by bylo těžko vysvětlitelné, proč se kolem roku 1220 zastavila kolonizace rožmberské větve vycházející z nedalekého Přídolí.¹⁵⁸ Z tohoto lze vyvozovat, že toto území již bylo pod sférou vlivu krumlovské větve. Sestavíme-li model pronikání do jihočeských oblastí, nápadně vystupuje v budování panství krumlovských Vítkovců linie Krumlov-Světlík-Vítkův Kámen.

¹⁵⁵ J. MUK – L. LANCINGER, *Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum – Horní hrad*, s. 1.

¹⁵⁶ UBLoE III, č. 204, s. 200.

¹⁵⁷ K otázce predikátu a počátku šlechtických hradů v Čechách viz diskuse Tomáše Durdíka s Janem Klápštěm: T. DURDÍK, *K počátkům*, s. 169-175.

¹⁵⁸ V. VANÍČEK, *Vítkovci a český stát v letech 1169-1278*, ČsČH 29, 1981, s. 89-110.

Celkem problematickou a též velmi diskutovanou je zmínka o „Krumlově v zemi české“ v díle rakouského minesängera Ulricha von Liechtenstein *Die Frauendienst* (*Frouven Dienest*). Zmínku je možné nalézt v rámci líčení tzv. Artušovy jízdy, která se měla uskutečnit v dolnorakouských oblastech. Autor sám se stylizoval do role bájného krále Artuše a svou družinu nazývá rytíři kulatého stolu. Jedná se o vůbec první doklad této turnajové formy v německých zemích, která do střední Evropy pronikala zejména z Anglie a severofrancouzských oblastí.¹⁵⁹ Na rytířský turnaj konaný ve Vídeňském Novém Městě dorazil i šlechtic Kadolt Sirotek („Weis Kadolt“¹⁶⁰) doprovázen 15 rytíři a sličnou pannou, která je personifikací Cti. A právě ona rytířům zvěstuje pozvání:

Ein ritterschaft in Beheim lant
waer ze Krumbenowe genommen:
dâ bat sie uns hin allen komen.

(...)

von hiute an dem vierzehenden tage
sol dâ sin ein guod Turney¹⁶¹

Rytířský turnaj v zemi české

byl na Krumlov seznán:

na ten prosila nás, abychom všichni přišli.

(...)

Od dnes za čtrnácte dní

má tam dobrý turnaj býti.

Interpretace a překlad originálního textu se zdají být nejasné ještě v jedné věci, neboť někteří autoři uvádí, že se „dobrý turnaj“ konal na Krumlově již dříve.¹⁶² Oporu pro toto tvrzení můžeme nalézt, jak ve starší středohornoněmecké literatuře hovořící o českých šlechticích, kteří se účastnili turnajů v zemích s Čechami sousedícími, kde je zmiňováno místo Krumlov bez bližší identifikace,¹⁶³ tak v samotné básni Ulricha von Liechtenstein. Pro lepší orientaci uvedeme onen verš v celém jeho kontextu (vyznačen kurzivou) - kvůli dalším nejasným interpretacím je zvolen delší citát z básnického díla:

¹⁵⁹ Liane WEGLEITNER, *Die Entstehung und Entwicklung des Turniers in Europa. Diplomarbeit*, Wien 2004, s. 54.

¹⁶⁰ Kadolt der Weise -Kadolt Waise-Kadolt Waise „der Weise“

¹⁶¹ Ulrich von LIECHTENSTEIN (ed. Karl LACHMANN), *Frauendienst*, s. 477.

¹⁶² J. MUK – L. LANCINGER, *Český Krumlov. Stavebně historický průzkum – Horní hrad*, s. 1.

¹⁶³ Josef MACEK, *Das Turnier im mittelalterlichen Böhmen*. In: Josef Fleckenstein (ed.), *Das ritterliche Turnier im Mittelalter. Beiträge zu einer vergleichenden Formen- und Verhaltensgeschichte des Rittertums*, Göttingen 1985, s. 371.

Er sprach 'dar an wil ich bewarn,
iuch. ich lâz dar niemen varn
von mînem lande: daz sûlt ir
für wârheit wol gelouben mir.
swer dar vert, dêst wider mich.
ich wil niht daz der kûnc dâ sich
vergâh gein mir mit pfande dâ.
dâ von von sô turniert anderswâ.'

*Promluvil: „Toho vás chci varovat,
nenechám nikoho cestovat
ze své země: toto můžete
jako pravdivost ted' tedy bráti ode mne
neb ten, kdo odjede, jest proti mně.
Nechci, aby onen král
nátlak kvůli zástavě na mě dâl.
Udělejte turnaj jinde přec.*

Sus schiet ich von dem herren min,
und muost daz turnirn lâzen sîn
ze Krumbenowe: dêst alsô.
des was ich herzenlîch unvrô.
doch wart diu ritterschaft dâ guot:
her Kadolt Weise hoch gemuot
der verendet si nâch êren wol.
das wart manc lant sîns lobes vol.¹⁶⁶

*Tak rozloučil jsem se s pánem svým¹⁶⁴
a musel turnaj opustit
krumlovský;¹⁶⁵ z toho
byl jsem věru nešťastným.
Přec byl turnaj tady dobrý:
pan Kadolt vysoce urozený,
který čestně až do konce se bil
a tím se v mnohých zemích proslavil.*

Lze se tedy dočíst, že onen rytířský turnaj, který se vlastně konal náhradou za ten krumlovský, kterého se společnost nezúčastnila po doručení zprávy o nebezpečnosti cesty na Krumlov kvůli nepřízni českého krále, což Artušovi sdělil rakouský vévoda v dnešním Himbergu („Hintperc“), přec byl krásný a zakončil jej Kadolt. Nejedná se tedy o melancholický povzdech, že přec tam byly turnaje dobré (míněno na Krumlově) nebo že přeci tam (závisí na překladu „dâ“) byl turnaj dobrý a Kadolt se v něm proslavil, jak nabízí Václav Bok.¹⁶⁷ Z předchozích veršů jasně vyplývá z úst vévodových, že ten, kdo opustí zemi, stojí proti němu. Těžko by asi potom Ulrich alias král Artuš oslavoval Kadoltovu chrabrost. Vyhodnotíme-li tuto informaci z jiné strany, pak by tento překlad účelově zapadal do argumentace Bokovy o Moravském Krumlově

¹⁶⁴ Zde má na mysli rakouského vévodu Fridricha II. Bojovného, který jej varuje před nenávisí českého krále a cestu do Čech („ze Behêim“- s. 503) mu nedoporučuje a též jej upozorňuje, že ten, kdo opustí jeho zem stojí proti němu-zde je to v rozporu proti interpretaci Václava Boka (viz další text).

¹⁶⁵ Zde je míněna idea jet na krumlovský turnaj

¹⁶⁶ Ulrich von LIECHTENSTEIN (ed. Karl LACHMANN), *Frauendienst*, s. 504.

¹⁶⁷ V. BOK, *Příspěvky k literární kultuře Českého Krumlova ve 14. a 15. století se zvláštním zřetelem k německé literatuře*. In: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, v tisku.

vzhledem ke Kadoltovým moravským panstvím, který se tak vlastně na rytířský turnaj domů navrátil. K tomu však dále.

Frauendienst jako literární dílo byl dokončen kolem roku 1255.¹⁶⁸ Tato zmínka bývá datována k roku 1240, a to na základě závažných politických konfliktů mezi českým králem Václavem I. a rakouským vévodou Fridrichem II. „Bojovným“ (1230-1256), které roku 1240 propukly v nový boj. Datace však není jednoznačně přijímána: „Vévoda byl s Václavem I. v nepřátelství téměř stále, příhoda by se však nejlépe hodila před rok 1240 nebo po roce 1242.“¹⁶⁹

Epické líčení Ulrichových dobrodružství ale neskýtá žádnou další konkretizující zmínku na základě které by bylo možné jednoznačně říci, o jaký Krumlov se vlastně jedná. Ulrich von Liechtenstein byl zřejmě vzdělaným mužem a mohl by rozlišovat, zda jde o Moravu či Čechy, ale již v první cestě, tzv. Venušině jízdě, kterou zakončuje na jižní Moravě, užívá geografického pojmu „Bêheim lant“ a přitom z okolností jasně vyplývá, že s přáteli jede na Moravu.¹⁷⁰ Tudiž se i sám editor Karl Lachmann domníval, že jde o Krumlov Moravský, jak též uvedl v poznámkách ke své edici.¹⁷¹

K tomuto názoru dospěl i Václav Bok, který na základě geografických a zejména personálních indicií zcela vylučuje, že by se jednalo o Krumlov Český.¹⁷² Svůj hlavní argument staví na osobě Kadolta Sirotky, jenž zprávu účastníkům turnaje zvěstoval a jehož državy byly nedaleko dnešního Moravského Krumlova (samotný Krumlov však k majetkům Sirotků nikdy nepatřil). Dále Václav Bok uvádí jako argument i domněnku o osobní známosti Kadolta s Ulrichem von Liechtenstein, když Kadolta z Feldsbergu (Valtic), který vyjíždí se svou družinou vstříc Ulrichovi na konci Venušiny jízdy, identifikuje jako již zmíněného Kadolta Sirotky. Na základě výše řečeného předpokládá, že Kadolt znal Ulrichovu zálibu ve dvorské symbolice, proto zvolil i pozvání na turnaj s využitím symbolické postavy poselkyně paní Cti a společně s argumentací o jihomoravských državách Kadolta Sirotky je Václav Bok skálopevně přesvědčen, že se v básni jedná o Krumlov Moravský.

Pokud však budeme operovat s rozbohem účastníků tohoto turnaje, měli bychom si povšimnout dalších dvou osob - šlechtice z rodu Falkenštejnů s nápadně českým jménem a dále blíže neidentifikované osoby z Freistadtu. V originálním textu jsou oba

¹⁶⁸ Richard EMMERSON (ed.), *Key figures in medieval Europe*, New York 2006, s. 639.

¹⁶⁹ J. MUK – L. LANCINGER, *Český Krumlov. Stavebně historický průzkum – Horní hrad*, s. 1-2.

¹⁷⁰ Ulrich von LIECHTENSTEIN (ed. Karl LACHMANN), *Frauendienst*, s. 162-165.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 679.

¹⁷² V. BOK, *Místní jméno*, s. 208-214.

uvedeni v po sobě jdoucích verších: „von Valkenstein her Zlâvat/ der pfaffe von der Vrîenstadt“.¹⁷³ Podle studie Geralda Krenna se nejedná o nikoho jiného než Závíše z Falkenštejna z českokrumlovské větve Vítkovců.¹⁷⁴ Pokus o identifikaci druhé osoby však rozhodně není méně zajímavější. Gerald Krenn hovoří o blíže neurčené osobě s vlastním jménem Pfaffe von Freistadt.¹⁷⁵ S velkou pravděpodobností lze ale říci, že se může jednat i o osobu duchovního – faráře. Uvození substantiva členem „der“ spíše vylučuje, že by šlo o vlastní jméno.

O počátcích města Freistadtu v Mühlviertelu nedaleko českých hranic toho není známo mnoho jistého. Počátky osídlení v těchto končinách jsou ale velmi pradávného charakteru a to s ohledem na obchodní stezky procházející tudy od Dunaje k Vltavě. Existuje několik vývojových teorií vzhledem k souběžné existenci předchozího osídlení slovanského (viz počeštěné jméno města Cáhlov/Zagelau) a osídlení bavorského; založení města se všeobecně klade do prvních desetiletí 13. století z iniciativy Babenberků skrze návaznost na předchozí osídlení. Toto místo se posléze stalo výchozím bodem další kolonizace pohraničních hvozdů. Všeobecně je přijímána doba vzniku města jako urbanistického celku až za dob Přemysla Otakara II., kdy začala nová fáze intenzivního zájmu o tuto oblast.¹⁷⁶ Jako „libera civitate“ je místo poprvé jmenováno ve dvacátých letech 13. století.¹⁷⁷ V této době se předpokládá stavba prvního románského kostela;¹⁷⁸ pramenně je však stavba doložena až ve druhé polovině 13. století (konkrétně o ni hovoří listina z 5. listopadu roku 1288, která zaručuje odpustky u příležitosti výročí vysvěcení stavby¹⁷⁹). Kněz Otto je prvně zmiňován k roku 1267. Zmínka v básni by tedy mohla být považována za jedno z nejstarších německých pojmenování města a pokud se přikloníme i k novohornoněmeckému

¹⁷³ Ulrich von LIECHTENSTEIN (ed. Karl LACHMANN), *Frauendienst*, s. 473. Srov. Viktor SPECHTLER (ed.), *Ulrich von Liechtenstein - Frauendienst. Aus dem Mittelhochdeutschen ins Neuhochdeutsche übertragen von Franz Viktor Spechtler*, Klagenfurt-Celovec 2000, s. 517. Zde je totiž uvedeno „der Pfarrer auch von Freistadt.“

¹⁷⁴ Gerald KRENN, *Historische Figuren und/oder Helden der Dichtung?* In: Franz Viktor Spechtler – Barbara Maier (edd.), *Ich-Ulrich von Liechtenstein. Literatur und Politik im Mittelalter*, Klagenfurt 1999, s. 129. Pokud by ovšem bylo dílo dokončeno roku 1255, musel být Závíš tehdy v jinošských letech. Datum jeho narození není přesně známo.

¹⁷⁵ Týž, *Historische Figuren*, s. 108.

¹⁷⁶ Klaus BIRNGRUBER, *Waldenfels im Mühlviertel. Untersuchungen zur Geschichte der Herrschaft und ihrer Besitzer*, MOÖLA 21, 2008, s. 256-260.

¹⁷⁷ Alfred HOFMANN (ed.), *Österreichisches Städtebuch I. Oberösterreich*, Wien 1968, s. 137-152; více viz: Ferdinand OPPL, *Anfänge der Stadt Freistadt*, Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines 134, 1989, s. 79-94.

¹⁷⁸ Othmar RAPPERSBERGER, *Die Stadtpfarrkirche von Freistadt. Das Katharinamünster*, Freistadt 1988, s. 3.

¹⁷⁹ Doslovné znění viz FREISTADT. *Rundgang durch Freistadt* [online]. březen 2010 [cit.2010-03-1]. Dostupné z: <<http://freist.at/?fi=stadtkern&d=ablabbrief>>.

překlada („der Pfarrer auch von Freistadt“¹⁸⁰), tak by se jednalo o jednu z nejstarších zmínek o freistadtské faře a Freistadtu vůbec. Toto však, stejně jako osobu Falkenštejna, Václav Bok nijak nekomentuje.

Jinou metodu své práce zvolil při pokusu o rozvázání gordického uzlu Wendelin Teuscher.¹⁸¹ Na základě zmíněného časového údaje, který omezoval přesun rytířské společnosti na Krumlov během 14 dnů, vyvodil ze vzdálenosti mezi Vídeňským Novým Městem a Českým Krumlovem, že je příliš vzdálen. Jeho argument je však nutno odmítnout jako zcela irelevantní, neboť jezdec na koni (bez možnosti přesedlání) byl schopen urazit denně mezi 40-50 km¹⁸² (zbývalo-li na cestu 6-8 dní a počítáme-li se vzdáleností kolem 340 km, není tato vzdálenost v daném časovém horizontu nepřekonatelná).

Pro Krumlov Český se vyslovil již v roce 1874 Matthias Pangerl, který upozornil na poněkud mlhavé představy Ulrichovy o Krumlově.¹⁸³ Vycházel přitom z prosté logické úvahy o významu rodu Vítkovců v této době a zároveň připomíná, že páni na jihu Čech nejen, že náleželi k „rytířstvu německému,“ ale zároveň literární památky poukazují na osvojení si rytířské kultury a dvorské poezie, přičemž srovnání s Krumlovem Moravským nelze nabídnout. Z těchto či podobných úvah vycházel pravděpodobně i Václav Novotný, který turnaj též lokalizoval do jihočeského Krumlova.¹⁸⁴ Naopak Josef Macek ve své studii zůstává celkem zdrženlivý.¹⁸⁵ Podíváme-li se však v této době na historický vývoj Moravského Krumlova, srovnání v těchto časech nemáme prakticky žádné.

Za první písemnou zmínku o Krumlově Moravském může být považována mírová smlouva Přemysla Otakara II. s Rudolfem Habsburským z roku 1277,¹⁸⁶ kde se jedná o lokalitě zvané Chrumnowe.¹⁸⁷ Avšak ani toto nelze spolehlivě k Moravskému Krumlovu vztáhnout, neboť z listiny se dozvídáme: „mimoto Krumlov má připadnout

¹⁸⁰ V. SPECHTLER (ed.), *Ulrich von Liechtenstein - Frauendienst*, s. 517.

¹⁸¹ Wendelin TEUSCHER, *Zur Geschichte der Deutschen Sprache und Literatur in Böhmen II*, MVGD 26, 1881, s. 30.

¹⁸² Norbert OHLER, *Cestování ve středověku*, Jinočany 2003, s. 159. Jedná se ale o zcela „ideální výpočet“ nezahrnující v sobě delší pauzy odpočinku, zajišťky, volenou trasu a další faktory mající vliv na rychlost cestování.

¹⁸³ M. PANGERL, *Die Witigonen*, s. 526-527.

¹⁸⁴ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny. Dílu I. část III. Čechy královské za Přemysla I a Václava I. (1197-1253)*, Praha 1928, s. 992.

¹⁸⁵ J. MACEK, *Das Turnier*, s. 371-372.

¹⁸⁶ *Monumenta Germaniae historica* (dále MGH). *Leges IV. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum 3* (1273-1298), ed. Jakob SCHWALM, Hannover-Leipzig 1904-6, č. 129, 130, s. 123-127.

¹⁸⁷ L. JAN, *Počátky turnajů*, s. 5; k tématu mírové smlouvy samotné Lukáš REITINGER, *Místo „Chrumnowe“ v mírové smlouvě Přemysla Otakara II. s Rudolfem I. Habsburským*. In: Martin Gaží (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, v tisku.

tomu, komu po právu náleží,¹⁸⁸ což umožňuje rozsáhlou škálu interpretací; ve hře je totiž i další Krumlov - Krummau am Kamp v Dolních Rakousích. Nejasné majetkové vztahy okolo tohoto původně zeměpanského hradu vyvstaly roku 1276 po obsazení hradu Čechem Tasem, pravděpodobně s tichým souhlasem Přemysla Otakara II., který hodlal přičlenit severní oblasti Dolních Rakous k Čechám a kde tedy vítal pomoc svých věrných.¹⁸⁹ K otázce druhé mírové mezi Přemyslem Otakarem a Rudolfem Habsburským pojednáno bude ještě dále.

Jako historicky první držitel Moravského Krumlova se uvádí v roce 1289 Gerhard z Obřan,¹⁹⁰ což vedlo některé autory k tomu, že páni z Obřan byli zakladateli města i hradu.¹⁹¹ Samotný hrad jeví se ale velkorysejšího založení, než jako šlechtický podnik; dle nejnovějších výzkumů je hrad řazen mezi zakladatelské podniky Přemysla Otakara II., neboť typově odpovídá italskému kastelu, který je v českém prostředí spojen výlučně s královskými fundacemi.¹⁹² Vzhledem k této informaci a poněkud pozdním písemným zmínkám je existence centra, kde by se konal rytířský turnaj, méně pravděpodobná, než v případě Českého Krumlova, který od roku 1253 velmi hojně vystupuje v písemných pramenech. Toto naznačuje i samotný tvar místního jména Krumlov (hovoříme nyní o tom moravském) - Chrumnow, zatímco první jmenování Krumlova Českého je de facto v téže formě jako v básni - Chrumbenowe.¹⁹³

Zatímco písemné zmínky o Moravském Krumlově datují vznik města i hradu poměrně pozdě, přece existují indicie, které mohou mnohé napovědět. Jedná se však o dosud neověřené a prakticky ani neověřitelné informace. Ve zlomku staré městské kroniky se uváděl letopočet 1260 jako datum povýšení Krumlova na město. Rovněž tak o dvou sakrálních stavbách, farním a špitálním kostele, je možno uvažovat ještě jako o

¹⁸⁸ MGH *Leges IV. Constitutiones* 3, č. 129/130, s. 124. Psaní místa Krumlova liší se nepatrně v exempláři Rudolfově/Otakarově: „Preterea Chrumenaw/Chrumnowe ei, ad quem de iure pertinet, assignari debebit.“

¹⁸⁹ Stephan FORDINAL, *Krummau am Kamp. Herrschafts-, Pfarr- und Marktgeschichte*, Wien 1956, s. 55. Nепublikovaná disertační práce. Podrobněji viz: Eduard STEPAN (ed.), *Das Waldviertel VII. Geschichte*, Wien 1937, s. 115.

¹⁹⁰ RBM II, č. 1483, s. 639-640. „Jenž jsú dány v Krumlově u přítomnosti svědků p. Bočka z Jevišovic, p. Kuna bratra jeho, Vojslava, purkrabí našeho z Krumlova, ...“

¹⁹¹ Ladislav HOSÁK, *Příspěvek k počátkům poddanských měst*, Vlastivědný věstník moravský 16, 1961-1964, s. 35.

¹⁹² M PLAČEK, *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*, s. 245. Další argumenty pro královské založení Moravského Krumlova tkví v tehdejších majetkových poměrech na Ivančicku a Rokytensku; Miroslav PLAČEK – Peter FUTÁK, *Páni z Obřan*, Brno v minulosti a dnes 19, 2006, s. 40-43; Miroslav PLAČEK – Peter FUTÁK, *Páni z Kunštátu*, s. 74-79; Jiří KACETL, *Byl Moravský Krumlov založen Přemyslem Otakarem II.?* In: Pocta králi železnému a zlatému XXX. Mikulovské sympozium, v tisku

¹⁹³ Jedná se však o paralelní varianty téhož jména, Asimilace –mb- v –mm- je jazykový jev, který ve 13. století probíhá a je v neustálém pohybu

památkách románského stavitelství.¹⁹⁴ Farní kostel je bezpečně doložen k roku 1294, podle neověřené relace moravskokrumlovského faráře z roku 1653 měl být ale vysvěcen již roku 1248, čemuž by odpovídaly fragmenty pozdně románských oken jeho lodi. Kostel však mohli zbudovat nebo přestavět němečtí rytíři, kteří poblíž Moravského Krumlova (dnes v zaniklé obci Tupanov) vlastnili majetek již roku 1237 a v Krumlově získali farní správu i špitál. Špitální kostel Nejsvětější Trojice (zaniklý roku 1945) je v písemných pramenech prvně zachycený k roku 1346, kdy jej bohatě nadal Pertold z Lipé. O románské stavbě se uvažuje jen na základě údajného letopočtu 1237, který měl být objeven roku 1880 při opravě hlavního oltáře. Jak je tedy z výše uvedeného zřejmé, mohl kostel však předcházet ještě předlokační době. Založení dle současných poznatků z archeologických průzkumů neproběhlo úplně „na zelené louce,“ neboť zde byla již starší sídelní aglomerace. Nelze ale hovořit o urbanistickém celku. Dle indicií, které máme, se město jako takové konstituuje až za Přemysla Otakara II., o čemž svědčí i poloha hradu, která vykazuje smysl jediný a tím jest výhradě ochrana jediného přirozeného vstupu do města. Právě toto ukazuje velmi těsnou funkční vazbu hradu a města, neboť obé bylo založeno současně. Svým založením a půdorysem se vlastně jedná o městský typ hradu. Vzhledem k politické činnosti Gerharda z Obřan, v letech 1278-1283 zastávajícího úřad podkomořího lze uvažovat o tom, že město získal během svého působení v úřadě či krátce poté.

Naproti tomu, srovnáme-li tyto indicie s doloženým vzestupem jihočeského regionu pod cílevědomou kolonizační činností Vítkovců, stěží lze hájit tezi, že Liechtenstein opravdu míní Moravský Krumlov.

To, že již tehdy Vítkovci opravdu patřily k aristokratické elitě, lze vyčíst z díla Fürstenbuch (asi kol. 1278) vídeňského měšťana Janse Enikela,¹⁹⁵ který barvitě líčí obraz rytíře pana Voka z Rožmberka, ne náhodou připomínající atmosféru pestrých heraldických symbolů a drahocenných rouch v básni Liechtensteinově. Fürstenbuch se podobá svou formou rytířským eposům a dvorským románům a i dikcí a obrazem rakouského severního souseda, tj. zemí českých a jejich obyvatel, se výrazně odlišuje od starší Enikelovy světové kroniky. Byl vysloven předpoklad, že by Fürstenbuch mohl vycházet z dnes fragmentárně dochované Steirische Reimchronik sepsané Ottokarem aus der Gaal, který se v této době pohyboval na dvoře Oty II. z Liechtensteinu, syna již

¹⁹⁴ K. KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV*, Praha 2000, s. 153-155.

¹⁹⁵ MGH *Scriptores III. Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters 3. Jansen Enikels Werke*, ed. Philipp STRAUCH, Hannover-Leipzig 1900, s. 597-679.

mnohokrát zmiňovaného Ulricha von Liechtenstein.¹⁹⁶ Ačkoli je Reimchronik mladší než Fürstenbuch, mohli být oba autoři ovlivněni stejným inspiračním zdrojem, neboť je zřejmé, že Enikel byl při tvorbě této skladby obeznámen s terminologií a dikcí, které byly typické pro německý dvorský epos, a zároveň vycházel z dobrých faktografických pramenů.¹⁹⁷

Vok I. z Rožmberka se zúčastnil s jedním z nejsilnějších vojsk bitvy u Lávy roku 1246, kde byli přítomni i členové moravsko-dolnorakouského rodu Sirotků a mnozí jiní čeští a moravští šlechtici; tak nás o tom zpravuje Jans Enikel, který zároveň s obdivem vykresluje obraz pana Voka z Rožmberka:

Dô kom der Wock von Rôsenberc,	<i>Tu Vok z Rožmberka jel,</i>
der fuort ein liehnten halsberc,	<i>v zářivé zbroji se skvěl,</i>
daz in diutsche rîchen	<i>té v celé říši německé</i>
im niht moht gelîchen;	<i>srovnání naléztí nelehké;</i>
der hêt vil guot ringe,	<i>zbroj z mnoha dobrých kroužků byla</i>
er was brâht von Kerlingen;	<i>z Francie celá přivezena;</i>
und des halsberges ein decke,	<i>a ve varkoč přes brnění,</i>
die fuort der selbe recke	<i>hrdina oděný jest celý,</i>
und einen rôten samît,	<i>cel je z rudého sametu</i>
den er über den harnasch leit,	<i>a bílými růžemi v rozkvětu</i>
mit wîzen rôsen bestreut;	<i>jakoby posypán jest celý;</i>
der helt sich des vil vaste vreut.	<i>hrdina je z toho převeselý.</i>
die rôsen wârn von berlen wîz	<i>Ty růže byly s velkou pílí</i>
gewohrt mil vit guotem vlîz,	<i>perlami tkány rukami šikovnými,</i>
sîn schilt, sîn decke wâren sam,	<i>taktěž štít i sám kropíř,</i>
wan es dem ritter vil wol zam.	<i>krásně oděn cel rytíř.</i>
er het ouch an sîner zal	<i>Kolem sebe rytířů sto</i>
hundert ritter über al,	<i>měl, toť jisto,</i>
die warten ûf den ritter guot;	<i>jeho jen poslušen jest každý;</i>

¹⁹⁶ Harald TERSCH, *...daz ist zwâr der Bêheim sit... Zum Bild des nördlichen Nachbarn in deutschsprachigen Chroniken Österreichs*. In: Thomas Winkelbauer (ed.), *Kontakte und Konflikte Böhmen, Mähren und Österreich. Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte. Referate des Symposiums „Verbindendes und Trennendes an der Grenze III“ vom 24. bis 27. Oktober 1992 in Zwettl, Horn 1993*, s. 100.

¹⁹⁷ A. KUBÍKOVÁ – V. BOK, *Popis Voka z Rožmberka ve skladbě Fürstenbuch vídeňského měšťana Janse Enikela*, JSH 59, 1990, s. 179.

des was er vrô und wol genuot.¹⁹⁸

z čehož on dobré myslil byl a šťastný.

Krom vůbec prvního známého popisu rožmberského znaku přinesl Jans Enikel typus rožmberského rytíře, jenž se objevuje jak na rožmberských jezdeckých pečetích,¹⁹⁹ tak i v době pozdější na fasádách domů rožmberských poddanských městeček a dále též na vlastních rodových sídlech. Snad symbolicky se proplétá leitmotiv rožmberského rytíře dějinami celého rodu - stojí u jeho zrodu i konce, neboť onen „rytíř rožmberský s koněm,“ jak se dozvídáme od Václava Březana,²⁰⁰ byl umístěn pod klenbou presbytáře v chrámu sv. Víta v Českém Krumlově a tvořil tak vrchol epitafu Viléma z Rožmberka. Avšak na vrcholu epitafů této doby místo symbolů reprezentace rodu byl zpravidla umístěn zmrtvýchvstalý Kristus, který tak triumfuje nad smrtí a metaforicky uvádí osoby zemřelé do života věčného. Zde tuto roli přejímá rožmberský rytíř, což je otázka na výsost zajímavá, která je výrazem sebevědomí rodu tradovaného po staletích.

5.2. Ve znamení růže

Již z oněch zpráv výše citovaných je více než zřejmé, že reflexe Vítkovců v pramenech literárních poukazuje na vysoký sociální status, kterému se Vítkovci těšili a to nejen v českém prostředí. Jak bude uvedeno dále, sami Vítkovci vystupovali již ve 13. století jako zadavatelé literárních děl, což poukazuje i na vysokou kulturní úroveň jejich dvorů. Chceme-li však nahlédnout k počátkům českokrumlovského hradu, je zcela nemožné pojímat problém pouze z úhlu pohledu lokálního výzkumu a čistě typologických komparací, neboť bez širšího kulturního rámce ztrácí se význam posuzovaného.

Cílem této části práce není kompletní objasnění genealogických vazeb, rekonstrukce majetkového zázemí rodu či politická činnost Vítkovců, neboť toto není možné v rozsahu této práce uskutečnit. Pozornost bude věnována spíše aspektům, které se promítly v mocenský vzestup rodu, jenž je reflektován již před polovinou 13. století, což je skutečnost nad míru zajímavá. Po hříchu však dosud k nejstarším dějinám

¹⁹⁸ MGH *Scriptores* III. *Dt. Chroniken* 3, s. 659-660.

¹⁹⁹ U Voka z Rožmberka není prozatím jezdecká pečeť doložena, užíval ji však jeho syn Jindřich vládnoucí v letech 1262-1310, doložena na listinách z let 1286-1310.

²⁰⁰ V. BŘEZAN (ed. Jaroslav PÁNEK), *Životy*, s. 514.

Vítkovců neexistuje moderní kritická monografie. Soustavněji se otázce vzestupu rodu v dobách vrcholného středověku věnuje pouze Vratislav Vaníček.²⁰¹

S pokusem o rekonstrukci rodinných vazeb souvisí pak nutně i vazby a ambice mocenské a jasněji jsou tím i definovány horizonty kulturního okruhu a strategické zájmy rodinné politiky, přinášející dozajista nové podněty. V žádném případě si ani v tomto tato kapitola nečiní nárok na úplnost, cílem je pouze poukázat na jisté indicie, které by nám mohly prozradit více o počátcích Českého Krumlova.

Náš zájem nás nyní zavede ještě do druhé půle 12. století k osobnosti Vítka z Prčice, opředeného mnohými legendami věnujícími se bájnému původu rodu,²⁰² avšak na následujících stranách nebude této otázce věnována pozornost stejně tak jako nacionálním interpretacím a polemikám o genezi a národnosti pohraničního rodu, neboť případné polemiky o „němectví“ či „češství“ jsou v zásadě pouze konstrukcemi, jež se zrodily v 19. století zatíženy pohledem moderního nacionalismu. Právě odlišné predikáty Vítka Mladšího, jenž současně užíval predikátů z Prčice a z Blankenbergu, se staly přímo rájem pro nacionálně animozní interpretace o původu rodu.²⁰³

Ve shodě s heraldickou pověstí stojí na počátku rozrodu Vítek z Prčice, který je poprvé pramenně doložen roku 1169 ve funkci stolníka na dvoře krále Vladislava I.²⁰⁴ Není nutno připomínat, že účast v panovnické družině byla zdrojem mocenského vzestupu mnohých velmožů této doby. Avšak zdánlivě výjimečné postavení, kterého Vítek dosáhl, je nutno vidět v širším kontextu. Doba, kterou se zabývá tato práce je nadmíru přitažlivá i z hlediska kodifikace zemského práva a procesu teritorializace české šlechty a postupného zrodu vrstvy silnější a stabilnější elity, kdy tak tedy dochází

²⁰¹ Vítkovci poutali pozornost badatelů od druhé půle 19. století, kdy vznikají první kritické genealogie ovšem poněkud nacionálně zabarvené. První a dosud poslední studie o Vítkovcích oproštěné od těchto nánosů: V. VANÍČEK, *Vzestup rodu Vítkovců 1169 - 1269*, FHB 1, 1979, s. 93-108; Týž, *Vítkovci a český stát v letech 1169 - 1278*, ČsČH 29, 1981, s. 89-110; Týž, *Rodová politika Vítkovců a strukturální proměny jihočeského regionu v soustátí krále Přemysla II. Otakara*. In: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě, Praha 1998, s. 77-93.

²⁰² Rozbor legendy a jejích proměn v běhu času více Josef HRDLÍČKA, *Jak se utváří paměť*. In: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 68-87. Konfrontace Březanových líčení s dnes uznávanou genealogií Vítkovců: A. KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky krátký a summovní výťah od Václava Březana*, České Budějovice 2005, s. 77-85.

²⁰³ Nežřídka se stávalo, že fakta byla překrucována pro účelovou argumentaci o původu rodu. jeden příklad za všechny-predikát z Blankenbergu je pouze německým překladem Prčice - viz: R. CIKHART, *Původ a rozrod Vítkovců*, JSH 4, 1931, s. 84-88. Nutno ale konstatovat, že konstrukce a fabulace ohledně původu rodu lákají mnohé autory i nadále: Jan JŮNA - Stanislava NOVÁKOVÁ, *Vítek z Prčice a původ Vítkovců*, HaG 40, 1997, 139-141.

²⁰⁴ Mezi svědky jmenován Vitko/Witco dapifer CDB I, č. 246, 247, s. 218-219.

i k rozšiřování a kvalitativní změně jejích držeb. Spolu s Vítkovci jsou v této době doloženy i další přední rody – Drslavici, Markvartici nebo Hrabšiči.²⁰⁵

V úřadu stolníka vystupuje Vítek v letech 1169 do 1177,²⁰⁶ později se jeho titulatura mění vzhledem k funkci, kterou získal za Soběslava II., tj. vystupuje mezi svědky jako kladský kastelán.²⁰⁷ Předtím ještě však, jak nás informuje Jarloch, byl vyslán králem Vladislavem ohledně Bedřichova nástupnictví na dvě diplomatické cesty k císaři Fridrichu Barbarossovi do Norimberku roku 1174 a to spolu s pražským biskupem Fridrichem.²⁰⁸

Vítek se udržel na dvoře i potom, co nástupnictví připadlo knížeti Soběslavu II., který, jak výše uvedeno jest, jej dosadil do kastelánského úřadu v Kladsku. V dobách vnitropolitické krize, po sesazení Soběslava císařem, se přiklonil v létě 1178 na stranu Bedřicha, kdy bojoval po jeho boku v bitvě u Loděnic. V této bitvě byl dokonce i zajat. Bedřichovo vojsko se po porážce zachránilo útekem do Prčice, kde se spojilo s moravskými oddíly knížete Konráda Oty.²⁰⁹ To, zda tehdy Prčice náležela Vítkovi, či ne, se dnes už asi nedozvíme. Vítkův predikát z Prčice je doložen jen jednou a později, roku 1184.²¹⁰ Co však z výše uvedeného odvozovat můžeme, že toto místo, buď jako starší Vítkův majetek nebo jako dodatečná odměna, zůstalo svědectvím o strategickém bodu v probíhajících bojích v Čechách, neboť místo muselo poskytovat zázemí pro větší počet bojovníků a opevnění této lokality je více než nutným předpokladem. Zároveň místo muselo být komunikačně dobře dostupné. V Prčici dodnes stojí němý svědek těchto událostí a to farní kostel sv. Vavřince, v jehož dispozici je dodnes zřetelná románská loď o rozměrech cca 9 x 13 metrů, do jejíž třetiny zasahuje tribuna nesená jednoduchým pilířem a dvojicí arkád. Věž náležící románské stavbě byla zpřístupněna z prvního patra, což naznačuje blízkost velmožského sídla. Zajímavou indicií o významu místa je sedlecký kostel sv. Jeronýma, též s románskými základy, který je vzdálen necelý kilometr. Dle povahy zdíva byly obě stavby datovány do stejného časového údobí, ale zařazení staveb do absolutní chronologie je dodnes nejasné.²¹¹

²⁰⁵ V. VANÍČEK, *Vítkovci*, s. 90.

²⁰⁶ Mezi svědky Vítkone dapifero CDB I, č. 279, s. 246.

²⁰⁷ Vitco, castellanus de Kladsko, CDB I, č. 280, s. 247. Vítkovci asi v této době získávají některé slezské majetky, jejich držení je doloženo u krumlovské větve (repsektive u posledního člena této větve, Voka, který na opise své pečeti používal „DE FRIDLANT“ – viz. A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 49.).

²⁰⁸ „Visum est eis mittere Fridericum, episcopum et comitem Witkonem, uirum urbane aloquentia, cum quibusdam aliis in Nvrberk,“ *Fontes rerum Bohemicarum II. Cosmae chronicon boemorum cum continuatoribus* (dále FRB II, *Letopis Jarlochův*), ed. Josef EMLER, Praha 1874, s. 465.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 474.

²¹⁰ Witego de Purchitz, CDB I, č. 305, s. 276.

²¹¹ J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005, s. 78-79.

V roce 1184, kdy je doložen Vítkův predikát z Prčice jej zastihujeme v další funkci, tentokrát kastelána prácheňského.²¹² V této době, kdy Vítek drží úřad spjatý s oblastí jihozápadních Čech, lze předpokládat průnik Vítkovců do jižních Čech. Jakou roli vlastně v této době jižní Čechy hrály? Z donací velkých jihočeských újezdů pražským a středočeským církevním institucím lze usuzovat, že tato oblast nebyla ve vyloženém zájmu přemyslovských panovníků, což ukazuje absence panovníkových pobytů i předání Sušicka bavorským hrabatům z Bogenu. Nedaleko Českého Krumlova se nacházely korunní statky újezdu boletického, jenž byl roku 1263 darován Přemyslem Otakarem II. klášteru zlatokorunskému. Dikce listiny dává tušit odlehlost korunního majetku v pohraničí.²¹³ V Boleticích dodnes pamatuje tyto časy, i doby daleko starší, původně tribunový kostel zasvěcený sv. Mikuláši, který byl vystavěn na sklonku 12. století. V blízkosti kostela se předpokládá i panské sídlo.

Pohraniční oblast jižních Čech mohla být ohrožena postupující kolonizací z rakouské strany hraničních hvozdů. Hadmarovi z Kuenringu udělil kníže Bedřich roku 1185 v léno „partem terre nostre Austrie adiacentem, Withra videlicet cum silva a fluvio Lvsnitz usque ad alium fluvium, qui dicitur Stropnitz.“ Na listině, již se Hadmarovi uděluje držba, svědčí i Vítek (uveden v německé formě Witigo a to bez jakéhokoli dalšího určení).²¹⁴ Český kníže si v této době asi začal uvědomovat nutnost upevnění hranice, pokud neměla být zatlačována dále do vnitrozemí a v této době tedy můžeme rozvíjet naše úvahy udělení přímé držby jihočeských oblastí s některými opěrnými body Vítkovi, jemuž byl kníže jistě mnohými službami zavázán. Pozdější proniknutí rodu do jihočeských oblastí je méně pravděpodobné, neboť již v generaci Vítkových synů vznikají jejich oddělené majetkové držby.²¹⁵

Vítek byl nejen mužem „uhlazené výmluvnosti“,²¹⁶ ale zároveň se dá předpokládat jeho dobrá orientace v politice a to nejen české. V témže roce, kdy zemřel Vítek z Prčice, tj. roku 1194,²¹⁷ na konci října zastihujeme jistého Witego de Boemia ve společnosti pasovského biskupa Wolfgera z Ellenbrechtskirchenu.²¹⁸ Toto jméno lze

²¹² Inter primates je jmenován za kladským a boleslavským kastelánem Witcho castelanus de Prahén, CDB I, č. 304, s. 274.

²¹³ FRA II/37, s. 1-11, č. 1.

²¹⁴ CDB I, č. 309, s. 280.

²¹⁵ V. VANÍČEK, *Vítkovci*, s. 91.

²¹⁶ FRB II, *Letopis Jarlochův*, s. 465.

²¹⁷ Smrt Vítkova zaznamenány v Letopise Jarlochově: „Hic obiit Witcho comes.“ FRB II, s. 511.

²¹⁸ *Regesten zur bayerischen Geschichte I*, ed. Egon BOSHOFF, München 1992, č. 991, s. 300. Celé znění listiny MGH *Epistolae IV. Briefe des späteren Mittelalters I. Das Brief- und Memorialbuch des Albert Behaim*, edd. Thomas FRENZ – Peter HERDE, München 2000, č. 116, s. 447. Blíže zde není Witego de Boemia identifikován.

spojit s osobou Vítka Mladšího, Vítkova syna, zakladatele větve rodu z Rožmberka, jenž pronikl výrazněji do říšského šlechtického prostředí, neboť se mu podařilo získat část dědictví pánů z Schönhering-Blankenbergu a Griesbach - Wachsenbergu. Některé z těchto statků, které se táhly v úzkém pásu podél levého břehu řeky Große Mühl až k Dunaji,²¹⁹ byly lény pasovských biskupů a vévodů rakouských. Kolonizaci z Podunají směrem k českým pohraničním hvozdům na tomto území vedly rody pánů z Griesbachu, z Falkenštejna, z Blankenbergu, z Windbergu, z Pergu, či z Waldecka. Přímý podíl Vítkovců však na tomto procesu doložen není. Držba majetků v Mühlviertelu je potvrzená užitím predikátu „de planchinberc“ k roku 1209.²²⁰ Právě v této souvislosti se zrodily různé konstrukce o rakouském původu rodu, avšak před vzestupem Vítkovců v Čechách lze jen těžko neurčitě zmínky o mnohých nositelích jména Vítek v rakouském prostředí²²¹ bezpečně identifikovat s Vítkovci. Proti tomu svědčí prameny pasovské a hornorakouské provenience, které většinou uvádí v identifikaci „de Boemia.“²²² Zisk těchto území je spojeno pravděpodobně se sňatkem Vítkovým s Kunhutou ze Schönheringu, vdovou po Engelbertu z Blankenbergu.²²³ Po pánech z Griesbach - Wachsenbergu, kteří vymřeli roku 1221 po meči, obdržel Vítek Mladší v léno od rakouského vévody Ludvíka VI. panství Wachsenberg a to i na vzdory dědickým nárokům Hedviky, neteře zemřelého Jindřicha, posledního mužského člena rodu.²²⁴

Nejstarší známou pečetí Vítkovců je pečeť Vítka Mladšího přivěšená k listině z roku 1220.²²⁵ Je to vůbec nejstarší známá sfragistická památka rodu Vítkovců a zároveň i první doklad o použití pětিলisté růže v erbu. Samotný opis pečeti sice naznačuje soužití s rakouským prostředím vzhledem k použitému predikátu DE PLANKINBERG, zato samotné Vítkovo jméno je uvedeno v české mutaci WITKO a v textu

²¹⁹ V. VANÍČEK, *Rodová politika Vítkovců a strukturální proměny jihočeského regionu v soustátí krále Přemysla II. Otakara*. In: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě, Praha 1998, s. 77-93.

²²⁰ UBLoE II, č. 363, s. 524.

²²¹ J. JÚNA – S. NOVÁKOVÁ, *Vítek*, s. 139-141.

²²² „Witigo de Boemia“ *Regesten zur bayerischen Geschichte* I, ed. Egon BOSHOFF, München 1992, č. 991, s. 300, „Witigo nobilis homo de Boemia“ UBLoE III, č. 4, s. 5.

²²³ V. VANÍČEK, *Rodová politika*, s. 82.

²²⁴ *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Oberösterreichischer Adel* II, edd. Alois FREIHERRN – Johann Evang. KIRNBAUER, Brno 2003, s. 302.

²²⁵ Listina uložena: SOA Třeboň, Velkostatek Orlík, III K beta 5.

listiny samotné čteme: „...ego Witco de Perchyc...“²²⁶ Listina byla vydána ve Vleticích nedaleko Prčice, což zřejmě v textu rozhodlo o užití predikátu.

Samotná listina už více vypovídá a naznačuje majetkové poměry a příslušníků rodu včetně lidí z jejich okolí identifikovaných podle venkovských míst jejich působiště, v nichž v mnohých případech stojí svatyně s pozdně románským či raně gotickým jádrem: „Pribislaus de Weckouic, Witco de Clocot, Henricus de Nouo castro, Budiwoy filius Zauise cum fratre Witcone, Nevhlaz filius Radim, Budislaus de Cowarov, Zwatomirus de Nemchiz, Dalebor de Radmiric, Bohuzlaus de Z...on, Woco et Zacharias filii Witconis, Vitus plebanus de Predol, Siboto, Johannes filius Dobronii, Hwal prefectus.“²²⁷ Listina vypovídá též o jakési rodové sešlosti, o které se dozvídáme zcela náhodou v kontextu prodeje vsi Kojetín milevskému klášteru. Zajímavé je užití predikátů, neboť velmi často se osoby identifikovaly spíše příbuzenskými vztahy a důležitějším v této době než lokalita sídla bylo rodové zakotvení. Listina nabízí první zmínku o přídolské faře a kostelu v tomto místě, čemuž by neodporovalo mohutné, snad ještě pozdně románské, zdivo kostelní lodi. Zároveň tato listina přináší nejstarší zmínku o hradu v Jindřichově Hradci, který se rozkládá na ploše více jak 30 arů a rozhodně tato lokalita snese srovnání s královským Křivoklátem, ale také s dalšími hrady jakými je Rýzmburk či Lichnice.

Vítek Mladší se pohyboval tedy v bavorsko-rakouském kulturním prostředí a lze předpokládat, že již jeho otec, Vítek z Prčice, jako kastelán prácheňský s biskupstvím pasovským do styku přišel a byl to zřejmě on, kdo svému synovi Vítkovi Mladšímu dopomohl k rakouskému dědictví. Biskup Wolfger proslul jako mecenáš rytířské poezie a zlomky účtů dokládají živé styky s pražským dvorem.²²⁸ Zároveň udělením lén museli Vítkovci sledovat nejen orientaci domácí politiky, ale pro udržení statků museli respektovat politiku bavorských biskupů, která byla v dlouhodobém horizontu proštaufsky orientovaná s čímž souvisí i přítomnost příslušníků rodu na královském dvoře. Vítkovi se v úplnosti nepodařilo udržet všechny lenní državy, ale v jeho držení se soustředily statky severně od Haslachu. Tato oblast byla kolonizována teprve v průběhu první poloviny či až po polovině 13. století.²²⁹ Ostatně toto platí téměř pro celou oblast pohraničních hvozdu Dolního Mühlviertelu.

²²⁶ SOA Třeboň, Velkostatek Orlík, III K beta 5r. Edičně vydáno CDB II, č. 208, s. 192-193.

²²⁷ CDB II, č. 208, s. 193

²²⁸ E. BOSHOFF (ed.), *Wolfger von Erla. Bischof von Passau (1191- 1204), Patriarch von Aquileja (1204 - 1218) als Kirchenfürst und Literaturmäzen*, Heidelberg 1994; zejména s. 215-248

²²⁹ V. VANÍČEK, *Rodová politika*, s. 82.

Vítek Mladší, údajně zavražděný Ortolfem z Volkersdorfu v klášteře St. Florian roku 1256,²³⁰ však nebyl jediným Vítkovcem, který překonal hranice českého státu. Vítkovci vystupují v roli donátorů rakouských klášterů, živé styky udržovali na bavorské i rakouské straně hranice, na což poukazují svědečné řady listin i různé sňatky.²³¹ Pokud pohlédneme na mapu a zakreslíme državy Vítkovců na česko-rakouském pomezí, zjistíme, že jejich državy se rozprostíraly kolem cest směřující ku Praze a zároveň se koncentrovaly kolem hraničních přechodů. O majetcích Rožmberků a pánů z Krumlova již byla řeč. Větev třeboňská expandovala z oblasti Třeboně a Klokot, kde leželo centrum držav této linie rodu, směrem k vitorazskému lénu Kuenringů, třeboňští Vítkovci ovládli Nové Hrady na Stropnici a pronikli i do pohraničních držav Zöbingů a získali hrad Landštejn.

Významné přeshraniční styky můžeme jmenovat s různými kláštéry, zejména by bylo dobré zmínit podporu linie krumlovské kláštera v Drkolné (Schlägl), kam byli povoláni premonstráti z milevského kláštera. Majetky větve Vítkovců, později zvané krumlovské, se nacházely právě v sousedství Milevska, zejména Sepekov, který se společně se Skalicí objevuje v prvních predikátech této větve Vítkovců. Rakouský klášter, který dnes slove Drkolnou, založil ministeriál pasovského biskupa Wolfgera před rokem 1204, Kalhoch II. z Falkenštejna, a do kláštera byli povoláni cisterciáckí mniši z Langheimu u Bamberku. Jméno nově založeného kláštera napovídá o poměrech panujících v této oblasti - tj. pohraničním hvozdu čekajícím teprve na vykloučení a kolonizování. Pravděpodobně po smrti opata Theodericha (a snad i některých bratrů) v zimě 1214/15 opustili mniši klášter a vrátili se zpět do Langheimu, jehož konvent se Drkolné definitivně zřekl v červnu roku 1218. Klášter byl Kalhochem založen znovu „in alia loco“ (tj. na místě dnešního konventu) a povoláni byli tentokráte premonstráti z Milevska (proti paternitě Milevska nad klášterem Drkolná, který ležel na území pasovské diecéze, posléze protestovala řádová kapitola v Premonstré. Ke změně vizitačního kláštera došlo roku 1236, stal se jím bavorský Osterhofen).²³² Vok z Rožmberka vedle Falkenštejnů vystupuje v roli druhého zakladatele kláštera a stejně

²³⁰ Peter FELDBAUER, *Der Herrenstand in Oberösterreich. Ursprünge, Anfänge, Frühformen. Sozial- und wirtschaftshistorische Studien*, Wien 1972, s. 122.

²³¹ A. KUBÍKOVÁ, *Familienbeziehungen der Rosenberger zu österreichischen Adelsfamilien*. In: Thomas Winkelbauer (ed.), *Kontakte und Konflikte Böhmen, Mähren und Österreich. Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte. Referate des Symposiums „Verbindendes und Trennendes an der Grenze III“ vom 24. bis 27. Oktober 1992 in Zwettl, Horn 1993*, s. 100.

²³² *Monumenta boica. Collectio nova XXVIII/2*, München 1829, č.41, s. 153.

jako znak Falkenštejnů, byla i růže přijata do klášterního znaku.²³³ Velkým donátorem byl i Budivoj z krumlovské větve Vítkovců, jenž měl za manželku Perchtu z Falkenštejna, dceru Kalhochovu. Právě sňatkem s Perchtou přešly některé falkenštejnské državy v sousedství kláštera do držení Vítkovců.²³⁴ Přibližně ve stejné době, kdy je zachycena velká donace klášteru v Drkolné, jsou zachyceny majetkové přesuny mezi Vítkem ze Skalice, Ludmilou, dcerou Vítka Staršího, Falkenštejny a klášterem ve Světlé (Zwettl). Těmuž klášteru udělil majetky i Čěč z Budějovic, pán na velešínském hradě. Tyto donace uskutečnily se pak za svědectví Vítka z Krumlova.²³⁵ Mezi podporovatele kláštera ve Světlé patřil i Vítek z Klokot z třeboňské větve Vítkovců.²³⁶

Na spojnici mezi hornorakouským a českým územím byl roku 1259²³⁷ založen klášter Vyšší Brod, který byl záhy obdarován Vokem z Rožmberka a bratry Vítkem a Budivojem z Krumlova majetky na rakouské i české straně hranice²³⁸ a stal se díky své poloze velmi záhy centrem německého písemnictví v českých zemích. Rozhodující vliv na konvent uplatňovali od počátku nejen páni z Rožmberka, ale též páni z Krumlova a Harrachové.²³⁹ Do kláštera byli povoláni cisterciáckí mniši z Wilheringu poblíž Lince a to zřejmě proto, že cisterciáci byli v domovině Vokovy manželky Hedviky ze Schaunbergu velmi oblíbeni (v Rakousku podél Dunaje je totiž hned po severní Francii největší hustota cisterciáckých klášterů) a zároveň byl Wilhering rodovou nekropolí rodu Schaunberg stejně tak jako Vyšší Brod v případě pánů z růže.

Právě v dobách Voka z Rožmberka se prohloubilo sepětí českých a rakouských zemí související s celkovou politikou českého krále po připojení rakouských území k Českému království, které se odehrálo v návaznosti na vymření rodu Babenberků. Dochází k celkové strukturální proměně království, král rozvíjí svou velkolepou

²³³ Okolnosti založení kláštera popsáno dle: Hermann FILLITZ (ed.), *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich I. Früh- und Hochmittelalter*, München 1998, s. 298-299; Alois ZAUNER, *Zur Frühgeschichte des Stiftes Schlägl*. In: Walter Aspernig (ed.), *Festschrift G. Winkler zum 70. Geburtstag*, Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines, Gesellschaft für Landeskunde I. Abhandlungen 149, Linz 2004, s. 327-394.

²³⁴ Zejména donace z roku 1264 CDB V/1, č. 428, s. 635-636.

²³⁵ Listina Vítka ze Skalice z 25.5. 1265 (orig. Stiftsarchiw Zwettl) CDB V/1, č. 443, s. 654-656; Listina Čěče z Velešína z r. 1266 CDB V/1, č. 476, s. 705-707 (orig. Stiftsarchiv Zwettl).

²³⁶ CDB V/1, č. 429, s. 637 (orig. Stiftsarchiv Zwettl).

²³⁷ Donace Voka z Rožmberka, Budivoje a Vítka z Krumlova a potvrzení pražského biskupství: FRA II/23, č. 2-4, s. 1-6.

²³⁸ Obě listiny jsou shodně datovány k 1. 6. 1259. Téhož dne tyto donace potvrdil i pražský biskup, čímž dal zakládacímú aktu církevní požehnání. Žádost o zřízení kláštera podával generální kapitule v Cîteaux Vok z Rožmberka, shodou okolností či úmyslem ve stejný čas jako Přemysl Otakar II. pro budoucí klášter Zlatá Koruna, k jehož založení došlo až po Vokově smrti.

²³⁹ Milan HLINOMAZ – Vlastimil KOLDA, *Vyšebrodský klášter - nekropole Rožmberků*, JSH 57, 1988, s. 173.

zakladatelskou politiku.²⁴⁰ Jelikož mnohé državy Vítkovců zasahovaly hluboko do Podunají, staly se strategickými body politiky Přemysla Otakara II.²⁴¹ Do čela politiky se dostávají po nástupu nového krále na trůn Bavorové ze Strakonice i páni z Hradce, Vok z Rožmberka přijímá hodnost maršálka království²⁴² a později se stává štyrským hejtmanem. Přichází sňatky, které překonávají hranice – již zmiňovaný sňatek Voka z Rožmberka s Hedvikou ze Schaunbergu, vdovou po Jindřichu V. „Psíku“ z Kuenringu, sňatek Oldřicha z Hradce s Marií z Hardeggu, Budivoje z Krumlova s Perchtou z Falkenštejna či Vítka z Krumlova se Sibylou.²⁴³ Sňatky s nevěstami z Podunají nebyly však pouze doménou nejvyšší šlechty, Čěc z Budějovic, jenž v této době drží zeměpanský hrad Velešín,²⁴⁴ si vyhlédl svou paní též mezi rakouskými šlechtičkami, jeho ženou se stala Gisela z Kuenringu z dürnsteinské větve rodu.²⁴⁵

Právě manželky, o kterých prameny v mnohých případech nevydávají přílišného svědectví, ovlivňovaly dění více, než by se na první pohled mohlo zdát. Nejen, že mnohé spravovaly rodové statky (ku příkladu Hedvika ze Schaunbergu se ve správě držeb Rožmberků nechala zastupovat dokonce i svými bratry a synovci), ale mnohdy se tyto dámy stávaly patronkami a podporovatelkami církevních institucí, z jejich popudu vznikala mnohá umělecká díla či literární skvosty. Zde máme na mysli soubor veršovaných legend zvaný *Märterbuch*,²⁴⁶ jenž byl objeven v dolnorakouském klášteře Klosterneuburg a dle písma jeho vznik lze zařadit ještě do 13. století.²⁴⁷ Jak autor, tak

²⁴⁰ Celkový přehled viz: J. KUTHAN, *Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku*, Praha 1991; Týž, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města – hrady – kláštery - kostely*, Vimperk 1994; A. MUDRA (ed.), *Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity* (= Opera Facultatis Theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium 7), Praha 2008.

²⁴¹ Maxmilian WELTLIN, *Landesherr und Landherren. Zur Herrschaft Ottokars II. Přemysl in Österreich*. In: Maxmilian Weltlin (ed.), *Ottokar-Forschungen. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* 44/45, Wien 1978, s. 159-225.

²⁴² Ve svědečné řadě královny listiny čteme „Wocho marschalus de Rosenberch.“ Viz: CDB V/1, č. 46, s. 98.

²⁴³ Manželky pánů z Krumlova jmenovitě uvedeny CDB V/1, č. 189, s. 301.

²⁴⁴ Hrad Velešín náleží k horizontu nejstarších kamenných hradů v Čechách a zaujímá velmi významnou pozici nejen mezi královskými fundacemi, ale zároveň v kontextu české architektury vůbec. Bohužel nutno konstatovat, že zříceninám hradu s torzálně dochovanou kaplí (v níž byly dokonce i odkryty nástěnných maleb, pravděpodobně ještě ze 13. století - dnes tyto fragmenty není možno kvalifikovaně zhodnotit neboť byly přeneseny neznámo kam a zachovalo se pouze několik fotografií v restaurátorské zprávě z roku 1976) nebyla věnována odpovídající pozornost. Nejnověji viz: T. DURDÍK, *Hrady na Malši*, Praha 2008, s. 9-41. Právě hradní kaple ještě v pozdně románském slohu, která není přisazena k nádvoří fasádě palácové křídla poukazuje na cizí genetické souvislosti-Rakousko (např. Starhemberg) či Německo.

²⁴⁵ CDB V/1, č. 476, s. 705-707. Postavení Čěče z Budějovic je zajímavou otázkou zvláště k jeho vztahu ke králi a držbě hradu Velešín. Vzal si ženu z nesvobodného rodu, sám však sebe označuje „Schetscho de Wilitschin baro terre Boemie.“

²⁴⁶ Ernst GRIERACH (ed.), *Das Märterbuch, Deutsche Texte des Mittelalters* 32, Berlin 1928.

²⁴⁷ V. BOK a kol., *Moravo*, s. 133.

zadavatel (respektive zadavatelka) díla zůstávají pro nás anonymní, ale jednou z možností vzniku této literární památky je podnět Hedviky ze Schaunbergu, Vokovy manželky. Sepsání této literární památky na území jižních Čech při současném stavu poznání nelze spolehlivě vyloučit. Vzhledem k tomu, jak vysoké postavení si mnozí Vítkovci na panovníkově dvoře vydobyli a v jakém prostředí se pohybovali, zajisté poznali společensky reprezentativní funkci literárních děl. V jihočeském prostředí, dvůr krumlovský nevyjímaje, byla již na počátku 14. století velmi oblíbená staročeská Alexandreida, jak o tom svědčí počet dochovaných zlomků.²⁴⁸

Významným centrem středohornoněmecké literatury v Českém království se stal záhy Jindřichův Hradec a zmínky o něm nalezneme v eposu neznámého pěvce *Die Kreuzfahrt des Landgrafen Ludwigs des Frommen von Thüringen*, který vznikl kolem roku 1300.²⁴⁹ Ačkoli se páni z Hradce této výpravy nezúčastnili, velebí je básník skrze jejich příbuzenství s dolnorakouským rodem Playen-Hardegg. Právě z tohoto rodu pocházela Marie, manželka Oldřicha I. z Hradce a praneteř Lutolda II. von Playen, jenž opravdu zemřel na křížové výpravě roku 1189 a jehož činy básník opěvuje. Vyzdvihována je chrabrost rodu, básník zmiňuje smrt Mariiných bratrů v boji (v bitvě u Kressenbrunnu 1260) a připomíná, že hraběnka je poslední členkou svého rodu.²⁵⁰ Skladba na mnohých místech líčí zázračnou pomoc sv. Jiřího, patrona rytířstva, který byl na jindřichohradeckém dvoře též uctíván, jak o tom svědčí dodnes zachovaný freskový cyklus svatojiřské legendy z roku 1338, jenž zároveň dokládá vzájemné působení české a německé kultury na dvoře pánů z Hradce.²⁵¹ Patrocinium sv. Jiří má i kaple na Českém Krumlově což znamená, že rytířské ideály a přednes dvorské lyriky v tomto regionu nebyly šlechtě až tak vzdálené.²⁵²

O tomto svědčí i dílo básníka Heinricha z Friedbergu popisující turnajovou jízdu pána z Michalovic do oblasti Porýní a Paříže - skladba *Ritterfahrt Johans von Michelsberg* sepsaná v duchu dvorské epiky vyzdvihující rytířskou čest a ideu dvorské lásky vznikla v devadesátých letech 13. století na objednávku Michaloviců. Sám básník byl totiž činný na dvoře pánů z Lichtenburka ve východních Čechách, kde měli své statky i Michalovici a to zejména v okolí dnešního Mladoboleslavska. Krom toho páni z Michalovic drželi statky na jihu Čech, snad již počátkem druhé půle 13. století získali

²⁴⁸ V. BOK, *Příspěvky, ...v tisku*

²⁴⁹ MGH *Scriptores IV. Deutsche chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters 2. Die Kreuzfahrt des Langrafen Ludwigs des Frommen von Thüringen*, ed. Hans NAUMANN, Berlin 1923.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 217-218.

²⁵¹ V. BOK a kol., *Moravo*, s. 135-138.

²⁵² O literární kultuře na českokrumlovském dvoře: V. BOK, *Příspěvky, ...v tisku*

hrad Velešín a byli pokrevně spřízněny s Rožmberky (Beneš z Michalovic, Janův syn, byl sezdán s Johankou z Rožmberka, dcerou Jindřicha I.).²⁵³

Oproti všem těmto zprávám zdá se, že krumlovská linie zůstává skryta ve stínu a zářném lesku svých příbuzných. Je pravdou, že mnozí členové této rodové větve nezastávali na královském dvoře kontinuálně vysoké funkce, přesto však při bližším pohledu na svědečné řady listin zjistíme, že tomu tak nebylo. O jejich samostatné politice a strategii toho ovšem z charakteru těchto zmínek mnoho vyčíst nelze. Mlčení pramenů pak mnoho neprozrazuje ani o jejich případné angažovanosti v odboji královice Přemysla proti jeho otci Václavovi I. na sklonku čtyřicátých let 13. století. Podpora Vítka z Hradce pro odboj je nepochybná, ale celkově je situace v jižních Čechách velmi těžce postižitelná.²⁵⁴ V těchto letech je možné počítat teprve s budováním rodového zázemí krumlovské větve, které později umožnilo vzestup Závise a jeho bratra Vítka z Krumlova, podkomořího Václava II, později maršálka Českého království, znojemského purkrabí, který stojí poněkud stranou svého slavnějšího bratra.

5.3. Zelená růže krumlovská

Jako první z Vítkovců užívali predikát z Krumlova až pravnuci Vítka z Prčice. Jak bylo výše řečeno, dá se předpokládat již v generaci synů Vítka z Prčice rozdělení rodových držav a sfér vlivu jednotlivých větví. Snad se o tom jednalo i na onom rodovém shromáždění, které se odehrálo roku 1220 ve Vleticích. Ostatně, jak se dozvídáme ze svědečných řad jiných listin, nebyly takovéto rodové sešlosti ničím neobvyklým,²⁵⁵ velmi často pak nalézáme v listinách jako svědky Vítkovce z různých větví rodu a dále i četné rakouské příbuzné či drobnou šlechtu, která měla na kolonizačním úsilí Vítkovců svůj podíl.²⁵⁶ Vraťme se ještě jednou k listině z roku 1220, jejímž vydavatelem byl Vítek z Blankenbergu, syn Vítka z Prčice. Zmíněni jsou krom osob z blízkého okolí Vítkovců též bratři Vítka Mladšího Vítek z Klokot (linie

²⁵³ A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 224.

²⁵⁴ Josef ŽEMLIČKA, *Odboj královice Přemysla v letech 1248-1249 a jeho sociální zázemí*, ČsČH 33, 1985, s. 564-596.

²⁵⁵ Tak se odehrálo i v březnu roku 1272 v souvislosti s darováním patronátní práva ke kostelu v Raabsu (NÖ) konventu Vyšebrodskému. Jak bylo výše řečeno, byl Raab udělen Přemyslem Otakarem II. roku 1260 Vokovi z Rožmberka a roku 1278 se navrací do rukou nového zeměpána. Viz FRA II/23, č. 20, s. 25-26.

²⁵⁶ Výzkumu nižší šlechty na jihu Čech v těchto dobách se doposud nedostalo odpovídající pozornosti. Alespoň částečně se tomuto tématu věnuje projekt Adel, Burg und Herrschaft in unterem Mühlviertel, který je výzkumným záměrem vídeňského Institutu für Österreichische Geschichtsforschung. Konec projektu je plánován v květnu roku 2011.

pozdějších pánů z Landštejna), Jindřich z Hradce, Budivoj – bratr Závěš s otcem Vítkem (větev krumlovská), dále Vok a Zachariáš, synové Vítky (větev rožmberská).²⁵⁷ Jsou zde jmenováni zástupci čtyř hlavních větví rodu, pak samozřejmě existovaly větve vedlejší (páni ze Stráže, z Ústí, z Kosovy Hory a další).²⁵⁸

Díky této rodové sešlosti můžeme celkem věrně rekonstruovat rodinné vazby větve krumlovské. Vítek zvaný Starší, v pramenech uváděných bez predikátu, je považován za zakladatele linie krumlovské. Poprvé jej prameny zachycují v roce 1213 v souvislosti s listinou vyhotovenou Přemyslem Otakarem I. pro řád johanitů.²⁵⁹ S osobou Vítky Staršího se setkáváme ještě v roce 1236, kdy je na královské listině Václavově jmenován mezi svědky společně s bratrem Vítkem mladším a synovci Vítkem a Sezimou z hradecké větve,²⁶⁰ pak o něm nemáme zpráv. V letech 1231-1236 se pohyboval na dvoře krále Václava I.. Vítek Starší měl jediného známého syna a tím byl Závěš, který se v pramenech objevuje s predikátem z Nechanic.²⁶¹

Závěš z Nechanic (pramenně doložen 1216-1257) mezi lety 1234-37 zastával úřad podkomořího²⁶² a ke dvoru přivedl i své vnuky Vítky a Budivoje (v okolí králova dvora doložitelní v letech 1233, 1235 a 1236). Po roce 1236 se však Vítkovci z králova dvora stahují do ústraní, což souvisí zřejmě s královou politikou vzhledem k právě probíhajícímu sporu Václava I. s císařem Fridrichem II. o dědictví babenberské. Po zažehnutí tohoto sporu se pak Vítkovci na krátkou dobu opět navrací na královský dvůr (zastihujeme je zde mezi lety 1242-1244).

Závěš po sobě zanechal dva syny, Budivoje a Vítky. Pravděpodobně starší Budivoj (doložen 1220-1272) psal se predikátem ze Sepekova (doložen pouze jednou a to v roce 1268),²⁶³ v letech 1259-1261 z Krumlova²⁶⁴ (a tento si nechal vyřít i na své pečeti) ²⁶⁵ a od roku 1264 výhradně užíval predikátu ze Skalice.²⁶⁶ V této generaci, budeme-li postupovat dle predikátních sídel a míst vydání listin, blíží se sídla více jihu

²⁵⁷ CDB II, č. 208, s. 193.

²⁵⁸ A. KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky*, s. 78.

²⁵⁹ „Vitko senior filius Vitkonis“ RBM I č. 547, s. 255.

²⁶⁰ RBM I, č. 889, s. 418.

²⁶¹ Poprvé je použil 18. 3. 1235, kdy krom svého úředního titulu uvedl i tento predikát „Zavise subcamerarius regis de Nechanicz,“ RBM I, č. 871, s. 411.

²⁶² Prvně doložen ve funkci v březnu 1234 RBM I, č. 829, s. 391. Naposledy ve funkci RBM I, č. 921, s. 429.

²⁶³ Budivuoy de Sepecow, RBM II, č. 620, s. 241.

²⁶⁴ M. PANGERL, *Die Wittigonen*, s. 543.

²⁶⁵ Listina donace vyšebrodskému klášteru z 1.6. 1259 (orig. archiv cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě).

²⁶⁶ Přesto ale stále používá typář s opisem "+ DNI BUDIVOGII DE KRVMNOVVE." Budivoj pečetil minimálně dvěma typáři s tímto opisem, přičemž oba se výrazně odlišovaly ve ztvárnění erbovního znamení. Bohužel literatura k nejstarším pečetím Vítkovců dodnes absentuje.

Čech. V této generaci páni z Krumlova pronikají do rakouského prostředí, jak o tom svědčí manželky obou bratrů. Paní Perchta, manželka Budivojova, pocházela zřejmě z rodu Falkenštejnů a byla vnučkou zakladatele kláštera Drkolná, Kalhocha II. z Falkenštejna.²⁶⁷ Páni z Krumlova, stejně jako Rožmberkové, stali se významnými patrony tohoto kláštera a styky v této oblasti měli zřejmě již před druhým založením kláštera v roce 1218, kdy byli povoláni premonstráti z Milevska, které bylo v bezprostředním sousedství držav pánů linie krumlovských Vítkovců. Budivoj se zúčastnil roku 1260 tažení proti Uhrům a zemřel brzy po roce 1272.²⁶⁸

Taktéž manželka Vítka, Sibyla, byla zřejmě rakouského původu. Bohužel známe jen její křestní jméno. Právě Vítek z Krumlova (doložen 1220-1277) použil jako první vůbec predikátu z Krumlova (1. 4. 1253),²⁶⁹ ale užíval i predikátů ze Sepekova (1251) a Načeradce (1252). Oba bratři jsou většinou ve svědečných řadách listin identifikováni osobou svého otce: „Budiuoy et Witigo filii Zawisi.“²⁷⁰ Obdobně jako Budivoj nezastával Vítek žádné vysoké funkce na královském dvoře, ale že by oba bratři stáli úplně stranou veškerého dění, je vzhledem k osobám, s nimiž na listinách svědčí, zcela vyloučeno. Vítka zastihujeme ve společnosti elity Českého království, o čemž svědčí jeho zastoupení mezi svědky listin českého krále (mezi lety 1253-1264)²⁷¹ a ještě v dobách působení Závaše z Nechanic jej zastihujeme na královském dvoře.

V této generaci byli páni z Krumlova požehnáni četným potomstvem. Z manželského svazku Perchty a Budivoje vzešlo několik dcer a pět synů (Vítek, Závaš, Vok, Budivoj, Henclín),²⁷² manželství Vítka bylo pak požehnáno dvěma syny - Jindřichem a Vokem. Jakého rozsahu byl v této době rodový statek pánů z Krumlova? „Páni krumlovští drželi část nejstarších statků Vítkovců, rozložených v středočeské hornatině na východ od Vltavy, kde nejdůležitější jich državy byly Načeradec, Chvalov, Břeží, Veletín a Miskov. Dále na jih v okolí táborském měli Krumlovští Sepekov, Radětice, Zběšice, Popovice, Podboří, Zalší, Držkrajov, Božetice, Hodušín, Vlksice, Vratíšov, Mlčkov, Bečov, Soběnov, Rašovice, Nosetín, Hodětín, Chýšku, Krychov a

²⁶⁷ Kalhoch na závěti své pečeti roku 1269 (jedná se o ves Šindlovou-stejná donace jako Budivoj) použil rodný znak v kombinaci s pětilistou růží. UBLoE III, č. 384, s. 361 (orig. Stiftsarchiv Schlägel).

²⁶⁸ J. ŠUSTA, *Závaš*, s. 71.

²⁶⁹ UBLoE III, č. 204, s. 200.

²⁷⁰ Listina Václava 1236, RBM I, č. 2645, s. 1162.

²⁷¹ RBM II, č. 874, č. 1084, č. 1279, č. 1322.

²⁷² RBM II, č. 2070, s. 893, č. 2734, s. 1195. Zde jsou jmenovány predikáty, které bratři užívali i majetky, které bratřím patřily.

Podolí. Kdes tam snad stál také hrad Skalice.²⁷³ Že by Ledenice u Budějovic a Strunkovice u Vodňan již tehdy byly Vítkovcům náležely, nelze s jistotou tvrdit. Jiný komplex tvořily statky v území bývalého hvozdu pomezního. Hospodářská činnost pánů z Růže zde se počala asi počátkem XIII. století, a jedním z jejich ohnisek byl hrad Krumlov, kolem něhož se nové kultury kupily. Panství Krumlovské té doby nesmíme si však představovati v pozdějším rozsahu. Obmezovalo se na několik vesnic v nejbližším okolí hradu. Jiné nepatrné zboží počalo se asi tehda vynořovati z hustých lesův okolo Vítkova kamene, a mimoto měla větev Krumlovská některé roztroušené vesničky v krajině té, jako Světlík, Jílovice, Strašeň, Záboř a. j.²⁷⁴ Tak o državách krumlovských Vítkovců soudí Josef Šusta, který vychází ze studie Pangerlovy.²⁷⁵

Zároveň se nabízí otázka, zda již v této době došlo k dělení majetku mezi bratry. Vypovídala by tomu dikce králových listin vydaných roku 1291 a 1306.²⁷⁶ Ačkoli synové Budivoje i Vítka užívají predikátu z Krumlova, přeci jen po propadnutí hrdla a statků za angažovanost ve vzpouře Závišově zdá se, že na Krumlově poklidně sedí Vítkovi synové a to až do doby, kdy bez potomků v roce 1302, jak praví nekrologium vyšebrodského kláštera,²⁷⁷ Vokem tato větev Vítkovců vymírá a panství krumlovského se na základě královny listiny, kterou se Václav II. vzdává svého práva odúmrti na toto zboží, ujímá se Jindřich z Rožmberka. K tomu ale dále a nyní věnujme se krátce synům Budivojovým.

Jak již bylo jednou zmíněno, dočkal se Budivoj požehnaného potomstva, celkem pěti synů a několika dcer, jejichž jména jsou nám doposud neznáma. Záviš, snad syn nejstarší, toho jména druhý, je z této generace nejznámější díky své strmé kariéře. Avšak ani jeho bratr Vítek, toho jména třetí v posloupnosti rodu pánů zelené růže, nezastával funkci menší, než byl královský podkomoří. Méně je toho známo o dalších třech bratrech - Vokovi, Budivojovi, Henclínovi.

²⁷³ V listině Václava II. z 9. ledna roku 1306 pojednávající „super bonis in Sepekow“ proskribovaných bratří Záviše, Vítka, Voka, Budivoje a Henclína: „oppido Sepekow, Scalicz loco munitonis, necnon Radeticz, dimidia villa;...dimidia villa Dirscrayow“ (RBM II, č. 2070, s. 893), pro ostatní místa je použito jen výrazu curia (dvorec) - snad i zde bychom mohli očekávat panská sídla. Zbylá místa jsou označena povětšinou jen jako villis.

²⁷⁴ J. ŠUSTA, *Záviš*, s. 71.

²⁷⁵ M. PANGERL, *Die Wittigonen*, s. 541-552; Týž, *Zawisch von Falkenstein*, MVGDB 10, 1871, s. 145-186.

²⁷⁶ RBM II, č. 2070, s. 893, č. 2734, s. 1195.

²⁷⁷ Maxmilian MILLAUER (ed.), *Fragmente aus dem Nekrolog des Zisterzienser-Stiftes Hohenfurt*, Prag 1819, s. 5.

Záviš z Falkenštejna sám nikdy predikátu z Krumlova, narozdíl od svých bratří, neužíval. Pokud bychom hledali predikát dle českého zboží, psal se pouze z Ledenic.²⁷⁸ O jeho postavení, sebevědomém vystupování a životních osudech popsáno již bylo dosti; jak Závišova hvězda vzhůru strmě stoupala, je příběh jiný.²⁷⁹ Podívejme se však na události, které se odehrávaly ve druhé půli sedmdesátých let 13. století na půdě jižních Čech, neboť nám mohou osvětlit i mnohé pro situaci na Krumlově. Právě tato doba těšit by se měla pozornosti badatelů nejvíce, neboť prameny různého druhu věnují tomuto regionu jako ohnisku povstání Vítkovců nemalé pozornosti.

Rozchod Vítkovců s panovníkem tehdy časově navazoval na konflikt Přemysla Otakara II. se štýrskou šlechtou odehrávající se v letech 1268-1269. Vítkovci, svázání s rakouskou šlechtou svými zájmy i jemným předivem vazeb příbuzenských, museli pro udržení držav volit pečlivě kroky své politiky mezi směrem politiky svých zeměpánů. Toto je zřejmé již několik desetiletí, pokud přihlídneme k jejich případným absencím u dvora, které nastaly bez zjevného konfliktu a byly povětšinou vyvolány pouze změnou královny politiky. Majetková rivalita Vítkovců s panovníkem vyvolaná snahami o rekonstrukci a posílení zeměpanské domény na jihu Čech nenabyla ale nikdy takových rozměrů, aby se vyhrotila v sedmdesátých letech v tak ostrý konflikt, aby český král musel dobývat hradů svých poddaných. Důležitý podíl na přechodu Vítkovců do opozice měl Záviš z Falkenštejna, který se v této době stává nástupcem v držbě falkenštejnských panství.²⁸⁰ Vítkovci svou doménu v jižních Čechách pevně zakotvili již v dobách vlády Přemyslova otce a nebyli na panovníkovi tolik závislí jako mnozí jiní šlechtici, což jim sice umožnilo samostatné vystupování, ale zároveň to znamenalo i jakousi izolovanost v případném povstání.

Rozšíření šlechtické vzpoury do Čech přinutilo Přemysla na podzim roku 1276 k uzavření mírové smlouvy s Rudolfem Habsburským. Mimoto tato smlouva zaručovala Vítkovcům za jejich odboj beztrestnost.²⁸¹ Četné zprávy hovoří o nových bojích roku 1277, kdy Záviš se svými spojenci plení statky královny a jeho věrných, Ojíz z Lomnice vyplenil České Budějovice.²⁸² Toto plnění však bylo pouze odezvou na královu

²⁷⁸ RBM II, s. 1456.

²⁷⁹ Výběrem: M. PANGERL, *Zawisch von Falkenstein*, MVGDB 10, 1871, s. 145-186; J. ŠUSTA, *Záviš z Falkenštejna*, ČCH 1, 1895, s. 69-75, 246-259, 287-298, 384-392; V. VANÍČEK, *Záviš z Falkenštejna a česká šlechta*, Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historica 24, 1990, s. 185-201; L. JAN, *Proces se Závišem a proměny královské vlády v letech 1289-1290*, ČCH 103, 2005, s. 1-40.

²⁸⁰ UBLoE III, č. 383, 384, s. 360-362. Jedná se o majetky, kterými disponovali i páni z Krumlova, proto tato úvaha (ves Šindlová).

²⁸¹ MGH *Leges IV. Constitutiones* 3, č. 113, s. 103-105.

²⁸² Tamtéž, č. 134, s. 129.

vojenskou kampaň téhož roku, o níž se norimberskému purkrabímu zmiňuje v jednom ze svých listů. Doslova si přeje „destructionem Witkonidum.“ Spíše než o vyhubení rodu, jak ve své studii soudí Lukáš Reitinger,²⁸³ šlo o likvidaci mocenských a majetkových pozic odbojných Vítkovců. Přemyslovo vojsko pak opravdu dobývalo hlavní rodová sídla rodu, dokonce i Jindřichův Hradec ocitl se v moci královské. O tom, zda byl dobyt i Český Krumlov, písemné prameny mlčí.

Situace v okolí Českokrumlovska musela být ale dosti dramatická, když usnesení generální kapituly v Cîteaux popisuje klášter ve Zlaté Koruně jako „locum destructum.“²⁸⁴ Obsahem celého dokumentu je totiž žádost o přenesení konventu na jiné místo. Lukáš Reitinger ve své studii nepochybuje, že jedním z cílů Přemyslových tažení krom Jindřichova Hradce, Trhových Svin a snad i Ústí, byl též Český Krumlov. Výsledky dendrochronologických analýz dřevěných prvků zámecké věže na Hrádku pak interpretuje ne jako „dosti opožděnou výstavbu základního fortifikačního prvku, ale také jako opravu či úpravu pobořeného hradu, který byl dobyt roku 1277.“²⁸⁵ Proti tomuto tvrzení nelze za současného stavu poznání cokoli namítat, Reitingerovu hypotézu ale potvrzují i výsledky archeologických výzkumů z území města Český Krumlov. V různých částech města byly totiž objeveny stopy po požáru, shodně datované do poslední třetiny 13. století.²⁸⁶ Zániková vrstva ani jakékoli stopy po požáru, které by bylo možno datovat do 13. století však při archeologických průzkumech prováděných v areálu zámku nebyly nalezeny. To by potvrzovalo teorii o jiné lokalizaci panského sídla v Českém Krumlově, velmožský dvorec nebo „městský palác.“²⁸⁷ Neexistence stop požáru v místě dnešního zámku snad může souviset s četnou stavební aktivitou pozdějších staletí, možná že k žádnému drancování sídla,

²⁸³ L. REITINGER, *Místo, ...v tisku*

²⁸⁴ *Statuta Capitulorum Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1788* III., ed. Joseph Maria CANIVEZ, Louvain 1935, s. 174.

²⁸⁵ L. REITINGER, *Místo, ...v tisku*

²⁸⁶ M. ERNÉE, *Archeologické výzkumy v historickém jádru Českého Krumlova v roce 1994*, AR 47, 1995, s. 455-458; M.ERNÉE – Z. THOMOVÁ, *Raně středověké nálezy na území města Český Krumlov*, AVJČ 10, 1997, s. 135-139; P. EFFENBERKOVÁ, *Záchranný archeologický výzkum v Masné ulici v Českém Krumlově*, AVJČ 16, 2003, s. 221-237; M. ERNÉE – F. GABRIEL, *Český Krumlov, Radniční ul. Č. 29. Informace o výsledcích zjišťovacího archeologického výzkumu*, AVJČ 14, 2001, s. 269-274.

²⁸⁷ Vítkovci v rakouském prostředí poznali ojedinělou stavbu tohoto typu na sever od Alp, tzv. Gozzoburg v dolnorakouském městě Krems. V detailu shodné stavební články i systém jejich užití jsou příznačné pro některé stavby Přemysla Otakara II., jmenovitě pro díla královské huti jakými je Zvíkov či Písek. (více viz J.KUTHAN, *Král Přemysl Otakar a jeho zakladatelské dílo v někdejších babenberských zemích*. In: Aleš Mudra (ed.), *Splendor et Gloria Regni Bohemiae* (= Opera Facultatis Theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium 7), Praha 2008, s. 251.) Implikaci podobně výstavného sídla v Českém Krumlově zavrhuji, méně skromná varianta stavby s obdobnou funkcí není vyloučena.

pokud stálo v místě nynějšího zámku, vůbec nedošlo a posádka se vzdala. To už se dnes asi nedozvíme. Každopádně je nesporné, že panské sídlo v Krumlově již v této době stálo. Zajímavý je ještě jeden fakt a tím jest nepravidelnost pláště bergfritu Hrádku, který možná naznačuje starší stavební etapu. Anomálie vykazující spodní část zdiva věže je tak velmi pravděpodobně způsobena druhotným oplentováním starší věže menšího průměru. Dnešní průměr věže Hrádku, tj. 11,6 m po této předpokládané stavební úpravě, totiž rozhodně nelze řadit mezi průměr.²⁸⁸

Toho roku, kdy se odehrávaly lité boje v jižních Čechách, zemřel Vítek II. z Krumlova. Listina vydaná roku 1277 (bez bližší datace), sepsaná na značně malý kus pergamenu, snad kvapně vyříznutý z jakési liturgické knihy, jen dokládá atmosféru oněch časů.²⁸⁹ Sama pak poutá pozornost nejen charakterem svého vyhotovení, který svědčí o jisté míře improvizace, ale i svým obsahem. Odpovídá totiž spíše závěti muže, který se snaží zachránit si na poslední chvíli spásu své duše obdarováním kláštera vyšebrodského. Jako svědci jsou uvedeni jménem pouze dva faráři z příhraničních osad, každý z jiné strany hranice. Jisté je tedy, že Vítek se na svém sídle v Krumlově nezdržoval a pobýval v kdesi v šumavských hvozdech, snad na Vítkově Hrádku.²⁹⁰

Ačkoli kroniky hovoří o konfiskaci majetku a trvalém vyhnanství Závíše a jeho rodu,²⁹¹ zůstal Krumlov následující léta v držení Vítkovců. Snad se vrátil pánům z Krumlova do držení ještě téhož roku, snad již zmiňovanou mírovou smlouvou Rudolfa Habsburského s Přemyslem Otakarem II.²⁹² či až po roce 1278, kdy moc Závíše z Falkenštejna a jeho bratra Vítka začala prudce stoupat. Jen málokterý z českých šlechticů měl takovou dávku kuráže, aby si vzal ženu z královského rodu. Závíš tak učinil, a to celkem dvakrát. Jeho bratr Vítek zastával úřad podkomořího (1284-1286), v roce 1288 je zmiňován jako maršálek Českého království a svým politickým i společenským postavením přiblížil se nejvíce slavnějšímu bratru svému.

Rok 1290 je pak pro Vítkovce krumlovské rokem tragickým – Závíš je v létě na pokutní louce pod hradem Hluboká, který tehdy drží násilím jeho bratr Vítek, s'at a bratřím Závíšovým nezbyvá nic jiného, než před králem svým se pokořit. Kolik vlastně bylo povstalců z rodu krumlovských a jak se toto dotklo zboží krumlovského? Zdá se,

²⁸⁸ J. VARHANÍK, *K počátkům*, s. 54.

²⁸⁹ Zde děkuji Mgr. Lukáši Reitingerovi za upozornění na existenci této zajímavé listiny.

²⁹⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 74. Počátky hradu jsou nejisté, snad výstavba počátkem 14. století. Jedná se o hrad donjonové dispozice přičemž obytná věž náleží k největším v Čechách. Viz: T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999, s. 598-599.

²⁹¹ FRB IV. *Chronicon Aulae Regiae*, ed. Josef EMLER, Praha 1884, s. 22.

²⁹² MGH *Leges IV. Constitutiones* 3, č. 129/130, s. 124.

že synové Vítka II. z Krumlova, Jindřich a Vok, nevystoupili v prospěch povstalců, neboť zboží jejich zůstalo jim v držení. Osud psanců však neminul Závišovy bratry Voka, Budivoje a Henclína, kteří sice nepropadli hrdlem, ale byly jim zabaveny statky, které byly postoupeny biskupu pražskému, stejně tak jako statky pana Hroznaty z Husic, který, stejně tak jako Vítek a jeho bratři, zboží biskupa vyplenily.²⁹³ Závišovi bratři odchází nejprve do Vídně²⁹⁴ a později přes Uhry, kde umírá Vítek III. z Krumlova, do Polska, kde nalézají konečné útočiště. Avšak ani tam nenaleznou klidu a zastihuje je hněv králův, který je při svém tažení za polskou korunu nechá popraviti.²⁹⁵ Před tímto exodem podařilo se však ještě darovat pro spásu Závišovy duše několik vsí klášteru vyšebrodskému,²⁹⁶ kde je Záviš údajně pohřben v kapitulní síni.²⁹⁷

Bratři Jindřich a Vok zůstali sedět na svém zboží a majetkové přesuny se jich asi nijak zvláště nedotkly. Ba naopak, v této době zachycujeme na Krumlově významnou stavební aktivitu. Do let 1291-1313 můžeme datovat vzorky odebrané z dřevěných prvků konstrukce podlaží věže Hrádku v rozsahu 1.-3. podlaží. Možná, že šlo pouze o zdokonalování fortifikace hradu, jeho celkové pevnosti a majestátu, neboť události z minulých desetiletí dávaly tušit, že doby jsou neklidné. Za stavitele Hrádku bychom tak podle této indicie označili tyto dva bratry. Průzkumy palácových křídel Hrádku naznačují celkovou nedokončenost stavby (neexistence výmalby palácových křídel, neexistence roubené komory). Je sice pravdou, že časový horizont skácení dřeva zasahuje až do doby vlády Petra I. z Rožmberka, ale vznik této části hradu až za jeho vlády je velmi málo pravděpodobný. K tomu však dále.

Nekrologium vyšebrodského kláštera uvádí u Voka z Krumlova jako den úmrtí 5. ledna 1302²⁹⁸ a Jindřichovo úmrtí datuje k 6. květnu 1301.²⁹⁹ V klášteře našla místo svého posledního odpočinku i paní Ofka, manželka Jindřichova, jež zemřela

²⁹³ J. ŠUSTA, *Záviš*, s. 391.

²⁹⁴ Rudolfem Habsburský zájmy Vítkovců hájil už roku 1277, Záviš tehdy dokonce dostával zprávy o aktuálním dění dříve než český král, což svědčí o exkluzivní propojenosti Vítkovců s Rudolfovým dvorem a logicky se proskribovaní povstalců uchýlili právě tam. O osudu bratří pojednává i Ottokars Österreichische Reimchronik viz: MGH *Scriptores V. Deutsche Chroniken. Ottokars Österreichische Reimchronik und andere Geschichtsbücher des Mittelalters 1*, ed. Joseph SEEMÜLLER, Hannover 1890 s. 275.

²⁹⁵ J. ŠUSTA, *Záviš*, s. 391.

²⁹⁶ RBM II, č. 1526, s. 657.

²⁹⁷ V závěru roku 2009 byly prováděny průzkumy v areálu kláštera, které vedly k objevení rožmberské hrobky pod podlahou na evangelijní straně presbytáře kostela (3.12.). V rámci výzkumu byla pozornost věnována i kapitulní síni, ale žádnou případnou dutinu, kde by se mohl skrývat údajný Závišův hrob se nalézt nepodařilo. Za tuto informaci laskavě děkuji převorovi vyšebrodského kláštera.

²⁹⁸ M. MILLAUER (ed.), *Fragmente aus dem Nekrolog des Zisterzienser-Stiftes Hohenfurt*, s. 5.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 28. „D. Hynko de Krumpnau, fundator et benef. monasterii.“

6. června 1300.³⁰⁰ Stejně jako Jindřich, tak ani Vok potomků se nedočkal a na jaře roku 1302 získávají Český Krumlov do držení na 300 let páni rudé růže.³⁰¹

5.4. Krumlovské dědictví

„My Václav, z Boží milosti král český a polský, dáváme na vědomí všem, jak současným, tak budoucím, že došlo k dohodě mezi námi a věrným našim milým Jindřichem z Rožmberka, nejvyšším komorníkem našeho království Českého, v záležitosti hradu Krumlova, který se stal našim majetkem dle práva a rovněž tak podle zvyku řečeného našeho království v důsledku smrti Voka a Hynka, bratří řečených z Krumlova, kteří zemřeli bez dědiců. Řekli jsme jmenovanému Jindřichovi, že kdyby se téhož samého hradu, darovaného jemu týmiž bratry, byl plným právem ujal, nastal by důvod k vyšetřování. Na základě prosby téhož Jindřicha, pro jeho věrnost k nám a pro jeho vykonané služby odstupujeme a odevzdáváme jemu všechna práva a právní záležitosti, která máme nebo jsme mohli mít, k řečenému hradu a statku a k jeho příslušenství, a totéž právo a právní záležitosti, které nám na řečeném hradě a statku patří, odstupujeme s plným právem a svobodně je odevzdáváme, chtějíce, aby řečený Jindřich a jeho dědicové předřečený hrad s vesnicemi, lidmi, obdělanými i neobdělanými poli, lesy, vodami, rybníky, loukami, pastvinami a všemi jinými právy, užitky a náležitostmi dědickým právem v budoucnosti měli a drželi je v míru a pokoji. Na svědectví těchto věcí nařídili jsme zhotovit přítomnou listinu a opatřit ji naší majestátní pečeti. Dáno v Brně rukou ctihodného Petra, biskupa basilejského, probošta vyšehradského a kancléře království Českého, našeho milého a urozeného, léta Páně 1302, o 6. idách dubnových (8. dubna), 15. indikce, léta našeho kralování českého pátého, polského druhého.“³⁰²

Osiřelého krumlovského panství se ujímá Jindřich z Rožmberka. Jak však vypadalo ono krumlovské dědictví?

Ve městečku pod hradem panuje čilý stavební ruch, polozemnice a roubené stavby krčí se ve stínu kamenných domů, zvuk hřmících loukotí vozů naložených cizokrajným zbožím při přejezdu mostu letí vzhůru a přehlušují rytmický tlukot kamenických kladívek. Do nebes počíná se zdvihati věž budovaného hradu, jenž majestátně trůní na skalním výběhu nad stříbropěnnou Vltavou a bdí nad tepajícím

³⁰⁰ M. MILLAUER (ed.), *Fragmente*, s. 34.

³⁰¹ RBM II, č. 1914, s. 823;

³⁰² A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší písemné zprávy o Rožmbercích a Českém Krumlově*. In: Václav Bůžek (ed.), *Českokrumlovsko proměnách staletí 1250-1850*, Český Krumlov 1999, s. 14.

životem v městečku. Je to pouze romantické zamyšlení nebo realita všedních dní krumlovských?

Hmotné podklady o budování nejstarší etap města překryty jsou dnes mohutnými stavebními kampaněmi z dob pozdní gotiky. Přesto však existují ještě svědkové této doby počátku vlády Rožmberků nad městečkem. Řeč již byla o zlatokorunském domu budovaném na nároží Radniční ulice a náměstí. Právě zde můžeme naléznout stavební články, které by neodporovaly dataci do počátků 14. století. Jedná se o okosený portál dnešní radniční budovy a dva fragmenty, zřejmě kružbových oken, v jeho těsné blízkosti. Na náměstí v sousedním domě čp. 2 ještě dnes plní svou funkci neprofilovaný portál ve formě lomeného oblouku a do stejného období kolem roku 1300 lze zařadit i prostě profilovaný portálek s lomeným obloukem v zadní zdi u schodiště do podkroví v domě čp. 55 v dnešní Kájovské ulici, hrotité okénku domu čp. 18 v Panské ulici otevírající prostor interiéru směrem do Soukenické ulice.³⁰³ Nesmíme opomenout ani na archeologické nálezy v bloku domů mezi Radniční, Dlouhou a Panskou ulicí, které zde zdokumentovaly relikty zděných konstrukcí datovaný kolem roku 1300.³⁰⁴ Na nejvyšším výběžku skalního ostrohu pravobřežního města vypínala se nad řekou Vltavou kaple sv. Václava, která stála v blízkosti budovaného kostela.³⁰⁵ Současně s kostelem byla pravděpodobně stavěna i fara a to v místě dnešní prelatury. Reprezentační místnosti v druhém podlaží „vynikající prostorností i nevšedními světelnými podmínkami“³⁰⁶ byly dendrochronologicky datovány do rozmezí let 1302-1360. Sídlištní aglomerace zvaná Krumlov již musela působit opravdu dojmem rozmáhajícího se města a zázemí vladařova, který sám jej roku 1309 nazval „nostra civitatis Crumnav.“³⁰⁷

Jak ale vypadalo krumlovské sídlo? Co o něm můžeme říci k této době? Vzhledem k rychlému přesídlení Rožmberků³⁰⁸ na Český Krumlov lze předpokládat, že byl Krumlov velmi komfortním a relativně i prostorným hradem.

Kde se nacházelo prvotní sídlo pánů zelené růže, po němž se od roku 1253 mnozí příslušníci rodu píší, není možné jednoznačně identifikovat. Celá lokalita byla možná zplanýrována roku 1277, kdy proti Vítkovcům zahájil odvetnou kampaň Přemysl

³⁰³ P. PAVELEC, *Počátky*, v tisku

³⁰⁴ M. ERNÉE, *Archeologické výzkumy*, s. 455-458

³⁰⁵ Přípuštění o hypotézy o starších základech kostela než z doby Petra I. z Rožmberka viz J. HEJNIC, *K zakládací listině*, s. 44-47; hypotéza o románském kostele: J. SCHWARZMEIER, *Im Ringe*, s. 16.

³⁰⁶ P. PAVELEC, *Počátky*, v tisku

³⁰⁷ UBKB I, č. 47, s. 9.

³⁰⁸ První listina nového majitele byla na Českém Krumlově vydána již 29. května 1305. Viz RBM II, č. 2034, s. 880.

Otakar II. Avšak ani toto nemůžeme s jistotou tvrdit, víme jistě jen, že v této době zachvátil pravobřežní sídlištní útvar požár. Bylo zničeno i panské sídlo?

Po popravě Závíše z Falkenštejna zachycujeme na hradní ostrožně významnou stavební aktivitu, kterou jsme identifikovali hlavně díky dendrochronologické analýze. Ta ukázala, že současná podoba třech podlaží věže Hrádku nepochází z poloviny 13. století, ale je bezmála o 40-50 let mladší. Tuto dataci je pak možné vztáhnout i na přiléhající palácové stavení.³⁰⁹ Tato informace však stojí v jistém rozporu s encyklopedickým tvrzením o stáří hradu vzhledem k typologické komparaci, kdy se uvažuje o Hrádku jako primární zástavbě, hradu bergfritového typu, vzniklém v polovině 13. století.

Podle nálezu zazděných ostění oken spolu s velkými plochami dochovaných hrubých středověkých omítek na severním, západním a jižním křídle objektu lze tvrdit, že Hrádek měl od počátku 3 křídla. Následné sondáže vnějších i vnitřních omítek potvrdily, že s největší pravděpodobností vznikl jako jednodílná stavba se třemi vzájemně propojenými palácovými křídly a výška objektu nelišila se příliš od té dnešní (tj. dvě podlaží). Zazděná obdélná okna, která se podařilo objevit, neumožňují však přesnější dataci, jen obecné zařazení do vývojového rámce a to do počátku 14. století.³¹⁰ S obdobným problémem nejasné datace se setkáváme i v případě portálu s lomeným obloukem v okrouhlé věži Hrádku, který lze vzhledem k jeho nevýraznému tvarosloví datovat všeobecně do druhé poloviny 13. století či doby kolem roku 1300, což v podstatě odpovídá výsledkům dendrochronologických analýz.

To, zda na místě Hrádku stála starší stavba pohlcená tímto velkolepým projektem trojkřídlého paláce je méně pravděpodobné, ale za současného stavu poznání tuto hypotézu nelze ani potvrdit, ani vyvrátit. Sondáže probíhaly povětšinou pouze v omítkových vrstvách a tak o nálezu případných dilatačních spár oddělující jednotlivé fáze výstavby nelze hovořit. Přesto je myšlenka primární existence západního křídla Hrádku stále živá.³¹¹ Hrádek samotný mohl mít tudíž dvě stavební etapy, na což by mohla poukazovat již výše zmíněná anomálie zdiva věže. Hrádek by tak byl opravdu miniaturním sídlem - západní křídlo a věž, v roce 1277 snad pobořená, v letech 1291-1313 celá dispozice velkolepě rozšířená. I když je toto časové rozmezí v podstatě velmi vágní (datace může spadat do jakéhokoli roku v rozmezí let 1291-1313), lze

³⁰⁹ Do přelomu 13. a 14. století byl datován i jeden dřevěný prvek z paláce Hrádku.

³¹⁰ V. MENCL, *Vývoj okna v architektuře českého středověku*, ZPP 20, 1960, s. 212.

³¹¹ Dne 26.3. jsem o této hypotéze debatovala s Ing. Danielem Šnejdem. Ten však své tvrzení o jednoduchém západním křídle blíže nezdůvodnil.

s jistou dávkou pravděpodobnosti tvrdit, že palác Hrádku s třemi křídly je dílem posledních pánů z Krumlova. Nejen vzhledem k oné nedokončenosti finální úpravy objektu, ale i vzhledem ke kamenickému zpracování ostění oken, které není příliš kvalitní.³¹²

Toto tedy byl onen krumlovský hrad, o němž se roku 1302 jedná. Avšak byl to celý hrad, nebo pouze jeho část? Datace nálezů z archeologického výzkumu z devadesátých let 20. století přinesla mnohé nové poznatky, avšak přesnější dataci odkrytých situací též nebylo možno určit než do obecného rámce druhé poloviny 13. století. Víme, že když Rožmberkové získávají Český Krumlov, bylo součástí hradu i druhé nádvoří, kde se v prstenci opevnění skrývalo metalurgické pracoviště na zpracování drahých kovů. Archeologové pouze na základě odkrytých situací bez relevantních nálezů vyvozují, že již v této době byl hrad dvoujádrový. Této hypotéze nahrává i fakt absence fortifikačního a komunikačního propojení Hrádku s archeologicky zjištěným opevněním. Této otázce se prakticky začala věnovat pozornost až v souvislosti s tvorbou počítačového modelu zámku, který ukázal, že Hrádek je ve své podstatě nepřístupnou stavbou, neboť když se vynesla situace odkrytých částí fortifikace, ukázalo se, že se východní úsek opevnění stýká s jižním v místě severozápadního nároží paláce Hrádku.³¹³ Absenci vstupu od severu, tj. z druhého nádvoří, potvrdily i sondáže omítek. Případný vstup od východu, tj. z prvního nádvoří, se doposud nepodařilo nalézt. Petr Pavelec ve své studii zvažuje možnost vstupu do Hrádku v prostoru severně od věže, tj. v severovýchodním koutu nádvoří, kde jediné dle typologické komparace přichází v úvahu vstup do objektu. Za indicie k tomu vedoucí považuje zazděný široký portál, který byl ještě v renesanci otevřený. Avšak k této hypotéze je nutné podotknout, že se jedná o nádvořní stranu paláce, který je až renesančním přístavkem související s přestavbou Hrádku v osmdesátých letech 16. století a právě stavební aktivita těchto let již zcela znemožňuje poznat případný průlom zdiva branou od východu. Žádný nový výsledek nepřinesly ani dendrochronologické analýzy.³¹⁴ Vzhledem k tomu, že ani při restaurování fasády se nenarazilo na východním průčelí Hrádku na žádnou anomálii, nelze toto s jistotou vůbec tvrdit.

³¹² P. PAVELEC, *Počátky*, v tisku

³¹³ 3D model, který na toto poukázal, je dílem autorky tohoto textu. Trojrozměrná počítačová vizualizace stavebního vývoje zámku v Českém Krumlově vzniká od podzimu roku 2008 a přispěl i k vyřešení mnohých otázek související se stavebním vývojem objektu i v mnohých dalších etapách jeho vývoje.

³¹⁴ Stropní trámy nad průjezdem, který Petr Pavelec považuje za původní vstup do hrádku, jsou trámy z r. 1590, jeden (asi druhotně použitý) z roku 1443.

Hrádek zůstává vlastně stále komunikačně nedostupným objektem, jeví se jako mrtvé jádro hradu.

Jenže to by pak jako stavba fortifikačního charakteru pozbýval smyslu, neboť samotná dispozice jeví se spíše jako přizpůsobení objektu ke komfortnějšímu pobytu. Vzhledem ke konfiskaci části majetků krumlovské větve Vítkovců je pravděpodobné, že bratři, kterým v podstatě zůstaly pouze državy v příhraničních oblastech, se rozhodli vybudovat rodovou rezidenci. Jelikož oba dva bratři na Krumlově prokazatelně sídlili, jsou prostory Hrádku velmi stísněné. Je pravdou, že dle Krumlova se psalo v jedné generaci až šest příslušníků rodu, ale je otázkou, zda zde tito opravdu trvale sídlili. S největší pravděpodobností nikoli, další predikáty, které tito příslušníci rodu užívali, byli ze Sepekova, Ledenic nebo Skalice a právě tyto statky nacházíme už v devadesátých letech v držení pražského biskupa. V této době předpokládejme i malý „dvůr“ každého z bratrů, v okolí Vítkovců zaznamenáváme četné příslušníky nižší šlechty, rytíře, nebo osoby ve služebním poměru, jak je zřejmé ze svědečných řad mnohých listin. Jindřich z Rožmberka pobývá na Krumlově už v roce 1305, kdy zde vydává svou první listinu a Rožmberk je jako místo vydání listin v následujících letech zastoupen pouze sporadicky. Z toho lze vyvozovat jediné, že Krumlov v této době byl nejen komunikačně lépe dostupný, ale nacházelo se zde i relativně komfortní sídlo. Stavební vývoj Dolního hradu na Rožmberku byl v této době prakticky stavebně ukončen a můžeme říci, že zajisté nabízel větší pohodlí a bezpečí než stísněný (a patrně stále rozestavěný) Hrádek.

Hrádek je ve své podstatě zcela nefunkčním fortifikačním prvkem, jeví se pouze jako akcent opevnění. Pokud však demaskujeme obraz středověkého hradu, v mnoha případech se nejednalo o primárně fortifikační stavbu. Nezanedbatelný fakt byla demonstrace moci a síly, což Hrádek svou polohou na samé hraně skály nad brodem dostatečně evokuje. Hrad jako takový je nutno chápat i jako sociální fenomén, stává se výrazem sebevědomí panstva a jeho rostoucího mocenského postavení, společenské prestiže a reprezentace. O tomto dostatečně vypovídá přestavba Hrádku za dob Oldřicha II. z Rožmberka ve dvacátých letech 15. století. Hrádek v této době sloužil jako sklad, přesto byl ale kompletně přestavěn, věž byla navýšena o patro a přepatrován byl i celý objekt Hrádku, který navíc získal i nový krov, který je tam v upravené podobě dodnes.³¹⁵

³¹⁵ Na nový renesanční krov bylo použito dřevo z krovu starého, vzniklého za dob Oldřicha II. z Rožmberka.

Vraťme se zpět k myšlence budování rodového sídla posledními pány z Krumlova. V pozdním středověku bývalo běžné, že si bratři rozdělili sféry užívání jednotlivých částí hradu a tak se tomu mohlo odehrát i na Krumlově a právě s tímto aktem, který mnohdy nebýval ani písemně stvrzen, souvisí stavba (či přestavba) Hrádku. Potom bychom však předpokládali existenci Horního hradu. Přiznejme, že vzhled Horního hradu do čtyřicátých let 14. století je nám v podstatě neznámý. Indicií, která nám může napovědět, je komplikovaný stavební vývoj východní věže Horního hradu

Tato věž jeví se dle půdorysu jako čtvercová, avšak průzkumy na místě samotném toto nepotvrzují.³¹⁶ Dodnes je v půdním prostoru zachovaná gotická korunní římsa, která však pokračuje dále k severu a je zratelná na východní fasádě zámku a fragment je dochován i na bývalém západním čele věže. Problémem interpretace je rozpor mezi tímto nálezem a půdorysem, který ukazuje čtvercovou věž, a tudíž se na první pohled zdá, že se jednalo o uzavřené těleso – věž, na kterou přiléhal ze severní strany nízký palác. Tomu ale odporuje fragment gotické korunní římsy pokračující dále k severu až k současnému nároží paláce. Severní strana věže, která by nám mohla mnohé objasnit, se v půdním prostoru už nedochovala kvůli vestavbě komínového tělesa. Situaci učinil nepřehlednějším ještě jeden fakt a tím je dendrochronologická datace fragmentu dřevěného trámu do let 1336-1348, který je zazděn na úrovni korunní římsy na severní straně paláce (čili severně od předpokládané věže). Nejstarší stavební vývoj východní věže lze tedy interpretovat rozdílnými způsoby.

Problémy v dataci a interpretaci potom představuje fragment okenní niky na jižní stěně východní věže. Toto okno mělo několik vývojových etap, bylo orámováno paspartou z jemně hlazené omítky, kolem se zachovala hrubá gotická exteriérová omítka. Toto okno pozbylo svého smyslu v souvislosti se vznikem (?) či navýšením vstupního objektu, jehož nároží se podařilo odkrýt v rámci restaurování fasád jižní průčelí Horního hradu, neboť střecha tohoto vstupního objektu (a to ve dvou stavebních etapách) se v otisku dodnes v půdním prostoru dochovala.

Máme zde tedy několik vývojových etap, co z toho můžeme vyvozovat pro vzhled východního průčelí krumlovského zámku? Datací ante quem pro věžové stavení zůstává rozmezí let 1336-1348. Vzhledem k indiciím v nižších patrech tzv. Starého paláce lze předpokládat, že východní věž byl zprvu opravdu čtvercového půdorysu, byla

³¹⁶ Průzkum torza věže, jakož i prostor Hrádku, jsme provedli 15.7.2009 s Ing. Danielem Šnejdem a Mgr. Petrem Pavelcem.

nižší, do úrovně 2. patra³¹⁷ a přiléhá k ní od severu malý palác (ostění, která se dochovala, jsou opět nevýrazného tvarosloví, které neumožňuje přesnější dataci). Později byla věž navýšena (samostatná stavební etapa?) a rozšířena směrem k severu (datace 1336-1348, což by odpovídalo listinnému materiálu pojednávajícím o hradní kapli, který vypovídá o stavebních akcích na hradě).

Jak tedy mohl vypadat hrad v dobách Jindřicha z Rožmberka? Bohužel nelze s jistotou říci, v jakém časovém intervalu se odehrály jednotlivé stavební etapy, o nichž k nám promlouvají fragmenty stavebních prvků, výše popsaných. Výstavba Horního hradu byla technicky, časově i finančně velmi náročnou záležitostí, před započítím stavby musely být provedeny rozsáhlé terénní úpravy. Zajímavé je i to, že oba paláce Horního hradu, o kterých se uvažuje jako o primárních prvcích zástavby jsou značně stísněné (rozměry severozápadního paláce jsou přibližně 20,5 x 7m a rozměry severovýchodního paláce 25,5 x 8,5 m) a stojí na severu, což je značně neobvyklé. Jižní strana totiž mohla být zastavěna až po zasypání skalní průrvy, což se mohlo táhnout i několik desetiletí a zástavba na jižní straně mohla být dokončena opravdu až za Rožmberků, protože tomu by neodporovaly písemné zprávy o kapli, kterou nechal dle dikce mnohých listin, výše citovaných, zbudovat Petr z Rožmberka. Český Krumlov se v roce 1316 stává i sídlem královny-vdovy, Violy Těšínské, manželky Petra I. a těžko uvěřit, že by Horní hrad byl postaven až v této době nebo dokonce až poté. Hrádek, jak bylo mnohokrát řečeno, stojí mimo komunikační osu Horního hradu a dendrochronologická datace ukazuje spíše na výstavbu komfortnějšího sídla než primárně na fortifikační stavbu. Predikát z Krumlova byl asi celkem prestižní záležitostí, jak o tom svědčí několik typářů Budivoje II. s opisem de Krumnowe. Budivoj který, ač predikátu z Krumlova v textu listin nepoužívá a dle pozdějších zmínek to vypadá, že Krumlov v držení on ani jeho bratři neměli, směle přivěšuje k listinám pečeť s predikátem z Krumlova. Jak můžeme vyčíst z listin, majetky na Sepekovsku byly označeny jen jako opevněná místa nebo dvorce. Krumlov mezi državami krumlovských Vítkovců však zaujímal výjimečnějšího postavení, o čemž mezi řádky může vypovídat i smírný tón listiny Václava II. z dubna roku 1302.

Nelze s určitostí říci, zda opravdu byl Horní hrad založen již za prvních pánů z Krumlova. Můžeme však opravdu poukázat na zdroje inspirace v blízkém pohraničí a vzhledem k následnému rozvoji města ve 14. století lze s jistotou tvrdit, že Český

³¹⁷ Přesnější informace bychom mohli mít z případných sondáží z prostoru tzv. Muzikantských pokojů. Zatím však neproběhly.

Krumlov byl již ve 13. století rodícím se městem, přičemž pečeť rezidenčního města vládařů vítkovcovského rodu mu vtiskli již páni erbu zelené růže.

6. ZÁVĚREM

Fragmentární pramenná základna, která je v mnoha ohledech nejednoznačná, umožňuje různé úhly pohledu a tím i tvorbu mnoha, často velmi odlišných, interpretačních modelů. Každá konstrukce má bezesporu své silné a slabé stránky. Je nutno si uvědomit, že žádný model není jediným možným a mnohdy nelze ani dokázat, že je tím nejpravděpodobnějším. Může se tak jevit v určitém stavu našeho poznání, které však nikdy nemůže být naprosto dokonalé, zvláště pro dobu, jíž se zabývala tato práce. Přesto je přínosné rozvíjet a prohlubovat naše poznání, ale i prověřovat získané poznatky skrze nástroje různých disciplín. Interdisciplinarita a diskuse mezi jednotlivými obory nabízí do budoucna velký inovační potenciál.

Tato práce v mnohém nastolila více otázek, než kolik jich bylo možno bezpečně zodpovědět. Cílem však nebylo vyvodit absolutní závěry a přinést nová překvapivá fakta. V mnohých případech totiž nelze žádný absolutní závěr vůbec říci. To ostatně nelze říci nikdy, neboť s každým novým nálezem se naše poznání prohlubuje a tím se otevírají nové horizonty a mění interpretace problému. Přesto si myslím, že i malý kamínek ve velké mozaice má svou cenu, neboť každý celek se skládá z mnoha detailů, každý je originálním a překvapivým.

Mezi vytčenými cíly této práce bylo nejen shromáždit dosavadní interpretace a teze věnující se počátkům českokrumlovského hradu, ale zároveň je i konfrontovat, diskutovat s nimi, a to za využití mnohých, dosud často nepublikovaných, výsledků. Do budoucna by bylo dobré zabývat se angažovaností Vítkovců v rakouském prostředí a tím i více přispět k otázce provázanosti, kulturnímu transferu mezi rakouským, bavorským a jihočeským prostorem, konstituování hranic i otázky klientských vztahů mezi církevními institucemi a šlechtou (čemuž se dosud pro námi dotčené období v jihočeském prostoru nikdo soustavně nevěnuje).

13. století bylo dobou dynamických změn v české společnosti. I dějiny hradů začaly naprostým vpádem do českých zemí, když si „nějací Němci uvnitř hranic českých ve hvozďě, k němuž se jde přes ves Bělou, hrad na strmé skále vystavěli.“³¹⁸ To se odehrálo dle Kosmovy kroniky roku 1121. Jednalo se o Přimdu. Ve stavebnictví však ještě dlouho převládala domácí osvědčená tradice opevněných dvorců. Byla Přimda

³¹⁸ FRB II. *Kronika Kosmova*, s. 181. „Eodem anno ex Teutonicis infra terminos Boemorum in silva, ad quam itur per villam Bela in praerupta rupe aedificant castrum.“

jako nejstarší kamenný hrad v Čechách na dobu více jak tří generací opravdu oním nesrozumitelným, cizorodým a osamělým elementem?

Významnými ukazateli pro diskusi k počátkům českých kamenných hradů mohou být panovníkovy stavební počiny, jmenovat můžeme na tomto místě hrad Křivoklát. „Stabilizace jeho složité architektonické podoby trvala až hluboko do druhé poloviny 13. století. I tento údaj si je dobré uvědomit před cestou za počátky šlechtických hradů.“³¹⁹

Stavba hradů byla součástí přejímání rytířské kultury, jak ostatně dokládají i německá jména mnohých hradů podnes. V této době se teprve ustalují predikáty; jak bylo názorně ukázáno na osobě Vítka z Prčice a jeho potomků, stačilo povětšinou k identifikaci osoby nebo i potomků uvedení důstojenství, kterému se těšil na panovníkově dvoře. Díky rodovým vazbám k Podunají však vstoupily vrcholně středověké hrady do každodenního života Vítkovců již před polovinou 13. století. Zůstával tak kamenný hrad, stavba náročného architektonického řešení, stále jen výsadou panovníka?

Právě Vítkovci, jako jedni z mála, byli schopni vystavět si sídlo, „miniaturu královského hradu“ – v této souvislosti lze hovořit o Příběnicích³²⁰ či velkolepě pojatém Jindřichově Hradci nebo Rožmberku a snad i Českém Krumlově. Vzhledem k nezávislé politice, kdy se Vítkovci stávali protihráči panovníka na politickém poli nejen českém, těžko můžeme uvažovat o tom, že by se jejich hlavní rodová sídla krčila v podobě dvorců za zemním či dřevohlinitým opevněním v chladném stínu pozdně románských kostelů.

³¹⁹ J. KLÁPŠTĚ, *Proměna*, s. 122.

³²⁰ V současné době se připravuje nová kniha o tomto hradu z pera Tomáše Durdíka a Petra Rožmberského, její závěry ovšem z časových důvodů nemohly být zohledněny.

7. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

7.1. Seznam zkratk:

AČ	Archiv český
AČas	Archivní časopis
AH	Archaeologica Historica
AÖG	Archiv für österreichische Geschichte
AR	Archeologické rozhledy
AVJČ	Archeologické výzkumy v jižních Čechách
CB	Castellologica Bohemica
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
ČCH	Český časopis historický
ČsČH	Československý časopis historický
ČSPS	Časopis Společnosti přátel starožitností
FHB	Folia historica Bohemica
FRA	Fontes rerum Austriacarum
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
HaG	Heraldika a genealogie
JSH	Jihočeský sborník historický
LF	Listy filologické
MaVP	Muzejní a vlastivědná práce
MB	Monumenta boica
MGH	Monumenta Germaniae historica
MOÖLA	Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs
MVDGB	Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
OH	Opera historica
PP	Průzkumy památek
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
UBKB	Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen
UBLoE	Urkundenbuch des Landes ob der Enns
VVM	Vlastivědný věstník moravský
Výběr	Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech
ZPP	Zprávy památkové péče

7.2. Prameny nevydané

Archiv kláštera ve Vyšším Brodě (dostupné z www.monasterium.net)³²¹

listina z 1. 6. 1259, vydavatel Budivoj z Krumlova.

listina z 1. 6. 1259, vydavatel Vítek z Krumlova.

listina z roku 1277, vydavatel Vítek z Krumlova.

listina z roku 1290, vydavatelé Vok a Vítek z Krumlova.

Státní oblastní archiv Třeboň

SOA Třeboň, Velkostatek Orlík, III K beta 5.

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov

SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sbirka rukopisů, č. 187.

SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sbirka rukopisů, č. 188.

SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I A B 538.

SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 5 AS č.2.

SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I 3 K β 7e.

Stiftsarchiv Schlägl (dostupné z www.monasterium.net)

listina z roku 1264, vydavatel Budovoj z Krumlova a Skalice

listina z 13. 6. 1269 (?), vydavatel Kalhoch II. z Falkenštejna

Stiftsarchiv Zwettl (dostupné z www.monasterium.net)

listina z 25. 5. 1265, vydavatel Vítek ze Skalice

listina z 25. 5. 1265, vydavatelka Ludmila de Reusch

listina z 26. 6. 1266, vydavatel Čěč z Velešina

³²¹ V on-line databázi u pramenů z některých archivů nejsou uvedeny signatury (bohužel se jedná níže jmenované archivy klášterů ve Vyšším Brodě, Světlé a Drkolné). Listiny se však dají dohledat dle data vydání.

7.3. Edice pramenů

- BLÁHOVÁ, Marie (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha, Svoboda, 1987, 647 s.
- BŘEZAN, Václav (ed. Jaroslav PÁNEK), *Životy posledních Rožmberků I-II*, Praha, Svoboda, 1985, 905 s.
- KUBÍKOVÁ, Anna (ed.), *Rožmberské kroniky. Krátký a summovní výtah od Václava Březana*, České Budějovice, Veduta, 2005, 294 s.
- von LIECHTENSTEIN, Ulrich (ed. Karl LACHMANN), *Vrouwen Dienest*, Berlin, Verlag der Sanderschen Buchhandlung G. E. Reimer, 1841, 746 s.
- SPECHTLER, Viktor (ed.), *Ulrich von Liechtenstein - Frauendienst. Aus dem Mittelhochdeutschen ins Neuhochdeutsche übertragen von Franz Viktor Spechtler*, Klagenfurt-Celovec, Wieser, 2000, 666 s.
- VITUVIUS POLLIO, Marcus (ed. Alois OTOUPALÍK), *Deset knih o architektuře*, Praha, Baset, 2001, 438 s.
- Archiv český čili staré písemné památky české i moravské VI*, ed. František PALACKÝ, Praha, Nákladem knihtiskárny Dr. Edvarda Gregra, 1872, 606 s.
- Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha, Typis Aloisii Wiesneri, 1907, 567 s.
- Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha, Typis Aloisii Wiesneri, 1912, 576 s.
- Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1*, edd. Sáša DUŠKOVÁ – Jindřich ŠEBÁNEK, Praha, Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, 589 s.
- Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1*, edd. Sáša DUŠKOVÁ – Jindřich ŠEBÁNEK, Praha, Academia, 1974, 718 s.
- Fontes rerum Austriacarum II. Diplomataria et acta 23. Urkundenbuch des Cistercienserstiftes b. Mariae zu Hohenfurt in Böhmen*, ed. Mathias PANGERL, Wien, Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1865, 477 s.
- Fontes rerum Austriacarum II. Diplomataria et acta 37. Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron in Böhmen*, ed. Mathias PANGERL, Wien, Karl Gerold' Sohn, 1872, 692 s.
- Fontes rerum Bohemiarum II. Cosmae chronicon boemorum cum continuatoribus*, ed. Josef EMLER, Praha, Nákladem Musea Království Českého, 1874, 570 s.
- Fontes rerum Bohemiarum IV. Chronicon Aulae Regiae*, ed. Josef EMLER, Praha, Nákladem Nadání Františka Palackého, 1884, 571 s.

- Fragmente aus dem Nekrolog des Zisterzienser-Stiftes Hohenfurt*, ed. Maximilian MILLAUER, Prag, Gottlieb Haase, 1819, 70 s.
- J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Oberösterreichischer Adel I*, edd. Alois FREIHERRN – Johann Evang. KIRNBAUER, Brno, Garn, 2003, 526 s.
- J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Oberösterreichischer Adel II*, edd. Alois FREIHERRN – Johann Evang. KIRNBAUER, Brno, Garn, 2003, 788 s.
- Monumenta boica. Collectio nova XXVIII/2*, München, Bayerische Akademie der Wissenschaften, 1829, 546 s.
- Monumenta Germaniae historica. Leges IV. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum 3 (1273-1298)*, ed. Jakob SCHWALM, Hannover-Leipzig 1904-6.
- Monumenta Germaniae historica. Scriptorum III. Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters 3. Jansen Enikels Werke*, ed. Philipp STRAUCH, Hannover-Leipzig 1900.
- Monumenta Germaniae historica. Scriptorum IV. Deutsche chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters 2. Die Kreuzfahrt des Langrafen Ludwigs des Frommen von Thüringen*, ed. Hans NAUMANN, Berlin 1923.
- Monumenta Germaniae historica. Scriptorum V. Deutsche Chroniken 5. Ottokars Österreichische Reimchronik und andere Geschichtsbücher des Mittelalters 1*, ed. Joseph SEEMÜLLER, Hannover 1890.
- Monumenta Germaniae historica. Epistolae IV. Briefe des späteren Mittelalters 1. Das Brief- und Memorialbuch des Albert Behaim*, edd. Thomas FRENZ – Peter HERDE, München 2000.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I*, ed. Karel Jaromír ERBEN, Praha, Theofil Haase, 1855, 812 s.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II*, ed. Josef EMLER, Praha, Typis Grégerianis, 1882.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV*, ed. Josef EMLER, Praha, Typis Grégerianis, 1892, 1012 s.
- Regesten zur bayerischen Geschichte I*, ed. Egon BOSHOFF, München, Verlag C.H.Beck, 1992.
- Statuta Capitulum Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1788 III*, ed. Joseph Maria CANIVEZ, Louvain 1935.

Urkundenbuch des Landes ob der Enns II. Herausgeben vom Verwaltungs-Ausschuss des Museums Francisco-Carolinum zu Linz, Wien, Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1856, 839 s.

Urkundenbuch des Landes ob der Enns III. Herausgeben vom Verwaltungs-Ausschuss des Museums Francisco-Carolinum zu Linz, Wien, Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1862, 667 s.

Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen I, edd. Valentin SCHMIDT – Alois, PISCHA, Praha, Im Selbstverlage des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1908, 263 s.

Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen II, edd. SCHMIDT, Valentin – PISCHA, Alois, Praha, Im Selbstverlage des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1910, 235 s.

7.4. Literatura

7.4.1. Restaurátorské zprávy

Archiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Českých Budějovicích

Fond restaurátorských zpráv a plánový archiv-objekt SHZ Český Krumlov

ač. 825 *Plánová dokumentace – Hrádek 1:50*, Geodézie České Budějovice, 1971.

ač. 1256 MUK, Jan, *Státní zámek Český Krumlov. Restaurátorský průzkum – věž Hrádku*, Praha 1991.

ač. 1435 *Stavební zaměření Horní hrad – 1:100*, Geodézie České Budějovice, 1969.

ač. 1472-5 ČECH – HRUBEŠ – NOVOTNÝ – ŘÍHA – SEVERA – ŠPALE, *Restaurátorská zpráva o provedení obnovy nástěnné malby na jižní stěně fasády Hrádku Státního hradu a zámku v Českém Krumlově*, s. 1. 1995.

ač. 1513-4 ŘÍHA, Jiří – ŘÍHA, Vladislav - SEVERA, Jan, *Český Krumlov. Restaurátorská zpráva a dokumentace – západní fasáda Hrádek*, Praha 1996.

ač. 1649 *Výškopis a stavební zaměření Nové purkrabství, 1: 50/100*, Geodézie České Budějovice, 1983.

ač. 1845 ŘÍHA, Jiří – ŘÍHA, Vladislav - SEVERA, Jan, *Český Krumlov. Restaurátorská zpráva a dokumentace - fasády Hrádku*, s. 1. 1998.

ač. 2431 MÜLLER, Jan – HOFTICHOVÁ, *Český Krumlov. Restaurátorský průzkum – Hrádek s věží*, Praha 1989.

- ač. 2372 MUK, Jan, *Český Krumlov - čp. 161, 162. Hlubkový průzkum průčelí*, Praha 1991.
- ač. 2436 ŘÍHA, Jiří – ŘÍHA, Vladislav - SEVERA, Jan, *Průzkum stavu nástěnných maleb na východní stěně fasády Hrádku Státního hradu a zámku v Českém Krumlově*, s. 1. 1999.
- ač. 2855a-d *Restaurátorská zpráva - fotografická dokumentace. Restaurování jižního průčelí Horního hradu v Českém Krumlově*, s. 1. s. a.
- ač. 2878 *Restaurátorská zpráva – základní charakteristika omítek západního průčelí zámku Český Krumlov*, s. 1. s. a.
- ač. 3140 *Konzervace a restaurování jižní fasády Horního hradu zámku v Českém Krumlově – fotodokumentace*, s. 1. 2003.
- ač. 3179 HRUBEŠ – NOVOTNÝ, Jan – NOVOTNÝ, Pavel, *Restaurování jižní fasády zámku Český Krumlov*, 2003.
- ač. 3292 LANCINGER, Luboš – MUK, Jan – ŠIMKOVÁ, Daniela, *Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum areálu zámku čp. 59 Hrádek*, Praha 1990.
- LANCINGER, Luboš – MUK, Jan - ŠIMKOVÁ, Daniela, *Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum areálu zámku – SOA a zámecká knihovna*, Praha 1990.

Fond restaurátorských zpráv a plánový archiv-objekt SHZ Rožmberk

- ač. 2512 MUK, Jan – URBAN, Jan, *Rožmberk. Stavebně-historický průzkum – Horní hrad*, Praha 1989.
- ač. 2984 MUK, Jan – VILÍMKOVÁ, Milada, *Rožmberk. Stavebně-historický průzkum – Dolní hrad*, Praha 1978.
- ač. 6159 ŠNEJD, Daniel, *Průzkum a dokumentace západní části severního průčelí Horní hradu I. a II. etapa*, České Budějovice 2005-2006.
- ač. 6417 HOFTICHOVÁ, Petra – ŠPALE, Václav – BRABEC, Jan, *Rožmberk nad Vltavou - Horní hrad. Doplňující stavebně-historický průzkum a základní orientační restaurátorský průzkum*, Praha 2006.

Archiv SHZ Český Krumlov

- ERNÉE, Michal – MILITKÝ, Jan – NOVÁČEK, Karel, *Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v areálu Státního hradu a zámku Český Krumlov*, České Budějovice 1995.

MUK, Jan – LANCINGER, Luboš, *Český Krumlov. Stavebně-historický průzkum – Horní hrad*, Praha 1991.

MÜLLER, Jan, *Český Krumlov. Hrad a zámek*, rkp.

7.4.2. Literatura

BIRNGRUBER, Klaus, *Waldenfels im Mühlviertel. Untersuchungen zur Geschichte der Herrschaft und ihrer Besitzer*, MOÖLA 21, 2008, s. 249-424.

BLÁHOVÁ, Marie – HLAVÁČEK, Ivan (edd.), *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě*, Praha, Rakouský kulturní institut, 1998, 305 s.

BOHÁČ, Zdeněk, *Osídlení raně středověkých Čech ve světle památek románské architektury*, FHB 1, 1979, 157-176.

BÖHME, Horst Wolfgang (ed.), *Burgen in Mitteleuropa I. Bauformen und Entwicklung*, Stuttgart, Theiss, 1999, 328 s.

BOK, Václav, *Místní jméno „Krumbenowe“ v básnické skladbě „Frauendienst“ Ulricha von Liechtenstein*, Zpravodaj místopisné komise ČSAV 21, 1980, s. 208-214.

BOK, Václav a kol., *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Praha, Aula, 1998, 231 s.

BOSHOF, Egon (ed.), *Wolfger von Erla. Bischof von Passau (1191- 1204), Patriarch von Aquileja (1204 -1218) als Kirchenfürst und Literaturmäzen*, Heidelberg, Winter, 1994, 364 s.

BRYCH, Vladimír - RENDEK, Jan, *České hrady a zámky*, Praha, Ottovo nakladatelství, 2006, 851 s.

BŮŽEK, Václav (ed.), *Českokrumlovsko v proměnách staletí 1250 – 1850*, Český Krumlov, Státní oblastní archiv, 1999, 69 s.

CIKHART, Roman, *Původ a rozrod Vítkovců*, JSH 4, 1931, s. 84-88.

DAIM, Falko – KÜHTREIBER, Karin – KÜHTREIBER, Thomas (edd.), *Burgen Waldviertel, Wachau, Mährisches Thayatal*, Wien, Freytag-Berndt, 2009², 718 s.

DURDÍK, Tomáš, *Česká hradní architektura doby Jana Lucemburského*, CB 6, 1998, s. 7-68.

DURDÍK, Tomáš, *Encyklopedie českých hradů*, Praha, Libri, 2005⁶, 366 s.

DURDÍK, Tomáš, *Hrady na Malši*, Praha, Společnost přátel starožitností v nakladatelství Unicornis, 175 s.

- DURDÍK, Tomáš, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha, Libri, 1999, 733 s.
- DURDÍK, Tomáš, *Kastellburgen des 13. Jahrhunderts in Mitteleuropa*, Praha, Academia, 1994, 259 s.
- DURDÍK, Tomáš, *K počátkům šlechtických hradů v Čechách*, AR 66, 2004, s. 169-175.
- DURDÍK, Tomáš, *Nástin problematiky feudálních sídel českých feudálních sídel 13. století*, CB 7, 2000, s. 17-50.
- DURDÍK, Tomáš, *Vývoj hradů 13. století v Čechách*, FHB 1, 1979, s. 177-192.
- DURDÍK, Tomáš – BOLINA, Pavel, *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha, Argo, 2001, 295 s.
- DURDÍK, Tomáš – SUŠICKÝ, Viktor, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Jižní Čechy*, Praha, Agentura Pankrác, 2002, 181 s.
- DVOŘÁK, František a kol., *Český Krumlov, jeho život a umělecký a růst*, Praha, Pražské nakladatelství V. Poláčka, 1948, 192 s.
- EBHARDT, Bodo, *Der Wehrbau Europas im Mittelalter I*, Berlin, Weidlich Verlag, 1939¹, 670 s.
- EFFENBERKOVÁ, Petra, *Záchranný archeologický výzkum v Masné ulici v Českém Krumlově*, AVJČ 16, 2003.
- EMMERSON, Richard (ed.), *Key figures in medieval Europe*, New York, Routledge, 2006, 733 s.
- ERNÉE, Michal, *Archeologické výzkumy v historickém jádru Českého Krumlova v roce 1994*, AR 47, 1995, s. 455-458.
- ERNÉE, Michal – GABRIEL, František, *Český Krumlov, Radniční ul. č. 29. Informace o výsledcích zjišťovacího archeologického výzkumu*, AVJČ 14, 2001, s. 269-274.
- ERNÉE, Michal – MILITKÝ, Jiří, *Pravěké osídlení hradního návrší v Českém Krumlově*, AVJČ 9, 1996, s. 179-188.
- ERNÉE, Michal – NOVÁČEK, Karel, *K počátkům českokrumlovského hradu. Výsledky archeologického výzkumu v letech 1994 – 1995*, PP 5, 1999, s. 21-34.
- ERNÉE, Michal – THOMOVÁ, Zuzana, *Raně středověké nálezy na území města Český Krumlov*, AVJČ 10, 1997, s. 135-139
- ERNÉE, Michal – VAŘEKA, Pavel – ZAVŘEL, Petr, *Nové doklady osídlení 13. století na Českokrumlovsku*, AVJČ 10, 1997, s. 41 – 57
- FELDBAUER, Peter, *Der Herrenstand in Oberösterreich. Ursprünge, Anfänge, Frühformen. Sozial- und wirtschaftshistorische Studien*, Wien, Verlag für Geschichte und Politik, 1972, 240 s.

- FILLITZ, Hermann (ed.), *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich I. Früh- und Hochmittelalter*, München, Prestel, 1998, 614 s.
- FLECKENSTEIN, Josef (ed.), *Das ritterliche Turnier im Mittelalter. Beiträge zu einer vergleichenden Formen- und Verhaltensgeschichte des Rittertums*, Göttingen, Vandenhoeck-Ruprecht, 1985, 669 s.
- FORDINAL, Stephan, *Krummau am Kamp. Herrschafts-, Pfarr- und Marktgeschichte. Dissertationsarbeit*, Wien 1956, 194 s.
- GABRIEL, František, *Quo vadis vědo o hradech?*, CB 8, 2002, s. 499-502.
- GABRIEL, František, *Postavení staveb mezi historickými prameny*, MaVP 40/ ČSPS 110, 2002, s. 150-161.
- GAŽI, Martin (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice, Národní památkový ústav ú. o. p. v Českých Budějovicích, v tisku
- GAŽI, Martin (ed.), *Klášter Zlatá Koruna. Dějiny, památky, lidé*, České Budějovice, Národní památkový ústav ú.o.p. v Českých Budějovicích, 2007, 734 s.
- GIRSA, Václav - HANZL, Miloslav – JERIE, Pavel, *Restaurování západního průčelí zámku v Českém Krumlově*, ZPP 63, 2003, s. 145-151.
- GIRSA, Václav – HANZL, Miloslav – JERIE, Pavel - MICHONOVÁ, Dagmar, *Konzervace jižního průčelí Horního hradu zámku v Českém Krumlově*, Praha, Informační centrum ČKAIT, 2008, 88 s.
- HEBER, František Alexander (ed. Irena BUKAČOVÁ), *České hrady, zámky a tvrze. Jižní Čechy*, Praha, Argo, 2008, 368 s.
- HEJNIC, Josef, *Crumlovia, Crumlovium, Český Krumlov*, JSH 42, 1973, s. 77 -82.
- HEJNIC, Josef, *K zakládací listině českokrumlovského kostela*, JSH 40, 1971, s. 44–47.
- HLINOMAZ, Milan –KOLDA, Vlastimil, *Vyšebrodský klášter-nekropole Rožmberků*, JSH 57, 1988, s. 173-183.
- HOFMANN, Alfred (ed.), *Österreichisches Städtebuch I. Oberösterreich*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1968, 338 s.
- HOSÁK, Ladislav, *Příspěvek k počátkům poddanských měst*, VVM 16, 1961-1964, s. 32-49.
- JAN, Libor, *Počátky turnajů v českých zemích a jejich rozkvět v době Václava II.*, LF 128, 2005, s. 1-19
- JŮNA, Jan - NOVÁKOVÁ, Stanislava, *Vítek z Prčice a původ Vitkovců*, HaG 40, 1997, s. 139-141.

- KACETL, Jiří *Byl Moravský Krumlov založen Přemyslem Otakarem II.?* In: Pocta králi železnému a zlatému XXX. Mikulovské sympozium, v tisku
- KLÁPŠTĚ, Jan, *Poznámky o sociálních souvislostech počátků šlechtických hradů v českých zemích*, AR 55, 2003, s. 786-800.
- KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 624 s.
- KOUŘIL, Pavel –WIHODA, Martin, *Česká kastelologie na rozcestí?*, AH 27, 2002, s. 21-35.
- KRAHE, Friedrich-Wilhelm, *Burgen des deutschen Mittelalters. Grundriss Lexikon*, Augsburg, Bechtermünz, 1996, 760 s.
- KRUML, Milos, *Die mittelalterliche Stadt als Gesamtkunstwerk und Denkmal*, Wien, VWGÖ, 1992, 240 s.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Bohemikální listiny v archivu premonstrátského kláštera v hornorakouském Schläglu*, AČas 49, 1999, s. 12-20.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Bohemikální listiny v archivu premonstrátského kláštera v hornorakouském Schläglu - dodatek*, AČas 51, 2001, s. 39-46.
- KUBÍKOVÁ, Anna (ed.), *Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310-1380*, Český Krumlov, Státní oblastní archiv, 1996, 77 s.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Jak to bylo doopravdy s cennostmi v době husitských válek*, Výběr 35, 1991, s. 260-262
- KUBÍKOVÁ, Anna, *K nejstarší historii českokrumlovského chrámu sv. Víta*, Výběr 34, 1997, s. 118-121.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Pečeti českých vydavatelů na listinách v klášterním archivu ve Schläglu*, AČ 53, 2003, s. 176-192.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Pokus o identifikace tzv. Zlatokorunského domu v Českém Krumlově*, Výběr 33, 1996, s. 286-288.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Renesanční přestavby českokrumlovského zámku a jeho interiéry*, OH 3, 1993, s. 367-378.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Středověký českokrumlovský hrad ve světle archivních pramenů*, PP 6, 1999, s. 106-110.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Takzvaný Zlatokorunský dům v Českém Krumlově*, Výběr 31, 1994, s. 259-261.
- KUBÍKOVÁ, Anna, – BOK, Václav, *Popis Voka z Rožmberka ve skladbě Fürstenbuch vídeňského měšťana Janse Enikela*, JSH 59, 1990, s. 177-182.

- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha, Libri, 1996, 874 s.
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV*, Praha, Libri, 2000, 941 s.
- KUPKA, Vladimír a kol., *Pevnosti a opevnění v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, Praha, Libri, 2002, 525 s.
- KUTHAN, Jiří, *Architektura jižních Čech do poloviny 13. století*, JSH 40, 1971, s. 65-77.
- KUTHAN, Jiří, *Gotická architektura v jižních Čechách. Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II.*, Praha, Academia, 1975, 221 s.
- KUTHAN, Jiří, *Jižní Čechy. Kulturní „provincie“ na pomezí země*, JSH 62, 1993, s. 30-49
- KUTHAN, Jiří, *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*, České Budějovice, Růže, 1976, 304 s.
- KUTHAN, Jiří, *Vyšší Brod. Památkový areál - bývalý klášter*, České Budějovice, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1989, 40 s.
- KUTHAN, Jiří, *Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku*, Praha, Academia, 1991, 255 s.
- MACEK, Petr, *Standartní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*, Supplementum ZPP 57, 1997, 31 s.
- MARÁZ, Karel, *Úvod do problematiky jezdeckých pečeti Rožmberků*, JSH 71, 2002, s. 123- 140.
- MENCL, Václav, *Středověká architektura na střední Vltavě*, Umění 10, 1962, s. 147-217.
- MENCL, Václav, *Výtvarný vývoj středověkých omítek*, Praha, Orbis, 1998, 81 s.
- MENCL, Václav, *Vývoj okna v architektuře českého středověku*, ZPP 20, 1960, s. 181-232.
- MENCLOVÁ, Dobroslava, *České hrady I*, Praha, Odeon, 1972¹, 435 s.
- MENCLOVÁ, Dobroslava, *České hrady II*, Praha, Odeon, 1976², 559 s.
- MUDRA, Aleš (ed.), *Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity* (= Opera Facultatis Theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium 7), Praha, Nakladatelství Tomáš Halama, 2008, 591 s.
- MUK, Jan, *Neznámý Českokrumlovský karner*; Českokrumlovské listy 30. 7. 1993.

- MUK, Jan – VILÍMKOVÁ, Milada, *K počátkům hradu Rožmberka*, AH 7, 1982, s. 379-384.
- MÜLLER, Jan, *Český Krumlov. Hrad a zámek*, Praha, Helma – Oswald, 1996, 118 s.
- MÜLLER, Jan, *Český Krumlov v umělecko-historické architektuře, bilance, perspektivy*, PP 6, 1999, s. 3-20.
- MUSIL, František, *Úvod do studia kastelologie*, Hradec Králové, Gaudeamus, 2006, 618 s.
- NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny. Dílu I část III. Čechy královské za Přemysla I a Václava I. (1197-1253)*, Praha 1928, 1085 s.
- OHLEK, Norbert, *Cestování ve středověku*, Jinočany, H & H, 2003, 516 s.
- OPPL Ferdinand, *Anfänge der Stadt Freistadt*, Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines 134, 1989, s. 79-94.
- PANGERL, Matthias, *Die Wittigonen. Ihre Herkunft, ihre ersten Sitze und ihre älteste Genealogie*, AÖG 51, 1873, s. 502-576.
- PAVELEC, Petr, *Kostel sv. Víta v Českém Krumlově*, České Budějovice 1999, 24 s.
- PEHLA, Hans Klaus, *Wehrturm und Bergfried im Mittelalter. Dissertation*, Aachen, 1974, 576 s.
- PELTAN, Lubomír, *Hřbitovní kaple Stonařov* [online]. březen 2010 [cit.2010-03-4]. Dostupné z <http://www.stonarov.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=15560&id=7522&p1=19917>.
- PIPER, Otto, *Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen*, Würzburg, Flechsig, 2001, 711 s.
- PLAČEK, Miroslav, *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*, Praha, Libri, 1996¹, 439 s.
- PLAČEK, Miroslav – FUTÁK, Peter, *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, 705 s.
- POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech I*, Praha, Academia, 1977, 643 s.
- POLIŠENSKÝ Josef, *Veduta jako historický a etnografický pramen*, Umění 31, 1983, s. 377-380.
- RAPPERSBERGER, Othmar, *Die Stadtpfarrkirche von Freistadt. Das Katharinamünster*, Freistadt, Pfarramt Freistadt, 1988, 20 s.
- RAZÍM, Vladislav, *Fortifikace českých měst jako indikace jejich významu a postavení*, AH 20, 1995, s. 9-22.
- RAZÍM, Vladislav, *K některým otázkám vymezení hranic středověkého města*, AH 25, 2000, s. 43-50.

- RAZÍM, Vladislav, *Nad počátky hradů české šlechty*, AR 56, 2004, s. 176-214.
- RAZÍM, Vladislav, *Opevnění města Českého Krumlova ve středověku I. Latrán a Nové město*, PP 6, 1999, s. 35-66.
- RAZÍM, Vladislav, *Tzv. Plášť v Českém Krumlově. Příspěvek k diskusi o tzv. Renesančním domě č. p. 177*, PP 4, 1997, s. 105-126.
- ROUBÍK, František, *Spory jihočeských měst o směr obchodních cest ve 14. až 17. století*, JSH 67, 1971, s. 1-18.
- ROUČKOVÁ, Barbora, *Veřejně přístupné kostnice a karnery v České republice. Bakalářská práce FF MU, Brno 2006.*
- SCHUCHHARDT, Carl, *Die Burg im Wandel der Weltgeschichte*, Potsdam, Akademischer Verlag – Gesellschaft Athenaion, 1931, 350 s.
- SCHWARZMEIER, Josef *Im Ringe des Krummauer Schloßberges. Ein Beitrag zur Krummauer Kirchengeschichte*, Krummau, Ed. Bayands Nachf., 1929, 159 s.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady zámky a tvrze Království českého III. Budějovsko*, Praha, Nákladem Františka Šimáčka, 1884, 308 s.
- SPECHTLER, Franz Viktor – MAIER, Barbara (edd.), *Ich-Ulrich von Liechtenstein. Literatur und Politik im Mittelalter*, Klagenfurt, Wieser, 1999, 509 s.
- SPERL, Heinrich, *Die Grenzen zwischen Böhmen und dem Mühellande im Mittelalter und die Heimat der Witigonen*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 38, 1900, s. 394-404.
- STEPAN, Eduard (ed.), *Das Waldviertel VII. Geschichte*, Wien, Stepan, 1937, 343 s.
- STRNAD, Julius, *Das Land im Norden der Donau*, AÖG 94, 1907, s. 161-192.
- ŠAMÁNKOVÁ, Eva, *Český Krumlov*, Praha, Sportovní a turistické nakladatelství, 1961, 56 s.
- ŠNEJD, Daniel, *K stavebnímu vývoji západního průčelí Horního hradu v Českém Krumlově*, ZPP 63, 2003, s. 152-155.
- ŠUSTA, Josef, *Záviš z Falkenštejna*, ČČH 1, 1895, s. 69-75; 246-259; 287-298; 384-392.
- TEUSCHER, Wendelin, *Zur Geschichte der Deutschen Sprache und Literatur in Böhmen II*, MVGDB 26, 1881, s. 30.
- TŘÍSKA, Karel a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V. Jižní Čechy*, Praha, Svoboda, 1986, 293 s.
- VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny země Koruny české II*, Praha - Litomyšl, Paseka, 2000, 582 s.

- VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny země Koruny české III*, Praha - Litomyšl, Paseka, 2002, 757 s.
- VANÍČEK, Vratislav, *Vítkovci a český stát v letech 1169-1278*, ČsČH 29, 1981, s. 89-110.
- VANÍČEK, Vratislav, *Vzestup rodu Vítkovců 1169-1269*, FHB 1, 1979, s. 93-108.
- VARHANÍK, Jiří, *K počátkům hradů Rožmberka a Českého Krumlova*, PP 11, 2004, s. 53-60.
- WEGLEITNER, Liane, *Die Entstehung und Entwicklung des Turniers in Europa. Diplomarbeit*, Wien 2004, 106 s.
- WELTLIN, Maxmilian (ed.), *Ottokar-Forschungen*, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich 44/45, Wien, Verlag des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich Wien, 1978, 508 s.
- WINKELBAUER, Thomas (ed.), *Kontakte und Konflikte Böhmen, Mähren und Österreich. Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte. Referate des Symposiums „Verbindendes und Trennendes an der Grenze III“ vom 24. bis 27. Oktober 1992 in Zwettl*, Horn, Waldviertel Heimatbund, 1993, 553 s.
- ZATSCHEK, Heinz, *Die Witigonen und die Besiedlung Südböhmens*, Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung 1, 1937, s. 110-130.
- ZAUNER, Alois, *Zur Frühgeschichte des Stiftes Schlägl*. In: Walter Aspernig (ed.), Festschrift G. Winkler zum 70. Geburtstag, Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines, Gesellschaft für Landeskunde I. Abhandlungen 149, Linz, Gesellschaft für Landeskunde von Oberösterreich, 2004, s. 327-394.
- ZEUNE, Joachim, *Burgen. Symbole der Macht. Ein neues Bild der mittelalterlichen Burg*, Regensburg, Pustet, 1996, 247 s.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Odboj královice Přemysla v letech 1248-1249 a jeho sociální zázemí*, ČsČH 33, 1985, s. 564-596.

8. PŘÍLOHY

8.1. Seznam příloh a vyobrazení

1. Ulrich von Liechtenstein v kodexu Manese z let 1305-1340 (faksimilie rukopisu, Zámecká knihovna Český Krumlov, i.č. CK 86 Al 63 38, s. 237, foto L. Reitinger).
2. Pečeť Vítka Mladšího z Prčice a Blankenberga z r. 1220. Nejstarší dochovaná pečeť rodu Vítkovců (SOA Třeboň, Velkostatek Orlík, III K beta 5).
3. Lineární vykreslení pečetního obrazu pečeti Vítka Mladšího (August SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze Království českého III. Budějovsko*, Praha 1884, s. 49.).
4. Pečeť Vítka z Krumlova (syna Závišova) přivěšená k listině z 1. 6. 1259 (Archiv cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodu, on-line dostupné z www.monasterium.net).
5. Pečeť Budivoje z Krumlova (syna Závišova) přivěšená k listině z 1. 6. 1259 (Archiv cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodu, on-line dostupné z www.monasterium.net).
6. Pečeť Budivoje z Krumlova (syna Závišova) z r. 1264 (Stiftsarchiv Schlägl, dostupné on-line dostupné z www.monasterium.cz).
7. Pečeť Vítka z Krumlova (syna Budivojova) z r. 1290 (Archiv cisterciáckého kláštera Vyšší Brod, on-line dostupné z www.monasterium.net).
8. Moravský Krumlov. Císařský povinný otisk mapy stabilního katastru, mapováno 1825 (Český úřad zeměměřičský a katastrální – dále ČÚZK, on-line dostupné z <http://archivnimapy.cuzk.cz>).
9. Český Krumlov. Císařský povinný otisk mapy stabilního katastru, mapováno 1826 (ČÚZK, on-line dostupné z <http://archivnimapy.cuzk.cz>).
10. Letecký snímek historického jádra města Český Krumlov (foto SHZ Český Krumlov).
11. Mapa historického jádra města Český Krumlov s vyznačením ploch, na kterých proběhly archeologické výzkumy, zmiňované v textu práce (zakreslení situací M. Ernée na podkladu plánu z archivu SÚPP z 60. let 20. století, úprava a doplnění Z. Gersdorfová).
12. Letecký snímek SHZ Český Krumlov s vyznačením částí zámeckého areálu (foto SHZ Český Krumlov, zakreslení Z. Gersdorfová).
13. Půdorys zámeckého areálu s vyznačenými plochami zkoumanými archeologickým výzkumem v letech 1994 – 1995 (půdorys podle D. Menclové, zakreslení situací I. Mirkovičová a M. Ernée, úprava Z. Gersdorfová).

14. Půdorys Horního hradu v Českém Krumlově od Johanna Stiftera z roku 1842 (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, I A B 538j) s vyznačenými prostory, o kterých se jedná v textu (úprava Z. Gersdorfová).
15. Intarzovaná veduta zhotovená technikou asambláže slámy a dřevěné dýhy, anonym, okolo r. 1660 (SHZ Český Krumlov, foto L. Pouzar).
16. Rekonstrukce nejstarší stavební fáze českokrumlovského zámku. Reprodukce originální kresby J. Štěrbíka z roku 1881 v díle Emila von Hartenthala Kurze Baugeschichte des Schlosses Krummhou (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sbirka rukopisů, č. 187).
17. Půdorysné schéma interpretace nejstarší stavební fáze českokrumlovského zámku podle výsledků archeologických průzkumů (kresba M. Ernée, převzato z: Michal ERNÉE – Karel NOVÁČEK, *K počátkům českokrumlovského hradu. Výsledky archeologického výzkumu v letech 1994 – 1995*, PP 5, 1999, s. 32) .
18. Renesanční půdorys hradu Weitra z roku 1588. Orientováno k jihu. (převzato z: Jiří VARHANÍK, *K počátkům hradů Rožmberka a Českého Krumlova*, PP 11, 2004, s. 55).
19. Půdorys přízemí hradu Rožmberka z doby kolem roku 1800. Orientováno k jihu. (fotokopie přiložená k SHP Dolního hradu Rožmberku; Archiv NPÚ ú.o.p. v Českých Budějovicích, ač. 2984).
20. Půdorys Horního hradu v Českém Krumlově s vyznačením minimálního rozsahu hradu ve 30. letech 14. století (do plánu J. Stiftera z roku 1842 zakreslila Z. Gersdorfová).
21. Trojrozměrná počítačová vizualizace minimálního rozsahu českokrumlovského hradu v 1. polovině 14. století (Z. Gersdorfová)
22. Jihočeské državy hlavních větví Vítkovců ve 13. století (Z. Gersdorfová)
23. Rodokmen krumlovské větve Vítkovců (Z. Gersdorfová)

8.2. Přílohy

Obr. 1. Ulrich von Liechtenstein v kodexu Manese

Obr. 2-3. Nejstarší zachovaná pečeť rodu Vítkovců z roku 1220 - Vítek Mladší z Prčice a Plankenberka

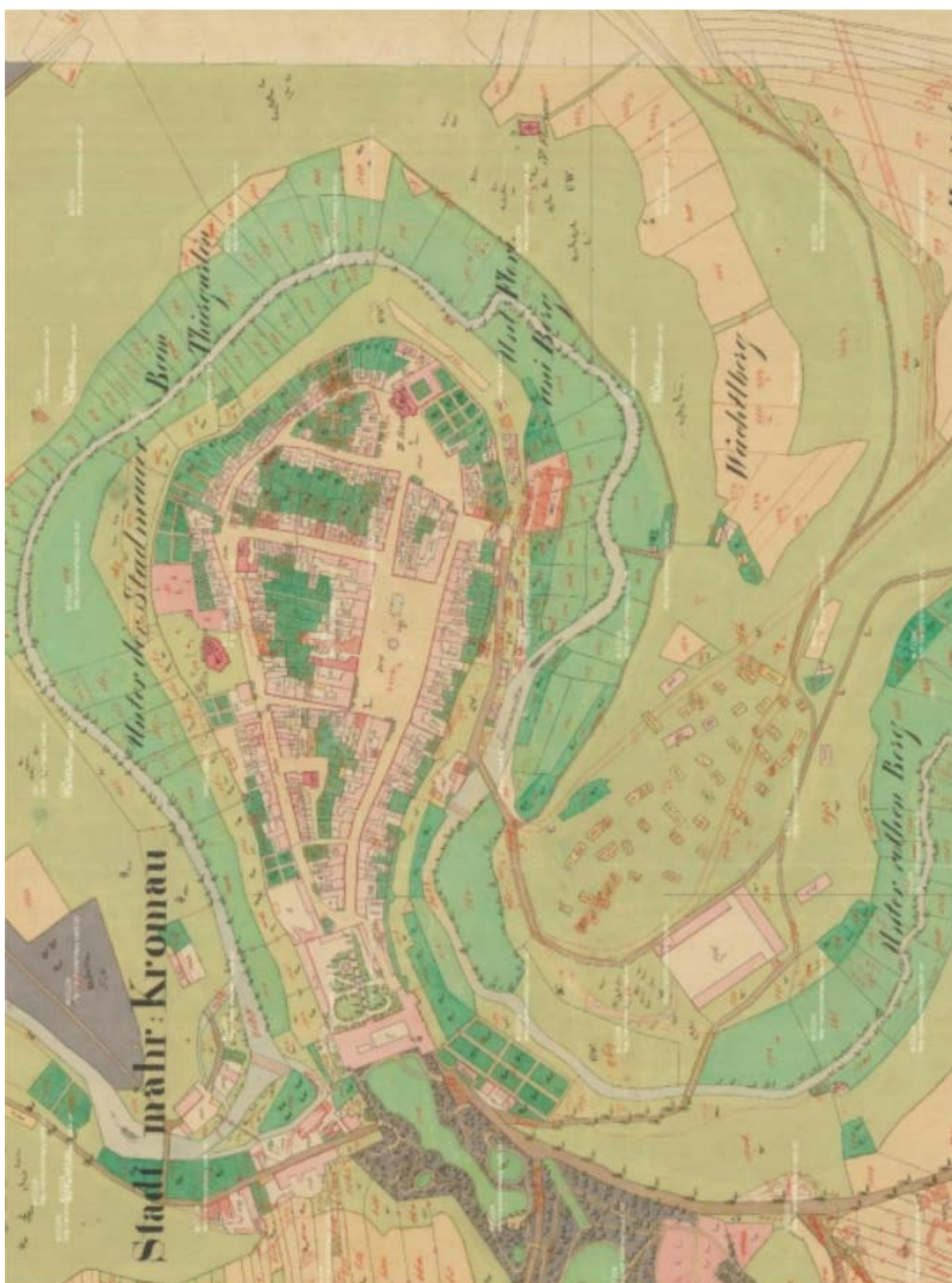

Obr. 4-5. Pečetě bratrů Vítky (vlevo) a Budivoje (vpravo) z Krumlova přivěšené k listinám shodně datovaným k 1. 6. 1259 v souvislosti s donacemi nově založeného kláštera ve Vyšším Brodu

Obr. 6. Pečeť téhož Budivoje z Krumlova přivěšená k listině z r. 1264 vystavené pro konvent premonstrátů ve Schläglu

Obr. 7. Pečeť Budivojova syna Vítky z roku 1290. Podobný typář používal i Závíš z Falkenštejna.

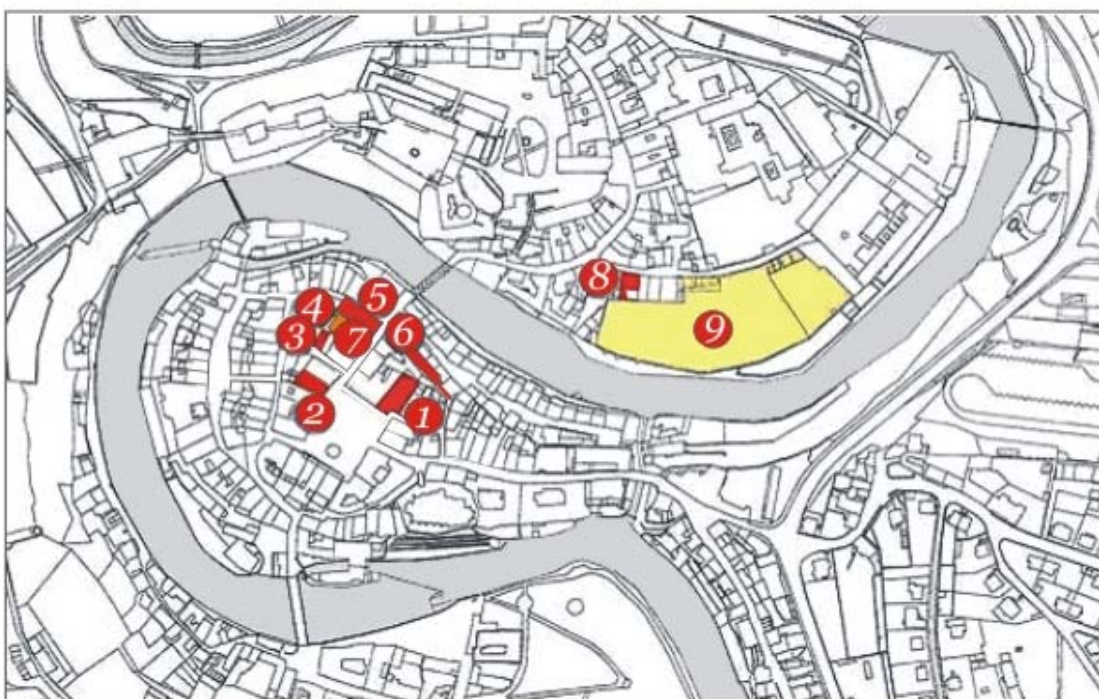
Obr. 8. Moravský Krumlov (císařský otisk stabilního katastru, mapováno 1825)

Obr. 9 Český Krumlov (císařský otisk stabilního katastru, mapováno 1826)

Obr.10. Letecký snímek historického jádra města Český Krumlov

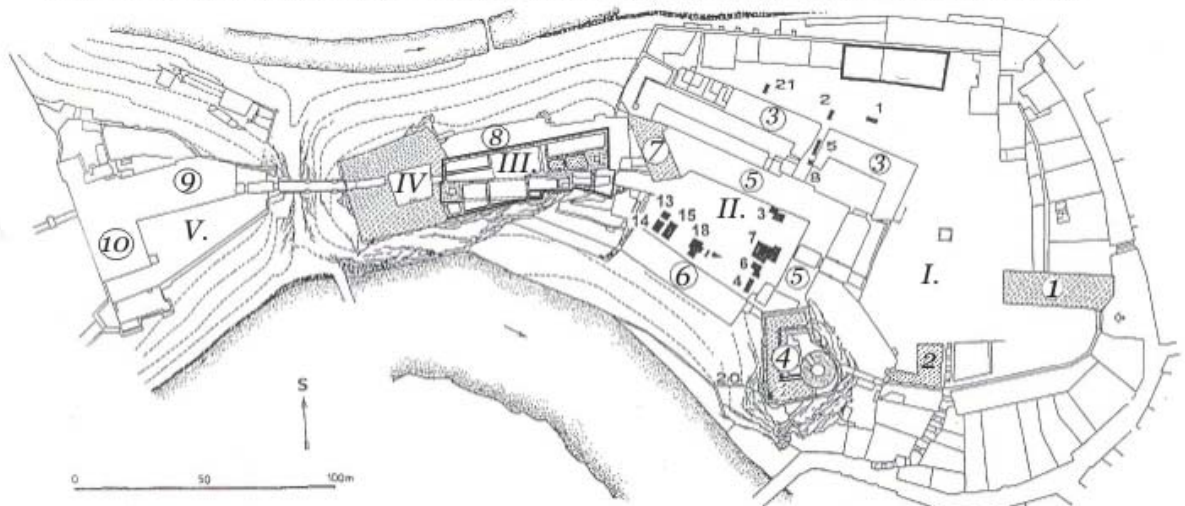

Obr. 11. Mapa historického jádra města Český Krumlov s vyznačením ploch, na kterých proběhly archeologické výzkumy, které jsou zmiňované v textu:

1. dům čp. 2 na náměstí Svornosti, 2. dům čp. 15 na náměstí Svornosti, 3. dům čp. 20 v Panské ulici, 4. dvůr za domy čp. 25 a 27 v Radniční ulici, 5. dům čp. 29 v Radniční ulici, 6. archeologický výzkum v Masné ulici, 7. dům čp. 25 v Radniční ulici, 8. dům čp. 23 v Pivovarské ulici, 9. archeologický výzkum na ploše Dolní panské zahrady

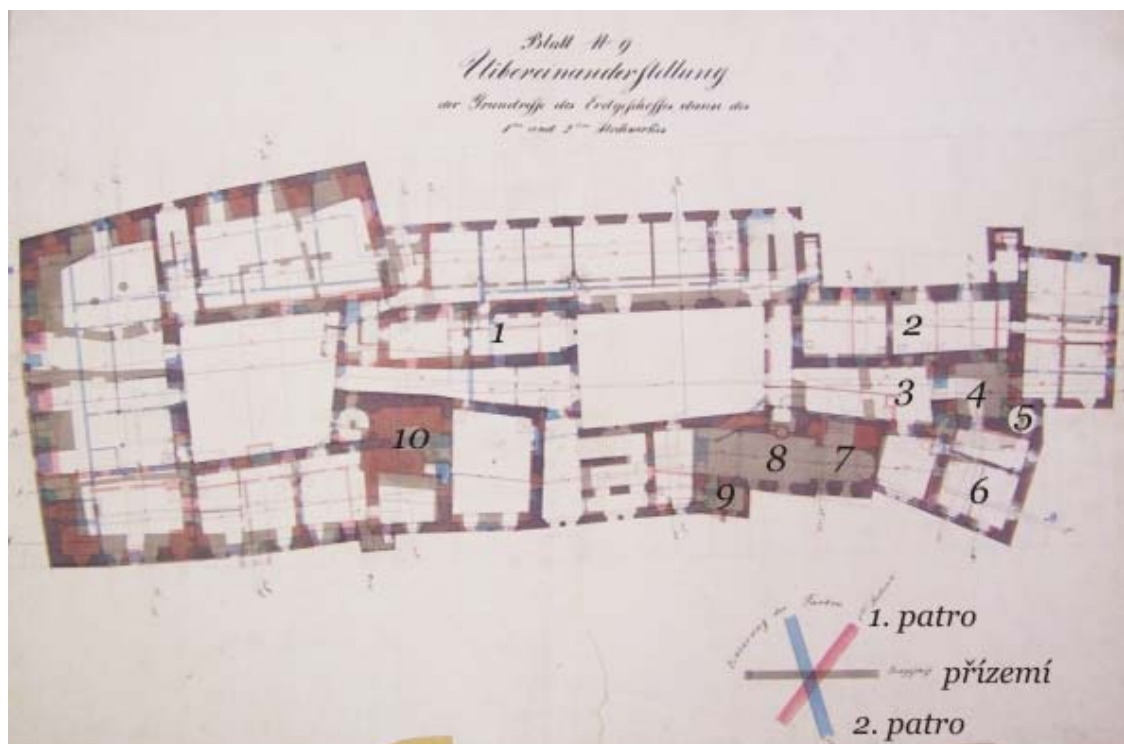

Obr. 12. Letecký snímek zámku v Českém Krumlově s vyznačením jednotlivých částí areálu

Obr. 13. Český Krumlov - půdorys hradního areálu s vyznačenými plochami prozkoumanými archeology v letech 1994 - 1995, šrafově vyznačeno rozšíření hradu v průběhu 15. století

1. Solnice, 2. Staré purkrabství, 3. Kočárovny, 4. Hrádek, 5. Buchalterie, 6. Mincovna, 7. Máselnice, 8. Horní hrad, 9. Barokní divadlo, 10. Renesanční dům

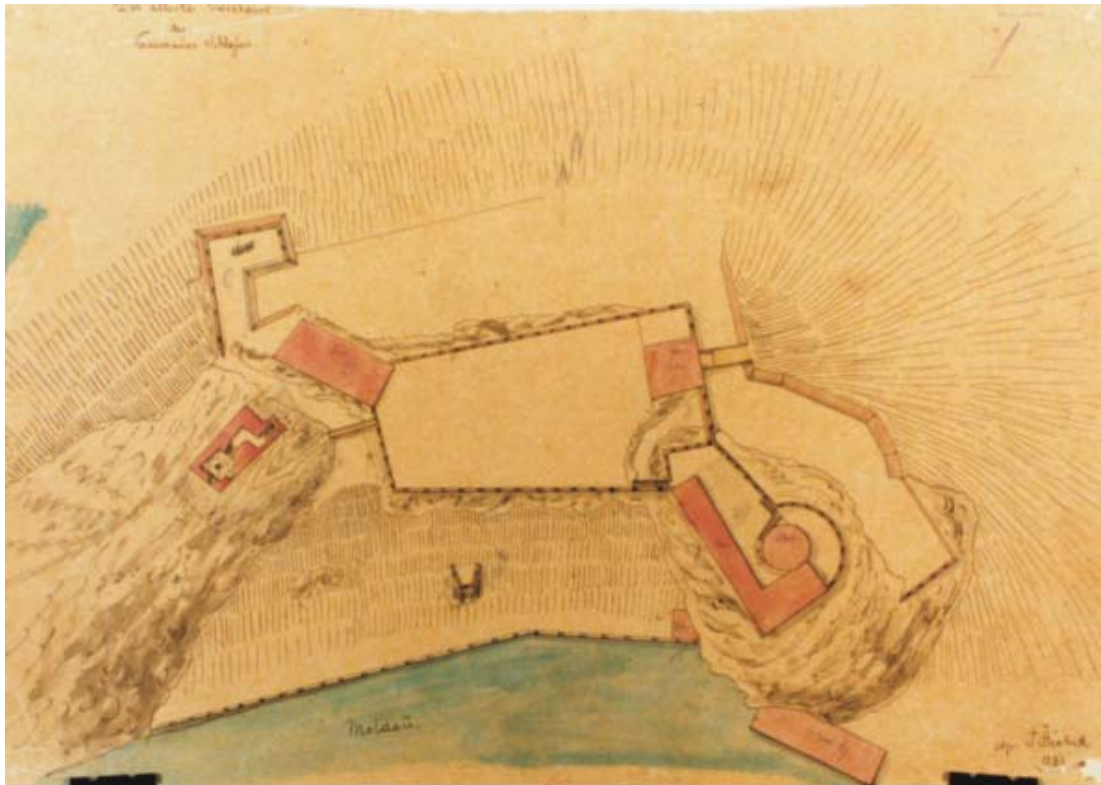

Obr. 14. Půdorys Horního hradu v Českém Krumlově od Johanna Stiftera s vyznačením prostor, o nichž se jedná v textu:

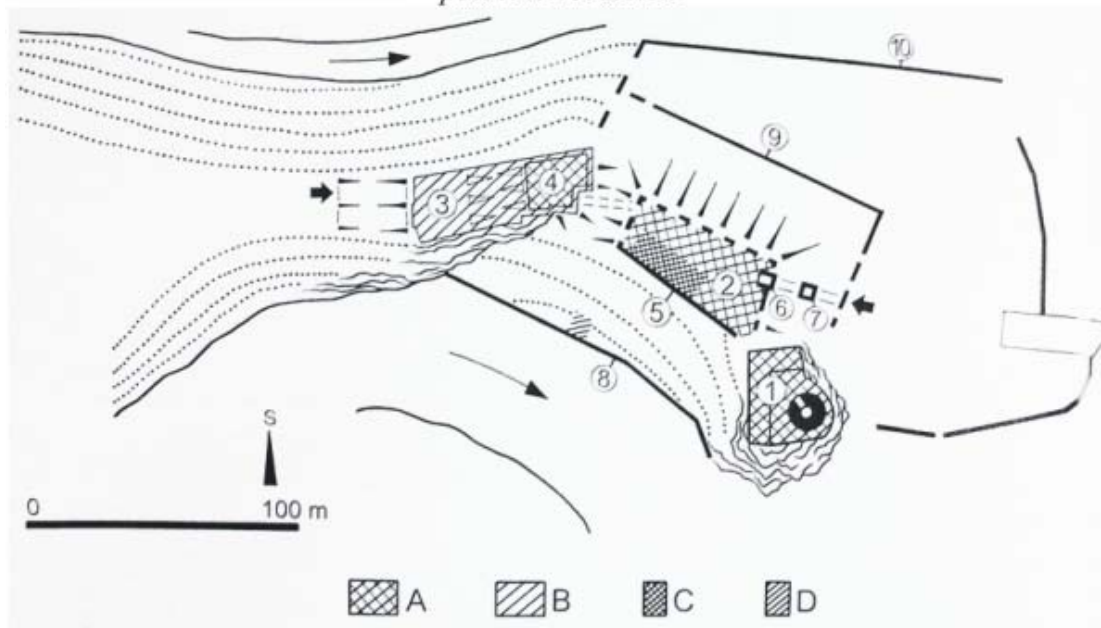
1. severozápadní palác, 2. severovýchodní palác, 3. gotická místnost sklenutá na střední sloup, 4. východní věž (prostory číslo 2, 3, 4 náleží tzv. Starému paláci), 5. šnekovité schodiště, 6. vstupní křídlo, 7. prostor věže nad presbyteriem kaple, 8. kaple sv. Jiří, 9. malá gotická kaple, 10. západní věž

Obr. 15. Detail z veduty zachycující Horní hrad v 60. letech 17. století. Jako jedna z mála zachycuje západní věž, která byla při barokních přestavbách zámku ubourána. Zřetelně je vidět i věž na presbyteriem kaple a věžovitý útvar v čele hradu je pouze šnekovité schodiště. Východní věž skryta v bloku zástavby tzv. Starého paláce.

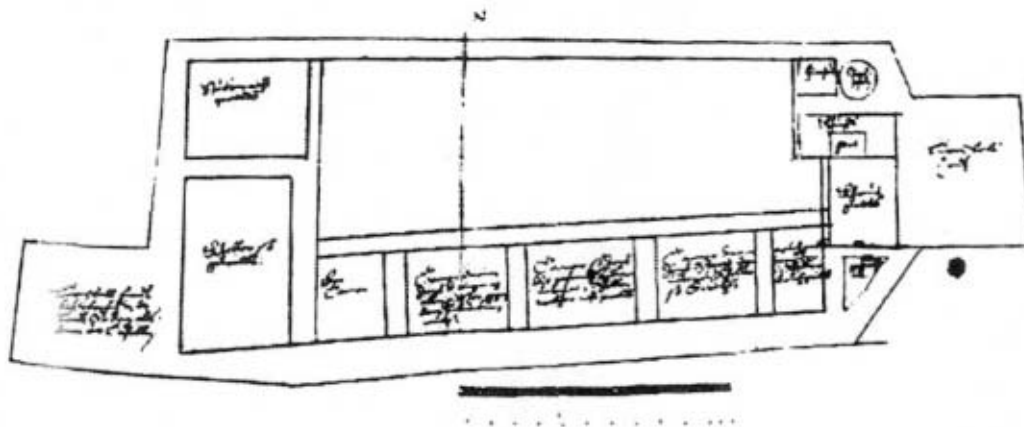

Obr. 16. Rekonstrukce nejstarší stavební fáze českokrumlovského zámku ca. ve druhé polovině 13. století

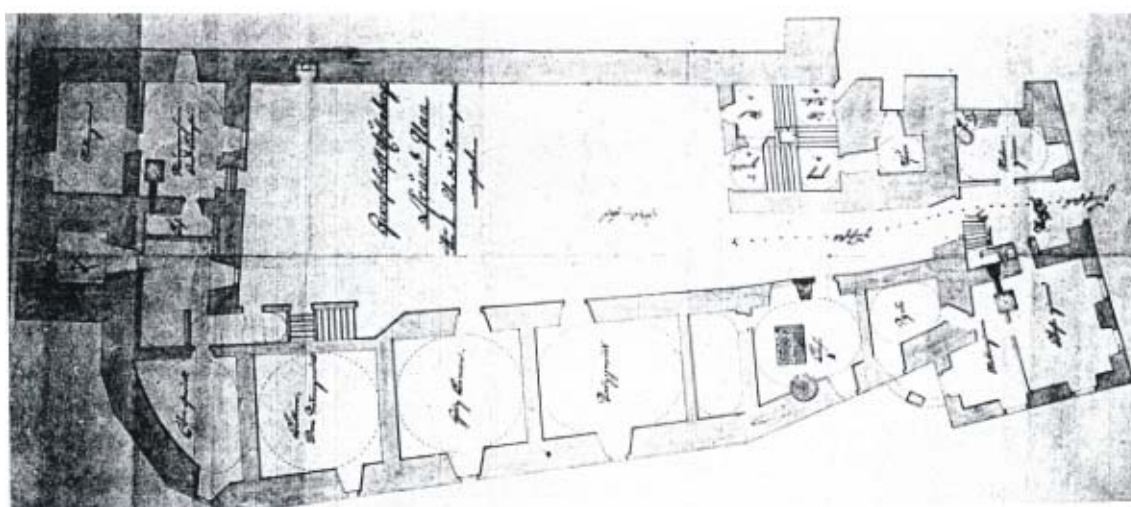

Obr. 17. Půdorysné schéma interpretace nejstarší stavební fáze českokrumlovského zámku podle výsledků archeologických výzkumů:

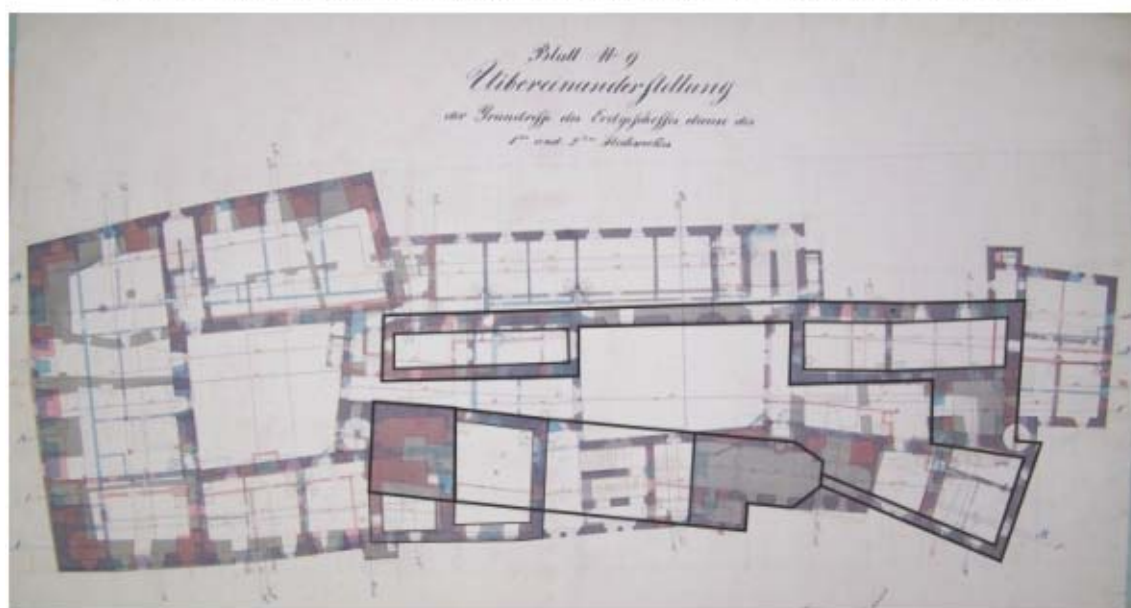
A - minimální rozsah hradu koncem 13. století, B - minimální rozsah hradu ve 30. letech 14. století, C - minimální rozsah metalurgického pracoviště (přelom 13. a 14. století), D - místo, kde byla nalezena smetištní vrstva obsahující keramiku 2. poloviny 13. století
 1. Hrádek, 2. plocha druhého nádvoří, 3. Horní hrad, 4. východní část Horního hradu, 5. jižní hradební zeď stojící na místě severní obvodové zdi mincovny, 6. východní úsek opevnění druhého nádvoří s branou, 7. hypoteticky předpokládaná brána v místě dnešní Buchalterie, 8. jižní hradební zeď (přelom 13. a 14. století), 9. severní hradební zeď východního pásu opevnění hradu, 10. hradební zeď prvního nádvoří

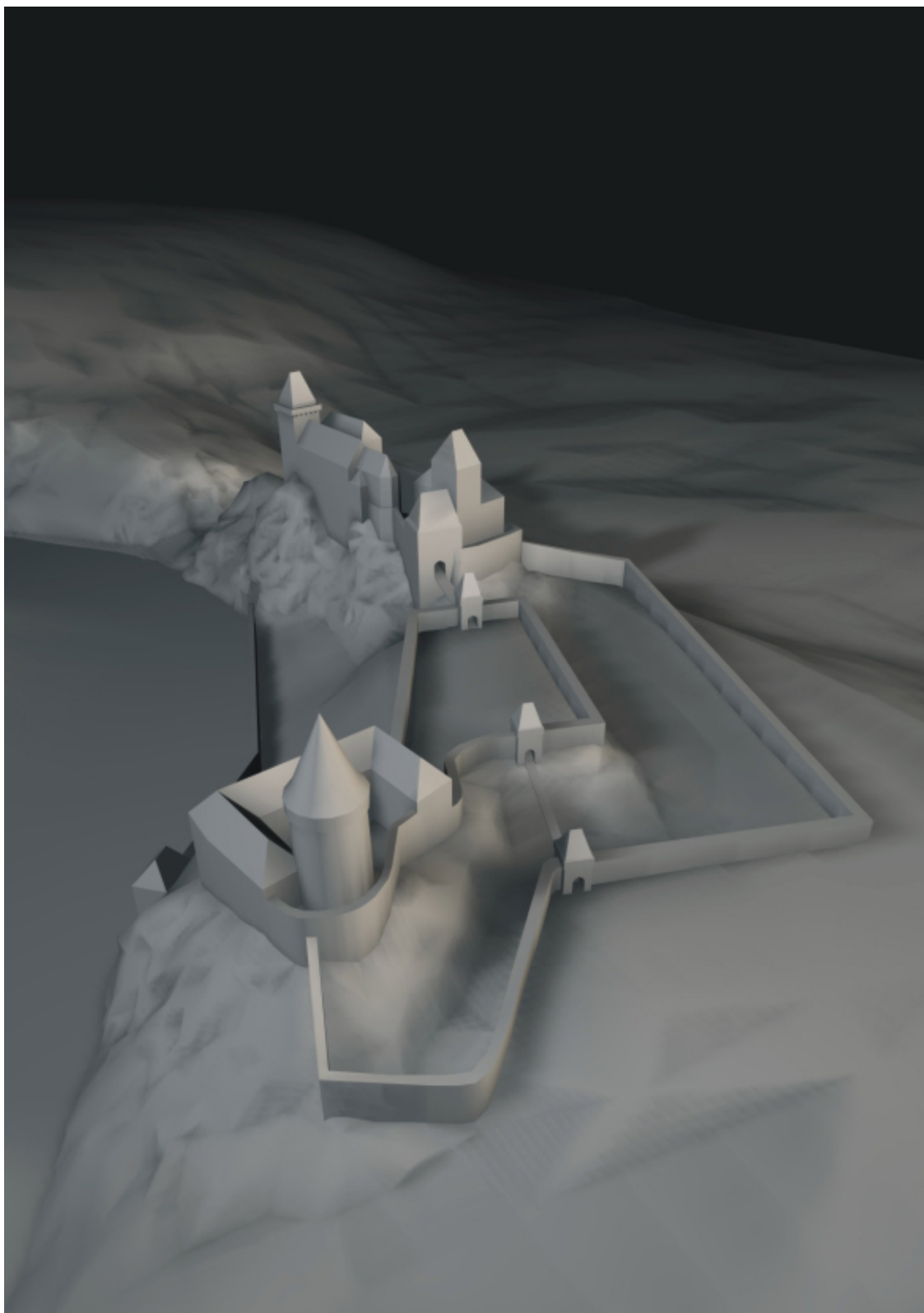
Obr. 18. Renesanční půdorys hradu Weitra z roku 1588.

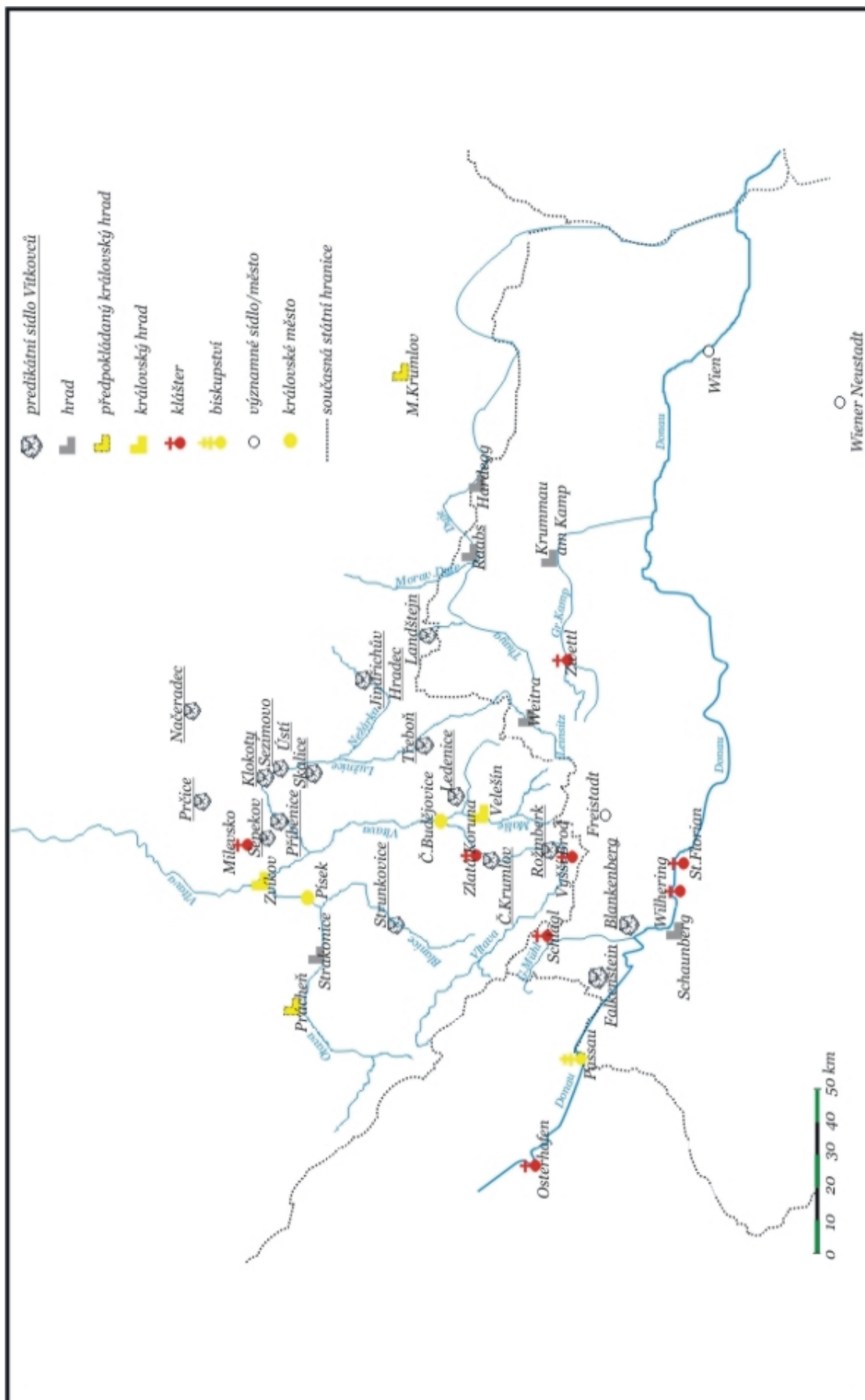
Obr. 19. Půdorys přízemí hradu Rožmberka, plán z doby kolem roku 1800.

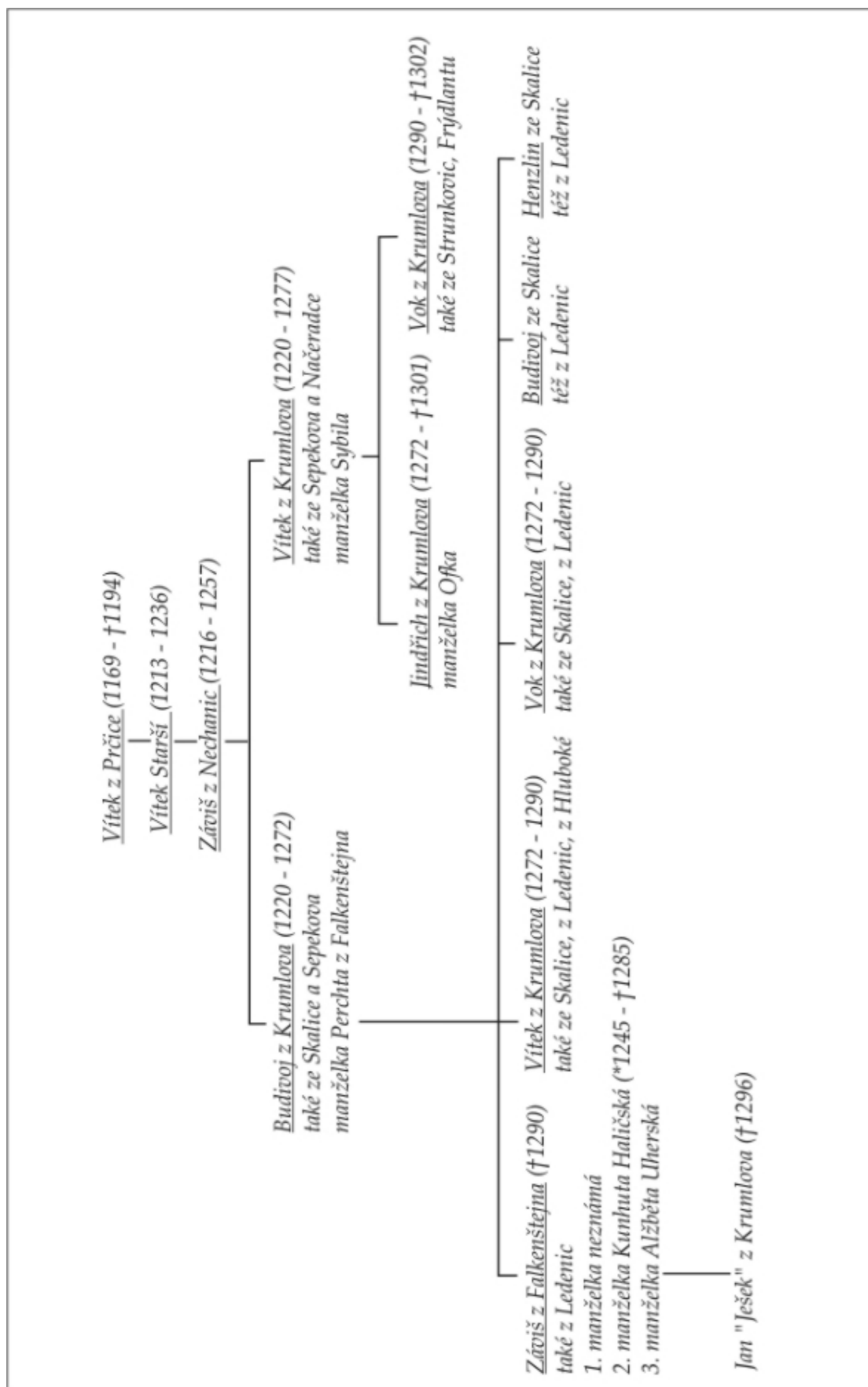
Obr. 20. Půdorys Horního hradu v Českém Krumlově s vyznačením minimálního rozsahu hradu ve 30. letech 14. století

Obr. 21. Předpokládaný minimální rozsah českokrumlovského hradu v 1. polovině 14. století

Obr. 22. Jihočeské državy hlavních větví rodu Vítkovců ve 13. století

Obr. 23. Rodokmen krumlovské větve Vitkovců